

Veilig Veerkrachtig Vitaal

Ontwerp-uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta 2010-2015+

Versie voor consultatie

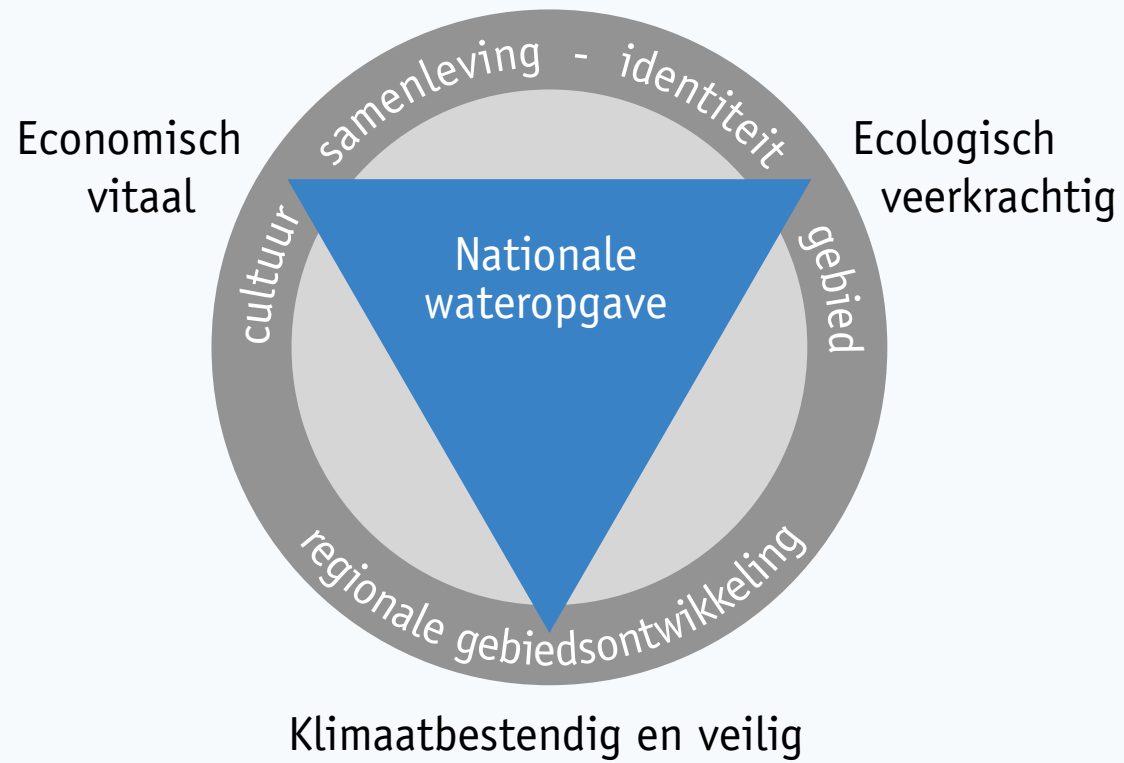

Veilig Veerkrachtig Vitaal

Ontwerp-Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta 2010-2015+

Stuurgroep Zuidwestelijke Delta in samenwerking met de Adviesgroep Zuidwestelijke Delta

Versie voor consultatie, 1 april 2010

Samenvatting: balans veilig, veerkrachtig en vitaal herstellen

Een veilige, veerkrachtige en vitale zuidwestelijke delta. Dat is wat de provincies, waterschappen en ministeries, verenigd in de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta, als ideaal voor ogen staat.

Dat betekent:

- **Veilig:** voldoende beschermd tegen overstromingen, ook wanneer de verwachte klimaatverandering meer water brengt en meer droogtes veroorzaakt.
- **Veerkrachtig:** een gezond watermilieu en ruimte voor de belangrijkste schoonheid van de delta, de overgangen tussen zoet en zout en tussen nat en droog.
- **Vitaal:** gebieden met goede voorzieningen en een eigen, herkenbare identiteit, die samen de basis vormen voor een aantrekkelijke leefomgeving en een sterke regionale economie.

Delta in ontwikkeling: zoeken naar balans

De geschiedenis van de zuidwestelijke delta is een zoektocht naar de balans tussen veiligheid voor de mens, de dynamiek van het water en goede mogelijkheden voor de regionale economie. In die zoektocht is de laatste halve eeuw de nadruk sterk op veiligheid komen te liggen. De dynamiek van het water is met harde dammen en hoge dijken buitengesloten. Vooral veiligheid en economie profiteerden daarvan.

In de stilstaande, zoete of zoute wateren die zo ontstonden ging de kwaliteit van het water echter sterk achter-

uit, met negatieve gevolgen voor recreatie, visserij en landbouw. Het Volkerak-Zoommeer heeft problemen met blauwalgen, stankoverlast, vissterfte en momenten van onvoldoende geschikt water voor beregening. In de Oosterschelde, die zijn getijdenritme behield, verdwijnen intergetijdengebieden door erosie van de zandplaten, de zogeheten 'zandhonger'. Deze problemen hebben de kracht en schoonheid van de delta nog lang niet verdrongen, maar bedreigen die wel.

Gebiedsprogramma's en deltathema's

In het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta presenteert de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta de acties voor de periode 2010-2015+ om deze balans te herstellen en bij te dragen aan een delta die én veilig én ecologisch veerkrachtig én economisch vitaal is. Het programma bevat daarvoor 'combinaties met meerwaarde' tussen regionale plannen voor versterking van leefomgeving en economie en nationale opgaven voor een beter watermilieu en het waarborgen van de veiligheid. Het programma bevat ook de stappen die nu gezet moeten worden om straks de juiste antwoorden te hebben op de gevolgen van klimaatverandering voor de zuidwestelijke delta.

Voor een betere balans tussen veilig, veerkrachtig en vitaal, bevat het programma twee typen acties:

- **Gebiedsprogramma's** voor herstel van het watermilieu, waarborgen van de veiligheid en verbeteren van leef-

omgeving en economie.

- **Deltathema's** waar de stuurgroep zich op richt om volgende stappen richting het ideaal van een veilige, veerkrachtige en vitale delta voor te bereiden.

Uitvoering van de gebiedsprogramma's is aan de (allianties van) partijen die daarvoor verantwoordelijk of bevoegd zijn. De stuurgroep bewaakt op het niveau van de zuidwestelijke delta als geheel de samenhang en synergie.

Status, reageren en meedoen

Het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta bindt de overheden die deelnemen aan de stuurgroep aan de afgesproken acties en projecten. Voordat provincies, waterschappen en Rijk het programma vaststellen, vragen zij maatschappelijke organisaties en andere geïnteresseerden of ze met de ambities en aanpak instemmen, wat ze aan het programma kunnen bijdragen en welke initiatieven voor een veilige, veerkrachtige en vitale delta ze eraan willen toevoegen.

In bijgaande overzichten zijn de belangrijkste doelstellingen en activiteiten opgenomen uit het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta.

Inzet gebiedsprogramma's 2010-2015

Gebiedsprogramma	Veilig	Veerkrachtig	Vitaal
Haringvliet, Hollandsch Diep en Biesbosch	Noordwaard inzetten als tijdelijke riviervverbreding bij zeer hoge rivierafvoeren	- zout water beperkt toelaten via kier in Haringvlietssluisen en effecten beoordelen - lopende projecten Deltanatuur realiseren	- alternatieven voor zoetwatervoorziening uitvoeren - verkennen ontwikkelingsruimte gebruiksfuncties - behoud zoetwaterfunctie zuidwestelijke delta
Volkerak, West-Brabant en Oostflakkee	- Volkerak-Zoommeer inzetten voor waterberging - verbeteren opvang en afvoer van water in krekengebied	toelaten zout water en beperkt getij in Volkerak-Zoommeer	- alternatieven voor zoetwatervoorziening realiseren - ontwikkelingsplan voor gebruiksfuncties bij een zout Volkerak-Zoommeer - Volkerak en Grevelingen verbinden - verbeteren opvang en afvoer van water in krekengebied voor zoetwatervoorziening en waar mogelijk ecologisch herstel
Bergen op Zoom aan zee	Volkerak-Zoommeer inzetten voor waterberging	- zout water en beperkt getij toelaten in Volkerak-Zoommeer - aansluiten Binnenschelde op Zoommeer en/of Oosterschelde - herstel waterkwaliteit en ecologie Binnenschelde en Markiezaatsmeer	- benutten van ontwikkelingsruimte zout Volkerak-Zoommeer als aanjager voor dit gebiedsprogramma - gebruik zoet water uit de Brabantse Wal
Grevelingen en Brouwersdam	- Grevelingen verbinden met Volkerak-Zoommeer en inzetten voor waterberging - besluiten over getijdencentrale voor afvoer rivierwater naar zee	- verbinden Grevelingen en Volkerak-Zoommeer - voorkeursalternatief voor toelaten getij	perspectief ontwikkelen voor natuur, recreatie en duurzame energie (getijdencentrale) bij waterberging en verbinding Grevelingen met Volkerak-Zoommeer

Gebiedsprogramma	Veilig	Veerkrachtig	Vitaal
Oosterschelde en Veerse Meer	• innovatieve vormen van dijkversterking • versterken steenbekleding zeeweringen • oplossingen voor ‘zandhonger’ ontwikkelen	• oplossingen voor ‘zandhonger’ ontwikkelen • actualiseren beheer- en inrichtingsplan Oosterschelde • benutten innovaties dijkbekleding voor ecologie en gebruik • uitvoeren peilbesluit Veerse Meer	• benutten herstel uitwisseling Oosterschelde met Veerse Meer en Volkerak-Zoommeer voor schelpdiervisserij, wonen, recreatie en toerisme • uitvoeren peilbesluit Veerse Meer • herinrichten gebieden rond Veerse Meer ter versterking van de recreatiefunctie • herstellen toevoer voedingsstoffen vanuit de rivieren naar de Oosterschelde
Westerschelde	• versterken steenbekleding zeeweringen	• herstellen estuariumnatuur • ontwikkelen visie op samenhang met andere deltawateren	• toegankelijkheid verbeteren • combineren integrale gebiedsprojecten natuurherstel met toerisme, natuur, nieuwe vormen van landbouw en wonen • visie op ontwikkelingsruimte voor gebruiksfuncties na uitvoering projecten voor natuurherstel
Kust en Voordelta	• op orde brengen zwakke schakels in de kustverdediging	• benutten natuurlijke processen voor kustbeheer	• verbeteringen kustverdediging combineren met kansen voor wonen, recreatie en toerisme • visie op ontwikkelingsruimte voor gebruiksfuncties bij uitvoeren beheerplan Voordelta

Inzet deltathema's 2010-2015

Deltathema	Veilig	Veerkrachtig	Vitaal
Gebruik en beschikbaarheid zoet water			- bestuursovereenkomst zoetwatervoorziening - realiseren alternatieve voorzieningen zoet water inclusief 'no regret'-toets - stimuleren innovaties en zelfvoorzienendheid zoet water
Ontwikkelingsruimte gebruiksfuncties en natuur bij vergroten estuariene dynamiek (tot 2015)	uitvoeringsovereenkomst Volkerak-Zoommeer in relatie met Grevelingen, inclusief 'no regret'-toets	- uitvoeringsovereenkomst Volkerak-Zoommeer in relatie met Grevelingen, inclusief 'no regret'-toets - vaststellen aard en omvang van verbeteren natuur, watermilieu en van herstel estuarium	- uitvoeringsovereenkomst Volkerak-Zoommeer in relatie met Grevelingen, inclusief 'no regret'-toets - oprichten gebiedsallianties om de ontwikkelingsruimte te bepalen voor wonen, recreatie en toerisme, visserij, landbouw en energieproductie na herstel ecologie
Langetermijn-verkenning 2050 voor Nationaal Deltaprogramma	- plan van aanpak en onderzoek keuzes lange termijn bij klimaatverandering - adviseren Deltacommissaris en minister LNV 'no regret'-toets programma 2010-2015	- onderzoeken relatie veiligheid en natuur bij keuzes lange termijn - verkennen langetermijnsценario's estuariene dynamiek na 2015 'no regret'-toets programma 2010-2015	- onderzoeken gevolgen en kansen voor leefomgeving en economie van keuzes lange termijn - verkennen langetermijnsценario's zoet water 'no regret'-toets programma 2010-2015
Kennisontwikkeling	onderzoeken klimaatadaptatie veiligheid	onderzoeken klimaatadaptatie estuariene dynamiek en relatie met Europese wet- en regelgeving	- onderzoeken klimaatadaptatie zoetwatervoorziening - onderzoeken innovatie energie, visserij en landbouw - ontwikkelen draagvlak voor langetermijnontwikkelingen

Inhoud

Samenvatting: balans veilig, veerkrachtig en vitaal herstellen

1. Doel, afbakening en status: integratie wateropgaven en gebiedsontwikkelingen zuidwestelijke delta

Doel, doelgroep en afzender: overheden presenteren ideaal en aanpak
 Status en procedure: ontwerp voor overleg
 Afbakening programma: 2010- 2015 voor zuidwestelijke delta
 Uitnodiging om te participeren
 Nadere informatie
 Leeswijzer

2. Ideaal en opgaven: veilig, veerkrachtig, vitaal

Historische ontwikkeling: van beteugelen naar controleren
 Nieuwe balans, nieuwe kansen
 Opgaven zuidwestelijke delta: van idealen naar projecten

3. Gebiedsprogramma's 2010-2015+

Opgaven vertaald: ideaal per waterbekken en gebied
 Gebiedsprogramma Haringvliet, Hollandsch Diep en Biesbosch
 Gebiedsprogramma Volkerak, West-Brabant en Oostflakkee
 Gebiedsprogramma Bergen op Zoom aan zee
 Gebiedsprogramma Grevelingen en Brouwersdam
 Gebiedsprogramma Oosterschelde en Veerse Meer
 Gebiedsprogramma Westerschelde
 Gebiedsprogramma Kust en Voordelta

5 4. Deltathema's: voorbereiden van verdere stappen richting ideaal 49

Inzet stuurgroep: voorbereiden besluitvorming en planvorming 49
 Thema 1. Gebruik en beschikbaarheid zoet water 49
 Thema 2. Ontwikkelingsruimte gebruiksfuncties en natuur bij vergroten estuariene dynamiek 51
 Thema 3. Langetermijnverkenning 2050 zuidwestelijke delta 57
 Thema 4. Strategische kennisvragen en kennisontwikkeling 59

15 5. Onderlinge relaties, planning en financiering 61

Autonome acties en onderlinge relaties 61
 Financiering naar projectfase 63

17 6. Management en organisatie: stuurgroep integreert en coördineert 67

Deelnemende overheden: van platform naar coördinatie 67
 Programmamanagement gebiedsprogramma's en deltatema's 69
 Adviesgroep: omgeving betrokken 69
 Positie gemeenten verstevigd 71
 Communicatie, participatie en omgevingsmanagement 71

27 Bijlagen en bronnen 73

Bijlage 1: Aanbevolen acties reflectiecommissie in uitvoeringsprogramma 74
 Bijlage 2. Beleidskader: regionale en nationale plannen 76
 Bijlage 3. Afgeronde verkenningen en studies 83
 Bijlage 4. Deelnemers stuurgroep 85
 Bijlage 5. Deelnemers adviesgroep 87

1. Doel, afbakening en status:

integratie wateropgaven en gebiedsontwikkelingen zuidwestelijke delta

Doel, doelgroep en afzender: overheden presenteren ideaal en aanpak

Dit Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta brengt de regionale plannen en ambities voor de toekomst van het gebied en de opgaven voor het watersysteem van het Rijk samen in het ideaal van een veilige, veerkrachtige en vitale delta. Het uitvoeringsprogramma brengt samenhang in bestaande en nieuwe projecten van de diverse partijen en beschrijft wanneer, hoe en door wie de plan- en besluitvorming en uitvoering van die projecten plaatsvindt. Het programma geeft inzicht in de relatie tussen de besluiten en projecten voor de korte termijn (2015) en de noodzakelijke planvorming in de zuidwestelijke delta op de middellange (2020) en lange termijn (2050/2100) als gevolg van verandering van het klimaat.

Het programma informeert bestuurders, belangenbehartigers en andere geïnteresseerden over de manier waarop de verantwoordelijke overheden en maatschappelijke partijen de samenhangende besluitvorming en uitvoering van regionale plannen en nationale opgaven in praktijk willen brengen.

Het uitvoeringsprogramma is opgesteld onder verantwoordelijkheid van de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta, een bestuurlijk samenwerkingsverband van:

- de provincies Zuid-Holland, Zeeland en Noord-Brabant;

- de waterschappen Scheldestromen i.o., Brabantse Delta en Hollandse Delta ;
- de ministeries van Verkeer en Waterstaat, Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu en Economische Zaken.

Maatschappelijke partijen en gemeenten hebben op uitnodiging van de stuurgroep in de Adviesgroep Zuidwestelijke Delta bijdragen aan het programma geleverd. Een overzicht van de deelnemende organisaties en personen aan stuurgroep en adviesgroep is als bijlage opgenomen.

Status en procedure: ontwerp voor overleg

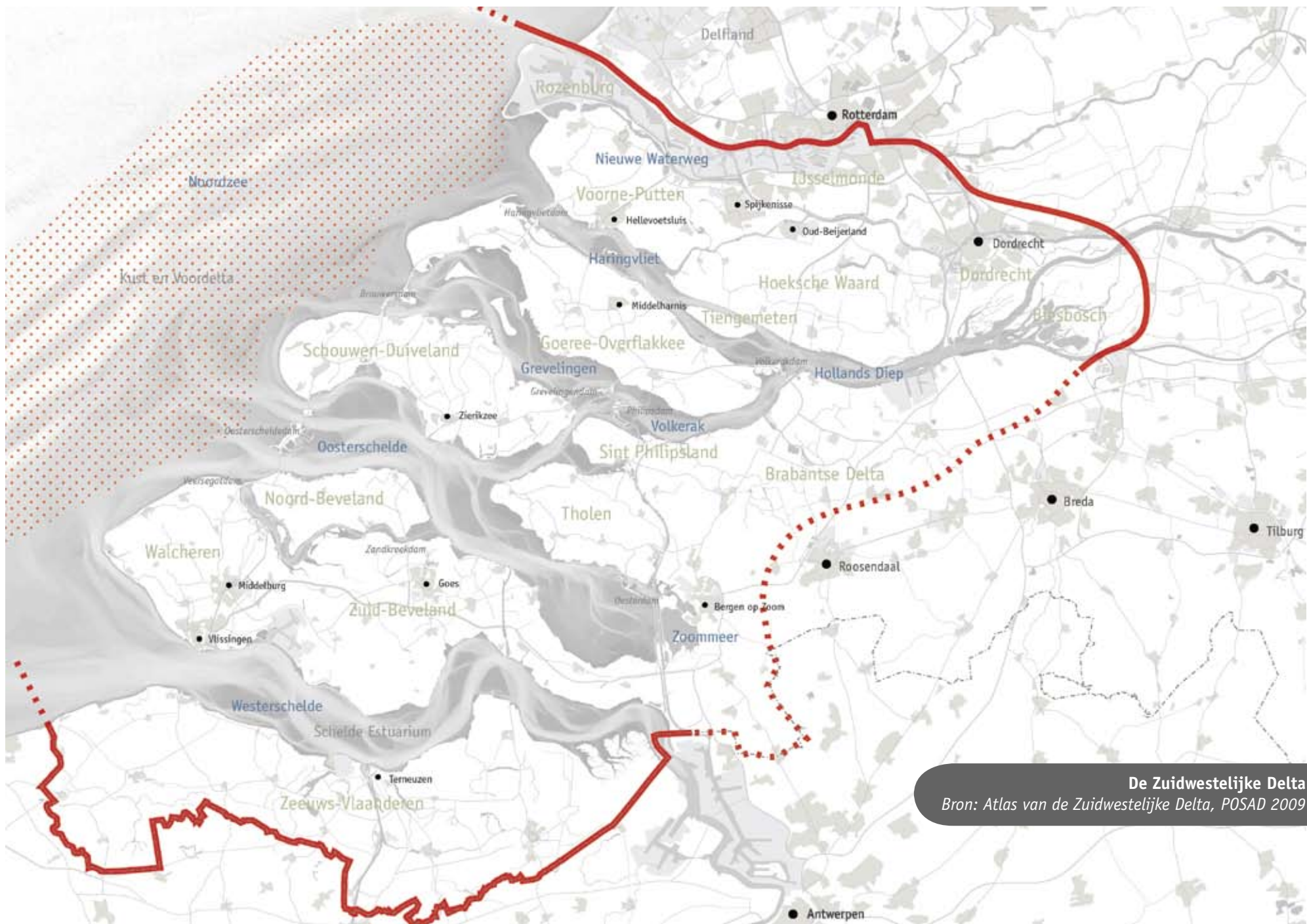
De Stuurgroep Zuidwestelijke Delta presenteert dit uitvoeringsprogramma als concrete uitwerking van de integrale visie op de deltawateren 'Delta in Zicht' (2003)¹, bestaande provinciale waterplannen en structuurvisies, waterbeheerplannen van waterschappen, de Nota Ruimte (2006) en de nota Pieken in de Delta (2006). De stuurgroep werkt in dit programma tevens, in overleg met de verantwoordelijke bewindspersoon van Verkeer en Waterstaat, het Nationaal Waterplan onderdeel Zuidwestelijke Delta (2009) uit. De (Europese) wet- en regelgeving voor waterkwaliteit en natuur beschrijft de randvoorwaarden voor het programma. Voorafgaand aan de definitieve

vaststelling van het uitvoeringsprogramma, biedt de stuurgroep deze ontwerpversie aan voor reacties en overleg via een consultatieronde bij betrokken overheden en maatschappelijke partijen. De stuurgroep vraagt om instemming met de ambities en de aanpak van dit programma en vraagt welke bijdrage ieder van de geconsulteerde partijen wil leveren aan de uitvoering en welke plannen en initiatieven met het uitvoeringsprogramma verbonden kunnen worden.

De resultaten van de consultatie verwerkt de stuurgroep in het definitieve uitvoeringsprogramma. Na vaststelling door de stuurgroep, volgens de planning najaar 2010, bindt dit programma de deelnemende partijen bij het uitvoeren van activiteiten en projecten. (Uitvoerings) besluiten uit het programma worden, voor zover dat nog niet het geval is, verankerd in nationale, provinciale en regionale plannen, met inachtneming van de bijbehorende procedures voor advies, inspraak en bezwaar. Op basis van het uitvoeringsprogramma en de besluiten leggen de partijen uit de stuurgroep nadere afspraken over de uitvoering van projecten en activiteiten vast in bestuurlijke overeenkomsten, convenanten of investeringsafspraken tussen regio en Rijk.

Met het vaststellen van het uitvoeringsprogramma neemt de stuurgroep de verantwoordelijkheid op zich voor het

¹ De visie uit 'Delta in Zicht' is nader uitgewerkt in bestuurlijke afspraken in het 'Deltamemorandum', de beleidsagenda 'Kracht van de Delta' en provinciale structuurvisies.

De Zuidwestelijke Delta
Bron: Atlas van de Zuidwestelijke Delta, POSAD 2009

coördineren van de wateropgaven en gebiedsontwikkelingen, het bewaken van de samenhang en voortgang, het stimuleren en inspireren van nieuwe initiatieven en het mobiliseren van bestuurlijke daadkracht. Uitvoering van de projecten uit het programma is aan de daarvoor verantwoordelijke overheden en maatschappelijke organisaties.

Afbakening programma: 2010- 2015+ voor zuidwestelijke delta

De zuidwestelijke delta wordt, vanaf het noorden met de klok mee, begrensd door de Nieuwe Waterweg/Nieuwe Maas, de Biesbosch, de overgang van klei naar zandgronden in Noordwest-Brabant, het Nederlandse deel van het Schelde-estuarium, en de kuststrook en Voordelta.

Het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta hanteert als oriëntatiepunt het ideaal van een veilige, veerkrachtige en vitale delta (zie hoofdstuk 2). De projecten en andere activiteiten uit het programma die daaraan een bijdrage moeten leveren, worden voorbereid en/of uitgevoerd in de periode 2010 tot 2015, maar de effecten ervan werken langer door. Projecten en activiteiten richten zich zowel op de gehele zuidwestelijke delta als op het schaalniveau van afzonderlijke gebiedsprogramma's.

Gedurende de looptijd van het uitvoeringsprogramma, wordt de langetermijnverkenning voor de zuidwestelijke delta in het kader van het Nationaal Deltaprogramma (2050-2100) uitgevoerd. Het plan van aanpak dat de stuurgroep hiervoor in opdracht van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit opstelt, behandelt

veiligheid en zoetwatervoorziening bij de verwachte klimaatveranderingen, in relatie tot natuur en economie.

Uitnodiging om te participeren

De Stuurgroep Zuidwestelijke Delta wil met het uitvoeringsprogramma belanghebbenden en hun organisaties inspireren om te participeren. De stuurgroep is er zich van bewust dat er, naast wat is opgenomen in dit programma, veel meer initiatieven leven om de delta weer veilig, veerkrachtig en vitaal te maken. Wat de stuurgroep betreft is het programma een uitnodiging om deel te nemen aan de uitvoering van de gepresenteerde projecten en aan het ontwikkelen van ideeën voor aanvullingen.

Nadere informatie

Meer informatie over de inhoud van het uitvoeringsprogramma is verkrijgbaar bij:
Programmabureau Zuidwestelijke Delta
Postbus 5014, 4330 AK Middelburg
info@zwdelta.nl
www.zwdelta.nl

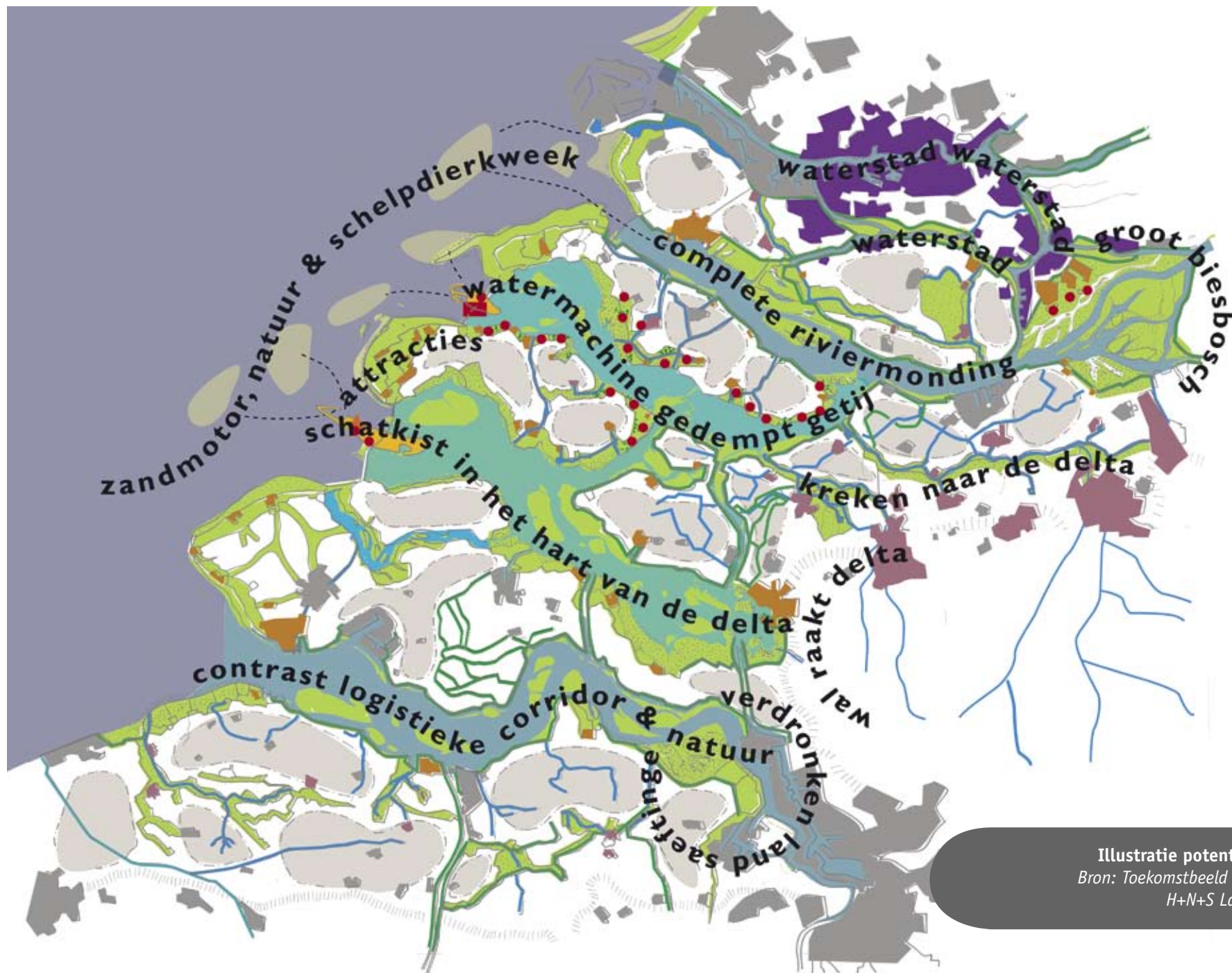
Leeswijzer

Het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta is als volgt samengesteld:

- Hoofdstuk 2 behandelt het ideaal dat de betrokken overheden hanteren als oriëntatie bij het integreren van regionale plannen en nationale wateropgaven en de daarvan afgeleide beleidsdoelen.
- Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de projecten en activiteiten die de stuurgroep in de periode 2010-

2015 per waterbekken en gebied van strategisch belang vindt als bijdragen aan het ideaal voor de zuidwestelijke delta.

- Hoofdstuk 4 behandelt de thema's voor de gehele delta, de 'deltathema's' waar de stuurgroep zich in de komende periode op richt bij het voorbereiden van verdere stappen richting het ideaal voor de zuidwestelijke delta.
- Hoofdstuk 5 vat de bijdragen aan het ideaal van de beschreven acties samen, brengt onderlinge relaties tussen acties en een daarop gebaseerde planning samen in een programmeringstabel en beschrijft kort de bestaande financieringsafspraken voor projecten en programma's.
- Hoofdstuk 6 geeft informatie over de rol die de stuurgroep voor zichzelf en voor de maatschappelijke adviesgroep ziet bij het realiseren van bijdragen aan het ideaal.
- Bijlagen en aanvullende publicaties geven details en toelichting bij de inhoud van het uitvoeringsprogramma en de samenstelling van de Stuurgroep en de Adviesgroep.

Illustratie potenties Zuidwestelijke Delta
Bron: Toekomstbeeld Zuidwestelijke Delta 2050,
H+N+S Landschapsarchitecten 2009

2. Ideaal en opgaven: veilig, veerkrachtig, vitaal

De Stuurgroep Zuidwestelijke Delta heeft als ideaal, 'stip op de horizon', een zuidwestelijke delta die voldoende beschermd, ecologisch veerkrachtig en economisch vitaal is. Dit ideaal sluit aan bij de historische ontwikkeling van de zuidwestelijke delta en geeft daaraan een nieuwe richting: de dringende noodzaak om de kwaliteit van water en watermilieu in de zuidwestelijke delta te herstellen en de veiligheid en zoetwatervoorziening blijvend te waarborgen. De stuurgroep combineert deze opgaven met de ambities voor een duidelijkere identiteit van de verschillende waterbekkens, meer kwaliteit van de leefomgeving en betere kansen voor de regionale economie en natuurontwikkeling.

Historische ontwikkeling: van betugelen naar controleren

Bescherming tegen overstromingen, dynamiek van water en natuur, en bruikbaarheid van land en water zijn de drie bepalende elementen van de ontwikkeling van de zuidwestelijke delta. Zonder menselijke ingrepen zou de natuurlijke dynamiek overheersen: land zou aanslibben en wegspoelen, nat en droog zouden elkaar afwisselen en door die dynamiek zouden de gebruiksmogelijkheden van het gebied beperkter zijn.

Al sinds de vroege middeleeuwen hebben mensen de natuurlijke dynamiek in de delta beperkt door de aanleg van dijken en later het droogmalen van land. De

gebruiksmogelijkheden namen daardoor toe, maar ook de kwetsbaarheid van dat gebruik. Bedijking stopte het natuurlijke proces van aanslibbing, en droogmalen leidde tot inklinken van de grond. Resultaat: een gebied dat goeddeels onder de zeespiegel ligt en goede bescherming vraagt tegen stormvloed en dijkdoorbraken.

Veiligheid met oog voor natuur en gebruik

De Deltawerken die als antwoord op de watersnoodramp van 1953 in 1958 van start gingen, zijn een bewuste keuze voor veiligheid, ontsluiting van de eilanden en het verbeteren van de zoetwatervoorziening voor landbouw en industrie. Verkorten van de kustlijn en het opdelen in compartimenten van het oorspronkelijk open gebied, leverden harde scheidingen op tussen land en water en tussen zoet en zout en veroorzaakten een vrijwel volledig verlies van de natuurlijke dynamiek. De beleving van het gebied wijzigde sterk, de eilanden werden verbonden, de relatie met de zee en de havens in de dorpen en stadjes werd verbroken en de kenmerkende deltanatuur raakte in verval. Een open delta van Schelde, Rijn en Maas maakte plaats voor een gereguleerd systeem van waterbekkens. Dit betekende groei en ontwikkeling voor landbouw, scheepvaart, transport en industrie, maar daar tegenover stonden problemen met waterkwaliteit en watermilieu voor woonomgeving, recreatie, toerisme en visserij.

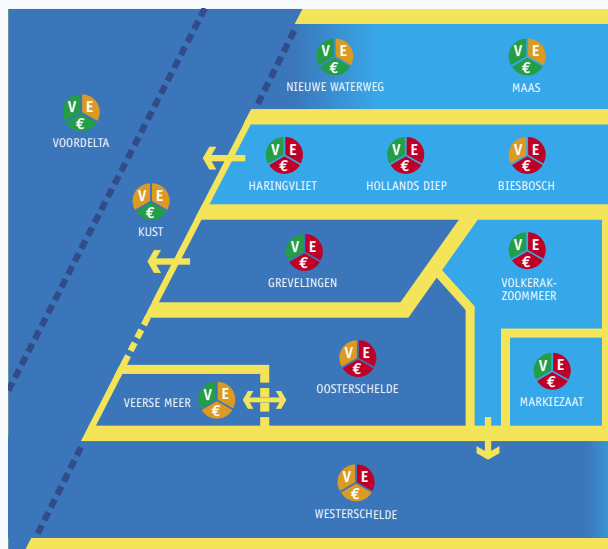
Het plan om de kustlijn te verkorten, de eilanden te verbinden en daarmee de deltawateren van elkaar te scheiden, is in de jaren zeventig aangepast. Zo kreeg de Oosterschelde uiteindelijk geen afsluitende dam, maar een waterkering die alleen bij stormvloed wordt gesloten. Dat geldt ook voor de laatste Deltawerken, de Maeslantkering in de Nieuwe Waterweg en de Hartelkering bij Spijkenisse, die in 1997 in gebruik zijn genomen. Het zijn illustraties van een nieuwe denkrichting: waarborgen van de veiligheid blijft het leidende principe, maar dan zo uitgevoerd dat er wat meer ruimte blijft voor de dynamiek van het water. Een denkrichting waarin, gezien de problemen met waterkwaliteit en natuur die zich desondanks voordoen (zie kader op pagina 19), nieuwe stappen nodig zijn.

Nieuwe balans, nieuwe kansen

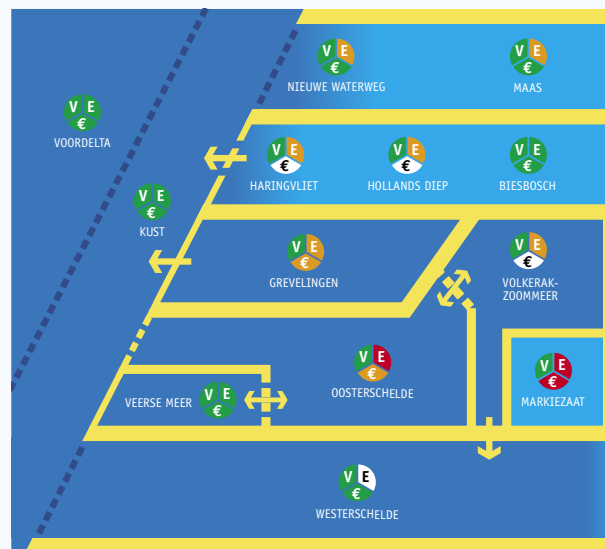
De delta vraagt om een nieuwe balans. Het terugbrengen van enige estuariene dynamiek (getijdenwerking) is meer dan ooit noodzakelijk. Meer estuariene dynamiek leidt tot een betere waterkwaliteit en een gezonder watermilieu, met als resultaat een ecologisch veerkrachtigere delta. Meer ecologische veerkracht is de basis voor het behouden en waar nodig verder ontwikkelen van de typerende deltanatuur. En dat heeft weer positieve effecten voor de leefomgeving en voor de regionale economie, waaronder wonen, visserij, recreatie en toerisme. In deze nieuwe balans blijft veiligheid een absolute

Stappen op weg naar een veilige, veerkrachtige en vitale delta

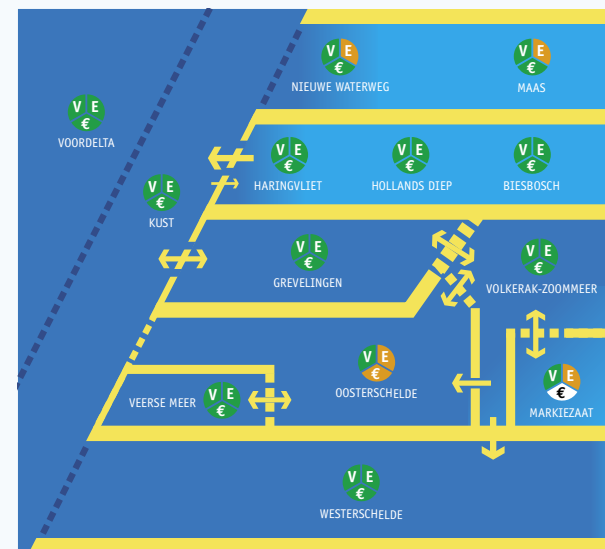
Situatie 2010

Situatie 2015

Situatie 2020

In bovenstaande schema's is de verbetering van estuariene dynamiek tussen 2010 en 2020 geschetst. Daarmee ontstaat een beeld van de stappen naar een veilige, veerkrachtige en vitale delta.

Legenda

De kleuren rood, oranje en groen geven de mate aan waarin in de waterbekkens veiligheid (V) en ecologie (E) voldoen aan de gestelde normen en doelen en in welke mate het economisch gebruik (€) daarvan kan profiteren.

- Herstelmaatregelen nodig om aan huidige normen en doelen voor veiligheid, waterkwaliteit en natuur te voldoen. Gebruik wordt belemmerd door het niet op orde zijn van waterkwaliteit en natuur.
- Verbetering gaande, maar toestand voldoet nog niet aan de normen en doelen. Bestaand gebruik kan doorgaan en verdere ontwikkeling is mogelijk mits er geen belemmering optreedt voor waterkwaliteit en natuur.
- Veiligheid, waterkwaliteit en natuur voldoen (juist) aan de normen en doelen. Gebruik en verdere ontwikkeling is mogelijk, met respect voor waterkwaliteit en natuur.
- Nog niet bekend.

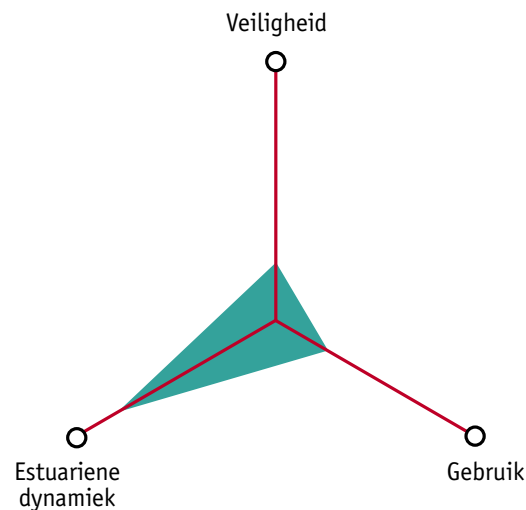
- zout water
- zoet water
- ↔ doorlaatmiddel
- | dijk of dam
- ⊥ spuimiddel

Meer veiligheid, minder dynamiek: waterkwaliteit en natuur in het gedrang

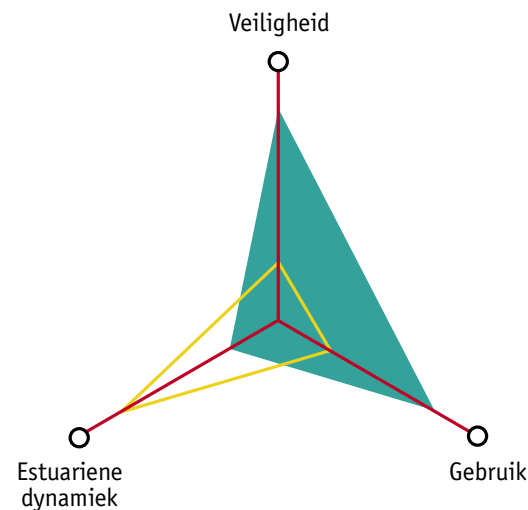
Door de afsluiting van de delta met dammen en het scheiden van de deltawateren onderling is, met uitzondering van de Westerschelde, de oorspronkelijke dynamiek van eb en vloed vrijwel weggefallen. In de Oosterschelde is met een doorlaatbare stormvloedkering het getij gedeeltelijk behouden, maar ten koste van een open verbinding met het Volkerak, de Eendracht, het Zoommeer, de Binnenschelde en het Markiezaatsmeer. De afsluiting en scheiding hebben het natuurlijke transport van zand, slib en voedingsstoffen tussen de Rijn en

Maas en de Noordzee sterk verstoord. De waterkwaliteit in het Volkerak-Zoommeer is ernstig verslechterd, met een dominante ontwikkeling van blauwalgen als gevolg. Deze zorgt elk jaar weer voor overlast: stank, zwemverboden, stopzetten van de inname van zoet water en soms sterfte van vissen en vogels. Ook de kwaliteit van het water van de Binnenschelde en het Markiezaatsmeer is achteruit gegaan: het is troebel en heeft een overdaad aan voedingsstoffen, algen en bodemwoelende vis. In de Grevelingen is door het verdwijnen van het getij de bodem grotendeels zuurstofloos geworden, met een aanzienlijke sterfte van bodemleven als gevolg. Het intergetijdengebied in de Oosterschelde – bestaansvoor-

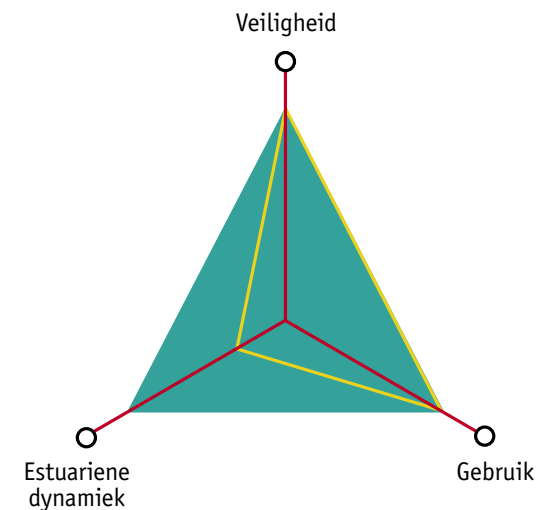
waarde voor een aantal belangrijke vogelsoorten in de delta – neemt geleidelijk in oppervlakte af als gevolg van 'zandhonger', het verdwijnen van schorren, slikken en platen. De voedselrijkdom in de Oosterschelde is afgenomen door het afsnijden van de aanvoer van voedingsstoffen vanuit de rivieren, met negatieve consequenties voor de schelpdiervisserij. De balans tussen veiligheid, scheepvaart en natuur in de Westerschelde wordt voortdurend bewaakt. Door inpolderingen langs de Westerschelde en het voortdurend verruimen en verdiepen van de vaarweg, met het bijbehorende baggeronderhoud, is de estuariene natuur achteruit gegaan en dringt het getij verder en sneller door tot voorbij Antwerpen.

Situatie rond 1700

Situatie na de Deltawerken

Ideaal voor 2015 en verder

Hollandsch Diep, garnalenvisser

prioriteit, ook wanneer de delta geconfronteerd wordt met de gevolgen van de verwachte klimaatverandering.

De stuurgroep brengt deze nieuwe balans tot uitdrukking in het ideaal van een zuidwestelijke delta die op een veilige manier bestand is tegen de gevolgen van klimaatverandering, die ecologisch veerkrachtig is en economisch vitaal. Dit ideaal is het 'antwoord met meerwaarde' van de betrokken overheden op de achteruitgang van waterkwaliteit, watermilieu en natuurwaarden in de delta, de verwachte klimaatveranderingen en de behoefte aan ontwikkelingskansen voor de regionale economie en leefomgeving. In nationale en regionale beleidsplannen en visies (zie bijlage) zijn hiervoor eerder al doelen vastgelegd. Deze zijn uitgangspunt voor dit uitvoeringsprogramma.

Opgaven zuidwestelijke delta: van idealen naar projecten

Als eerste concretisering van een nieuwe en kansrijke balans tussen veiligheid, ecologie en economie, formuleert de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta de volgende opgaven voor de zuidwestelijke delta:

- Handhaven en waar nodig verbeteren van de bescherming tegen overstromingen en veiligheid bieden aan het benedenrivierengebied door het bergen van rivierwater.
- Verbeteren van de waterkwaliteit en het watermilieu: herstel van de geleidelijke en dynamische overgang van rivier via estuarium naar zee, inclusief de natuurlijke zuiveringscapaciteit van het watersysteem.
- Stapsgewijs herstel van de estuariene natuur, met een

robuust, samenhangend en draagkrachtig ecologisch systeem als streefbeeld.

- Versterken van de ruimtelijke en functionele verbinding tussen de delta en omgeving.
- Verbreden en verzachten van de overgang tussen land en water, met gunstige effecten voor het waarborgen van veiligheid, natuur, recreatie en beleving van het landschap.
- Toewerken naar duurzaam gebruik van natuurlijke rijkdom en schoonheid door onder meer:
 - kwaliteitsverbeteringen voor wonen, toerisme en recreatie;
 - in samenhang met natuurherstel verbeteren van de condities voor de (schelpdier)visserij;
 - borgen van de zoetwatervoorziening voor landbouw, drinkwater en industrie en stimuleren van een efficiëntere benutting van zoet water;
 - ontwikkelingsruimte bieden en innovaties stimuleren voor alle gebruiksfuncties.

Samenhang en prioriteiten

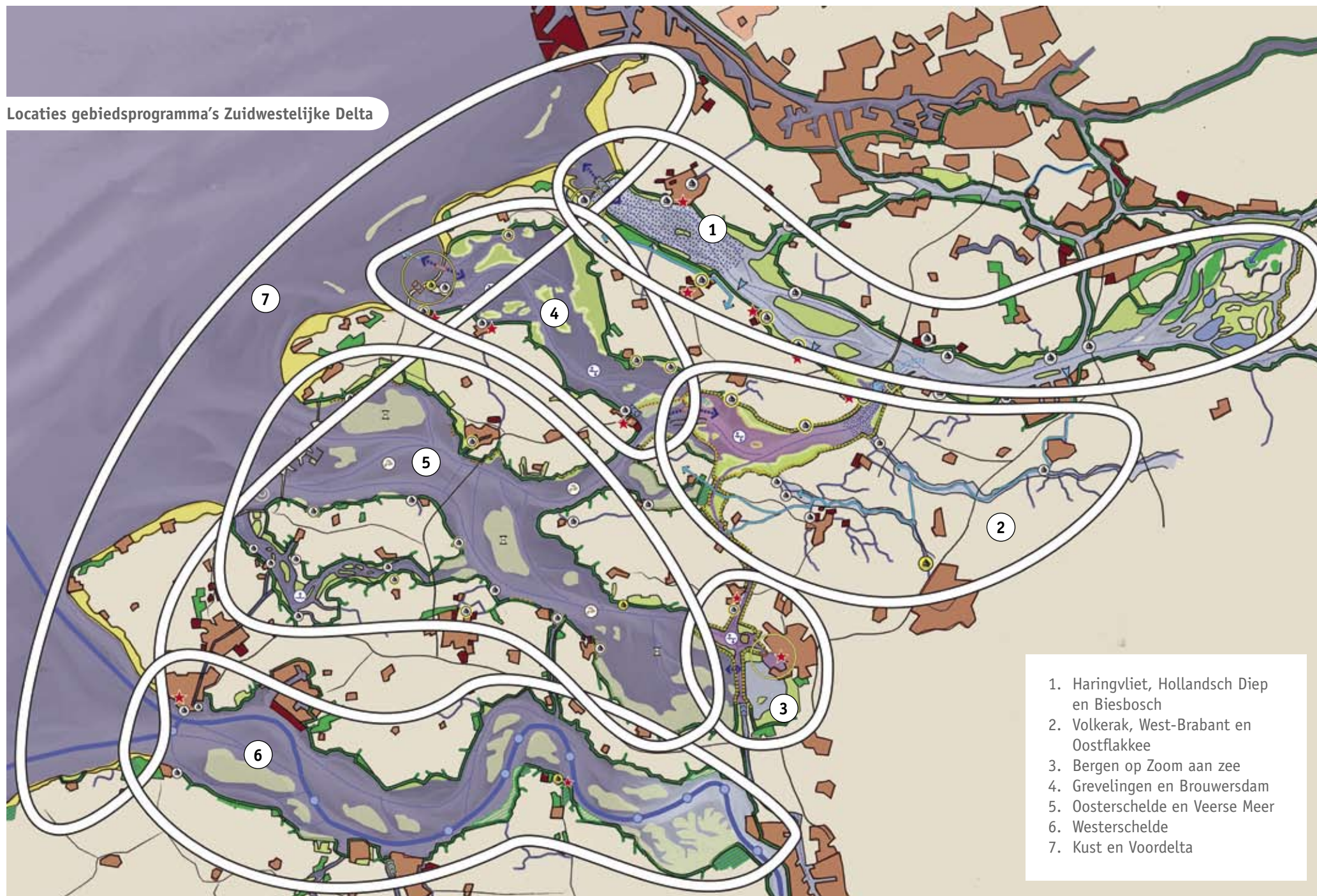
Om deze opgaven te vertalen in concrete projecten en prioriteiten, heeft de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta in de afgelopen jaren verschillende verkenningen en studies uitgevoerd (zie bijlage). Op grond daarvan trekt de stuurgroep de volgende conclusies voor het realiseren van een nieuwe balans tussen veilig, veerkrachtig en vitaal in de delta:

- De stuurgroep ziet de zuidwestelijke delta als één samenhangend geheel van estuaria, eilanden en verbindingen, met het water als bindend element.
- Wateropgaven zijn voor het bijdragen aan een veilige,

veerkrachtige en vitale delta leidend, maar wel waar mogelijk gekoppeld aan gebiedsontwikkeling, versterken van cultuur en identiteit en verbeteren van de leefomgeving.

- Het benodigde ecologisch herstel is mogelijk door het weer toelaten van getijden, en dus zout water, tot de deltawateren. Voordat dit kan, zijn er alternatieven nodig voor de huidige zoetwatervoorziening en het gebruik daarvan voor landbouw, industrie en drinkwater.
- Inzet is om bij het ecologisch herstel zoveel mogelijk kansen te benutten voor verdere economische ontwikkeling.

Locaties gebiedsprogramma's Zuidwestelijke Delta

1. Haringvliet, Hollandsch Diep en Biesbosch
2. Volkerak, West-Brabant en Oostflakkee
3. Bergen op Zoom aan zee
4. Grevelingen en Brouwersdam
5. Oosterschelde en Veerse Meer
6. Westerschelde
7. Kust en Voordelta

3. Gebiedsprogramma's 2010-2015+

Het ideaal van een veilige, veerkrachtige en vitale delta fungeert als leidraad bij het prioriteren, combineren en aansturen van water- en watergerelateerde projecten in de zuidwestelijke delta. Dit hoofdstuk geeft een vertaling van de opgaven die rijk en regio geformuleerd hebben naar idealen per waterbekken en omringende gebieden. Per gebiedsprogramma zijn vervolgens de projecten vermeld die daar in de periode 2010 - 2015 een bijdrage aan leveren.

Opgaven vertaald: ideaal per waterbekken en gebied

De Stuurgroep Zuidwestelijke Delta brengt nationale wateropgaven, regionale watergerelateerde projecten, gebiedsontwikkelingen en kansen voor maatschappelijke sectoren samen in gebiedsprogramma's. De rol van de stuurgroep verschilt per gebied en per type activiteit. Voor het bepalen van die inzet, beoordeelt de stuurgroep projecten en initiatieven van andere partijen op hun bijdrage aan een veilige, veerkrachtige en vitale delta en de kansen op synergie met andere daarop gerichte projecten. De stuurgroep zet zich in voor projecten die in beide opzichten veelbelovend zijn, maar laat de uitvoering van die projecten bij de daarvoor verantwoordelijke partijen. Meer informatie over de rol van de stuurgroep, management en organisatie is opgenomen in hoofdstuk 6.

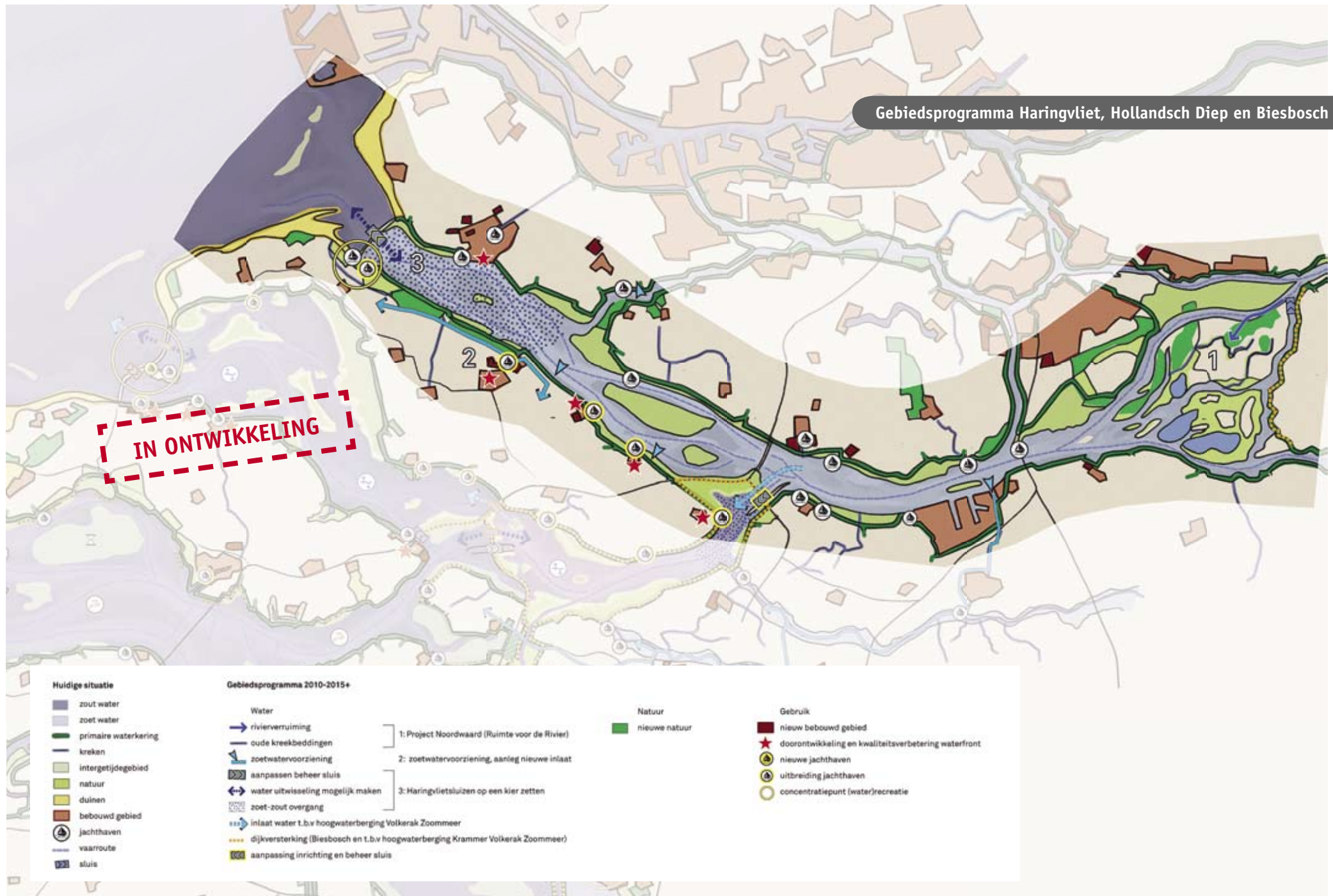
Per gebied volgt hierna een kort overzicht van:

- het ideaal (koers, richting en inspiratiebron als vertaling van bestaande opgaven);
- de huidige situatie (urgentie en actualiteit);
- de doelstellingen van de stuurgroep voor 2015 met een doorkijk tot 2020 (doel en ambitie);
- de projecten, acties en mijlpalen die daarvoor nodig zijn en wie daarvoor verantwoordelijk zijn (programmering);
- de acties die de stuurgroep zelf onderneemt.

Algemene informatie over kosten en financiering is opgenomen in hoofdstuk 5.

De gebiedsprogramma's zijn ingedeeld naar de waterbekkens en omringende gebieden. Het Volkerak-Zoommeer is verdeeld over twee gebiedsprogramma's. Van noord naar zuid gaat het om de volgende programma's:

- Haringvliet, Hollandsch Diep en Biesbosch
- Volkerak, West-Brabant en Oostflakkee
- Bergen op Zoom aan zee
- Grevelingen en Brouwersdam
- Oosterschelde en Veerse Meer
- Westerschelde
- Kust en Voordelta

Gebiedsprogramma Haringvliet, Hollandsch Diep en Biesbosch

Ideaal

Het Haringvliet en Hollandsch Diep vormen in 2050 een natuurlijke riviermonding met een overgang van zoet naar zout, een hernieuwd getij en veel ruimte voor de natuur en recreatie die daarbij horen. De Biesbosch is een zoetwatergetijdengebied met ruimte voor recreatie, zoetwatervoorziening en waterberging. Het gebied blijft belangrijk voor de scheepvaart.

Huidige situatie

Het Haringvliet is een vrijwel gesloten riviermond met natuurontwikkeling verspreid over het gebied. Het eiland Tiengemeten is het belangrijkste onderdeel van het project Deltanatuur. Door de afsluiting ontbreekt estuariene dynamiek. Het Kierbesluit (op een kier zetten van de Haringvlietssluisen) is een eerste stap op weg naar meer

uitwisseling met de Noordzee, maar de zoutindringing wordt beperkt tot de ingang van het Spui. De Noordwaard is, na het besluit in 2010 daarover, vanaf 2015 inzetbaar als tijdelijke riviervverbreding bij zeer hoge rivierafvoeren. Deze berging wordt uitgevoerd in het kader van Ruimte voor de Rivier.

Doelstellingen stuurgroep voor 2015

- Op een kier zetten van de Haringvlietssluisen met de bijbehorende compenserende maatregelen om de huidige beschikbaarheid van zoetwatervoorziening op orde te houden.
- De ontwikkelingsruimte die zo ontstaat voor recreatie en economie als vertrekpunt nemen voor een integrale gebiedsvisie die is uitgewerkt in deelplannen en inrichtingsmaatregelen.

Acties stuurgroep 2010-2015

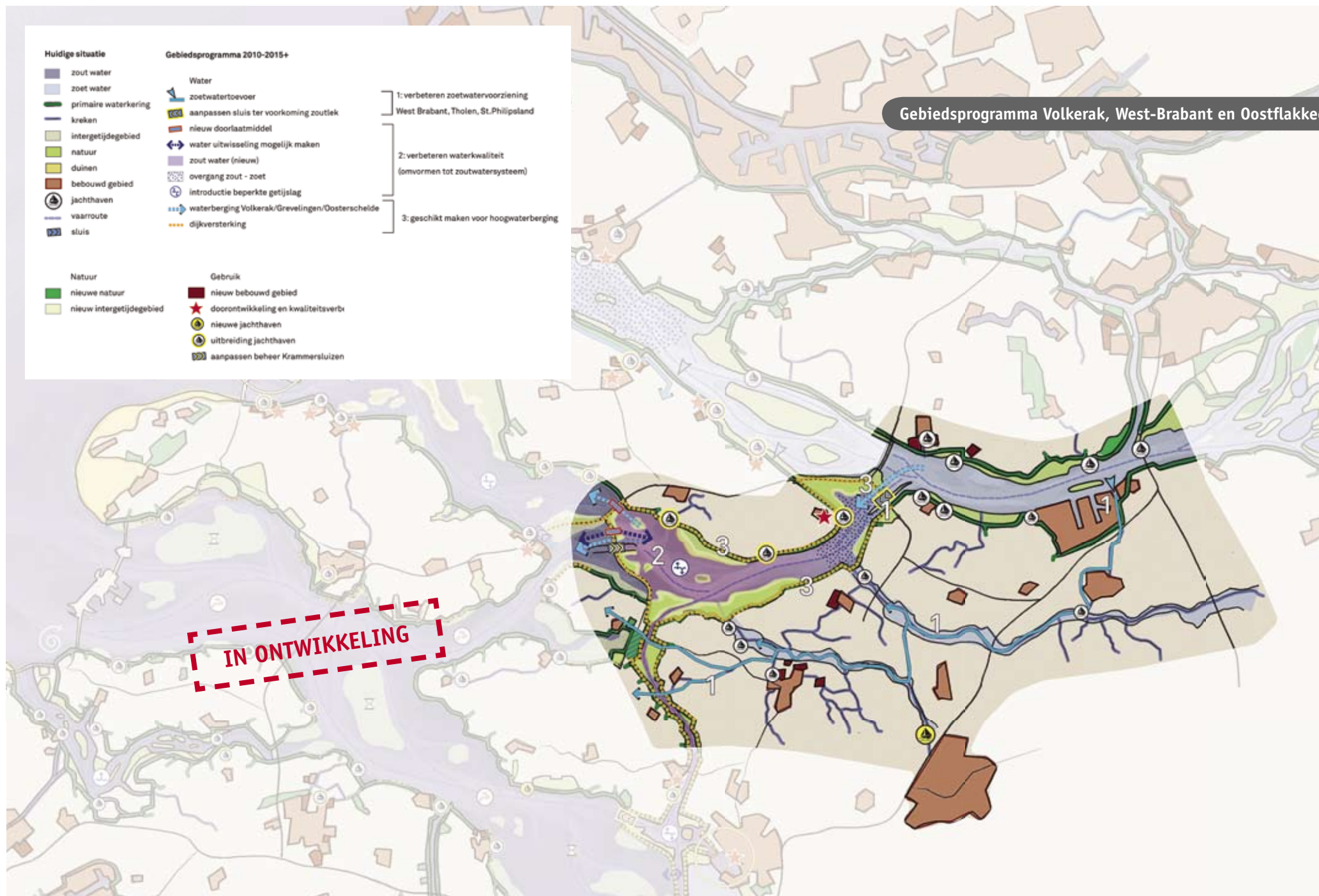
- Partijen uitnodigen een alliantie³ op te richten om een gebiedsvisie te ontwikkelen met als vertrekpunt:
 - uitvoering van het Kierbesluit inclusief compenserende maatregelen;
 - een zout Volkerak-Zoommeer inclusief alternatieven voor zoetwatervoorziening.
- De gebiedsalliantie vragen om in de gebiedsvisie:
 - de ontwikkelingsruimte die ontstaat na het realiseren van het project Deltanatuur voor onder meer wonen, recreatie en toerisme uit te werken in deelplannen en inrichtingsmaatregelen;
 - de gebiedsvisie te verbinden met onder andere het uitvoeringsprogramma Nationaal Landschap Hoeksche Waard, de visie Zicht op Haringvliet en het Kreekenplan Oostflakkee, de visie op Recreatie voor het Haringvliet en Hollandsch Diep en het beheer- en inrichtingsplan van het in 2010/2011 op te richten Parkschap Biesbosch.

Mijlpalen 2010-2015 en trekkende partijen gebiedsprogramma Haringvliet, Hollandsch Diep en Biesbosch

Project of activiteit	Trekker	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Compenserende maatregelen Kierbesluit	Provincie Zuid-Holland	→ ²					
Beheer Haringvlietssluisen aanpassen	VenW	→ ²					
Programma Deltanatuur	Provincie Zuid-Holland	Provinciale inpassingsplannen	→	→	Gereed		
Noordwaard	Ruimte voor de Rivier	Rijksinpassingsplan	Start uitvoering	→	→	→	Gereed
Gebiedsvisie Haringvliet en omgeving	Gebiedsalliantie	In oprichting	→	Gebiedsvisie	→	Deelplannen	→

² Voortgang is afhankelijk van in 2010 te maken afspraken.

³ Onder (gebieds)allianties worden samenwerkingsverbanden van verantwoordelijke en belanghebbende partijen verstaan.

Gebiedsprogramma Volkerak, West-Brabant en Oostflakkee

Ideaal

Het Volkerak vormt met de Eendracht en het Zoommeer een zout bekken dat via een doorlaat in de Philipsdam in directe verbinding staat met de Oosterschelde en daardoor weer onder invloed van - beperkt - getij. Door de invloed van de West-Brabantse rivieren en indirect de Rijn en Maas zijn er weer bijzondere overgangen tussen zoet en zout en tussen land en water. Daarnaast zorgt de uitwisseling tussen de deltawateren voor een betere doorvoer van voedingsstoffen. Dit ontlast het Volkerak-Zoommeer, terwijl de Oosterschelde en de kuststrook daarvan profiteren. De waterkering maakt met de vooroeveren deel uit van de bescherming tegen overstroming (deels hard, deels zacht). West-Brabant is het contactgebied tussen land en water met een opgewaarderd netwerk van rivieren, waterlopen en kreken die zorgen voor de zoetwatervoorziening en opslag van zoet water, maar ook voor de verbinding met het Volkerak-Zoommeer. Dorpen en steden krijgen hun ligging aan de delta terug en er ontstaan goede mogelijkheden voor verdere ontwikkeling van toerisme en recreatie (aanleg van recreatiehavens) en schelpdiervisserij. Het goederenvervoer tussen Rotterdam en Antwerpen is duurzaam en veilig ingepast in het gebied.

Huidige situatie

Het Volkerak is een zoetwaterbekken ontstaan door afsluiting van de riviermonding Haringvliet en Hollandsch Diep en, richting zee, de Oosterschelde en de Grevelin-

gen. De rivieren in West-Brabant en de kreken op Oostflakkee fungeren vooral voor de aan- en afvoer van zoet water waarbij zo mogelijk een bijdrage wordt geleverd aan ecologisch herstel van deze watersystemen. Via de rivieren ontvangen de kreken in West-Brabant zoet water en voorzien daarmee het omliggende landbouwgebied.

In het Nationaal Waterplan is een principebesluit opgenomen om uiterlijk in 2015 weer zout water toe te laten vanuit de Oosterschelde op Volkerak-Zoommeer. 'Om de blauwalgenproblematiek in het Volkerak-Zoommeer op te lossen kiest het kabinet ervoor om uiterlijk in 2015 op het meer zout water uit de Oosterschelde toe te laten. Op die manier verzilt het water van het Volkerak-Zoommeer en ontstaat er een beperkte getijdendynamiek.'

Maatregelen om ongewenste effecten op de zoetwatervoorziening te voorkomen, worden met maatschappelijke partijen en betrokken overheden uitgewerkt. In het Nationaal Waterplan is opgenomen dat het kabinet in 2010 een bestuursovereenkomst met de regio wil sluiten waarin de stappen worden vastgelegd naar een uitvoeringsbesluit in 2012. Het uitvoeringsbesluit gaat over de te nemen maatregelen voor het handhaven van de huidige beschikbaarheid van zoet water voor de landbouw, de drinkwatervoorziening en de industrie. Zout water wordt pas toegelaten op het Volkerak-Zoommeer als deze maatregelen zijn gerealiseerd. Op basis van het besluit stelt het Rijk samen met de andere overheden een uitvoeringsovereenkomst vast, die ervoor moet zorgen dat de benodigde maatregelen uiterlijk in 2015 zijn uitgevoerd. De besluitvorming moet aansluiten op

de besluiten over waterberging op het Volkerak-Zoommeer in het kader van Ruimte voor de Rivier, de studie naar kansen voor meer transport over water in de Rijn-Scheldeverbinding (MIRT⁴-verkenning Antwerpen-Rotterdam) en de MIRT-verkenning voor de Grevelingen.

Doelstellingen stuurgroep voor 2015

- Zout water met beperkt getij kan op Volkerak-Zoommeer worden toegelaten en zoutlek door de Volkeraksluizen wordt kosteneffectief en afdoende teruggedrongen zonder extra oponthoud voor de scheepvaart.
- In Zeeland, Zuid-Holland en West-Brabant, zijn in de gebieden die onder invloed staan van een zout Volkerak-Zoommeer alternatieven voor de huidige beschikbaarheid van zoet water gerealiseerd voor de landbouw, de drinkwatervoorziening en de industrie. Ook is de bruikbaarheid van gezuiverd restwater uit de rioolwaterzuiveringsinstallatie bij Bath als zoetwaterbron voor de landbouw onderzocht. Deze alternatieven zijn conform het zoetwateradvies voor de zuidwestelijke delta van de stuurgroep en het Nationaal Waterplan.
- De Alliantie Volkerak heeft een ruimtelijk-economisch perspectief voor onder andere schelpdierweek, recreatie en toerisme, natuur en landbouw ontwikkeld (2011) en dat nader uitgewerkt in deelplannen en inrichtingsmaatregelen (2012). De uitvoering ervan is in voorbereiding, in samenhang met het gebiedsproject Brabant aan Zee.
- Deze visie inbrengen in de besluitvorming over Volkerak-Zoommeer.

Volkerak, blauwalgen bij de Krammersluizen

- Intensief contact met de MIRT-verkenning Antwerpen-Rotterdam (VAR) en gezamenlijk opstellen van de toekomstbeelden voor dit gebied.

Acties stuurgroep 2010-2015

- Coördineren van de activiteiten uit het zoetwateradvies (zie ook deltatema zoet water in hoofdstuk 4).
- Het Bestuurlijk Overleg Krammer-Volkerak uitnodigen een gebiedsalliantie op te richten om:
 - een gebiedsvisie op te stellen met een ruimtelijk-

economisch perspectief voor de ontwikkelingsruimte die een zout Volkerak-Zoommeer biedt voor huidige en toekomstige gebruiksfuncties;

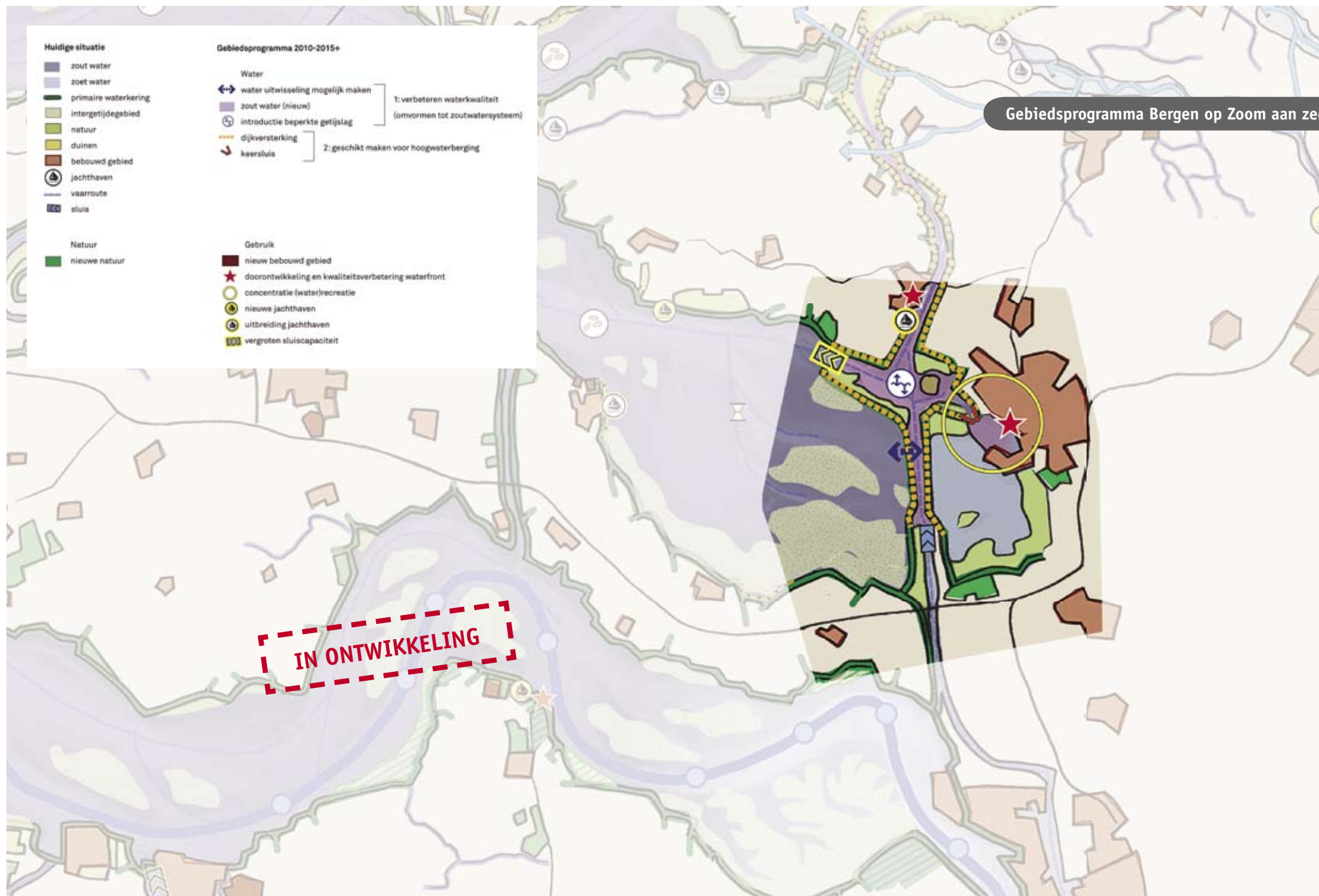
- deze visie uit te werken in deelplannen en inrichtingsmaatregelen en te starten met het uitvoeren ervan via publiek-private consortia.
- Bewaken van de samenhang tussen de besluitvorming over waterkwaliteit en waterberging en de gebiedsvisie met deelplannen, zodat deze onderdeel zijn van het uitvoeringsbesluit Volkerak-Zoommeer (in 2012

volgens Nationaal Waterplan) en de uitvoering van dit besluit (tot 2015).

- Coördineren van de samenhang, voortgang en synergie van de plannen voor dit gebied, de alternatieven voor zoetwatervoorziening en de plannen voor de Grevelingen.
- Contact houden met de stuurgroep MIRT-verkenning Antwerpen-Rotterdam (VAR) en afspraken maken over te hanteren toekomstbeelden.

Mijlpalen 2010-2015 en trekkende partijen gebiedsprogramma Volkerak, West-Brabant en Oostflakkee

Project of activiteit	Trekker	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Planstudie waterkwaliteit Volkerak-Zoommeer	Bestuurlijk Overleg Krammer-Volkerak	Informele inspraakronde	Formele inspraak op voornemen tot besluit	Uitvoeringsbeslissing	→	→	Gereed
Zoetwateradvies	Stuurgroep Zuidwestelijke Delta	Uitwerken zoetwateradvies	→	→	Uitvoeren zoetwateradvies	→	Gereed
Planstudie waterberging Volkerak-Zoommeer	Ruimte voor de Rivier	Voorkeursalternatief en -besluit	Formele inspraak op voornemen tot besluit	Uitvoeringsbeslissing	→	→	Gereed
Gebiedsvisie Volkerak en omgeving	Bestuurlijk Overleg Krammer-Volkerak / Alliantie Volkerak	Vorming gebiedsalliantie	Gebiedsvisie	Deelplannen Inrichtingsmaatregelen	→	→	Gereed

Gebiedsprogramma Bergen op Zoom aan zee

Ideaal

Bergen op Zoom krijgt zijn ligging in de delta terug en er ontstaan goede mogelijkheden voor recreatie, wonen en de aanleg van jachthavens. Het Zoommeer valt onder dit gebiedsprogramma, samen met het Markiezaatsmeer en de Binnenschelde. Verbinden van de laatste twee meren met het zoute Volkerak-Zoommeer biedt perspectieven voor estuariene natuur, zeker als het Zoommeer een betere verbinding krijgt met de Oosterschelde. De waterkwaliteit van zowel Zoommeer, Binnenschelde als het Markiezaatsmeer is structureel verbeterd. Aan de voet van de Brabantse Wal wordt het zoete kwelwater vastgehouden en ingezet voor hoogwaardig gebruik. Dit kwelwater en de invloed van de Oosterschelde zorgen voor bijzondere overgangen tussen land en water. De waterkering maakt met de vooroevers deel uit van de bescherming tegen overstroming (deels hard, deels

zacht). Het goederenvervoer tussen Rotterdam en Antwerpen passeert op korte afstand en is duurzaam en veilig ingepast in het gebied.

Huidige situatie

Bergen op Zoom is afgesloten van de Oosterschelde en kampt met waterkwaliteitsproblemen in de Binnenschelde en het Zoommeer, die stankoverlast van blauwalgen en soms massale sterfte van vis en watervogels veroorzaken. Dit maakt deze gebieden onaantrekkelijk voor recreanten, omwonenden, en flora en fauna. Ook bij het Markiezaatsmeer (Natura 2000-gebied) is er een risico dat de waterkwaliteit op de middellange termijn verslechtert en omslaat in een door algen en bodemwoelende vis gedomineerd systeem. Voor het project Bergen op Zoom aan zee is een aantal perspectieven ontwikkeld [pagina 33], die uitgaan van een zout Zoommeer en zoute Binnenschelde en het gebied een economische impuls kunnen geven. Daarbij zijn ook kansrijke opties voor het Markiezaatsmeer geschetst.

Doelstellingen stuurgroep voor 2015

- Een besluit over de wijze van aansluiten van Bergen op Zoom op de Oosterschelde.
- Nadere verkenning van opties voor structureel herstel van de waterkwaliteit en natuur van het Markiezaatsmeer in relatie tot een zout Volkerak-Zoommeer en/of de Oosterschelde.
- Opstellen van een ruimtelijk-economische gebiedsvisie die uitgaat van een zout Zoommeer en rekening houdt met de toekomstbeelden van de MIRT-verkenning Antwerpen-Rotterdam (VAR).

Acties stuurgroep 2010-2015

- De coalitie van partijen betrokken bij Bergen op Zoom aan zee vragen de haalbaarheid van de toekomstbeelden uit het project 'Bergen op Zoom aan zee' in kaart te brengen en deze uit te werken in deelplannen en inrichtingsmaatregelen.

Mijlpalen 2010-2015 en trekkende partijen gebiedsprogramma Bergen op Zoom aan Zee

Project of activiteit	Trekker	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bergen op Zoom aan zee	Coalitie betrokken partijen	Oprichten gebiedsalliantie					
Gebiedsvisie Bergen op Zoom aan zee	Gebiedsalliantie Bergen op Zoom aan zee	Onderzoek haalbaarheid toekomstbeelden	Keuze voorkeurs-alternatief		Inrichtingsmaatregelen	Uitvoeringsbesluit	Start realisatie

Mogelijke toekomstperspectieven voor Bergen op Zoom, Binnenschelde en Markiezaatsmeer bij een zout Zoommeer
 Bron: Bergen op Zoom in de Delta: Verkenning naar kansen voor water en ruimte, H+N+S Landschapsarchitecten 2010

Variant 1

Variant 2

Variant 3

Variant 4

Variant 5

Variant 6

IN ONTWIKKELING

Huidige situatie

- zout water
- zoet water
- primaire waterkering
- kreken
- intergetijdegebied
- natuur
- duinen
- bebouwd gebied
- ⚓ jachthaven
- vaarroute
- sluis

Gebiedsprogramma 2010 -2015+

Water

- nieuw doorlaatmiddel + getijdencentrale
- ↔ water uitwisseling mogelijk maken
- ⚓ introductie beperkte getijslag
- waterberging Volkerak/Grevelingen/Oosterschelde
- Dijkversterking

Natuur

- nieuwe natuur
- nieuw intergetijdegebied

Gebruik

- nieuw bebouwd gebied
- ★ doorontwikkeling en kwaliteitsverbetering waterfront
- ⚓ nieuwe jachthaven
- ⚓ uitbreiding jachthaven
- aanleg nieuwe sluis
- concentratiepunt (water)recreatie

- 1: verkenning terugbrengen dynamiek, aanpassingen Brouwersdam
- 2: Ruimte voor de rivier, verkenning waterberging
- 3: 'Innovation Island', diverse projecten, verkenning

Gebiedsprogramma Grevelingen en Brouwersdam

Ideaal

Het gebied is aan de zeezijde gecontroleerd verbonden met de Noordzee en aan de oostzijde permanent verbonden met het Volkerak-Zoommeer. Resultaat is een estuarien watersysteem met beperkt getij dat overtollig rivierwater ook op langere termijn kan bergen en spuien. Een getijdencentrale in de Brouwersdam levert voor de omringende eilanden CO₂-neutrale energie. In de Brouwersdam verbindt een jachtluis de Grevelingen met de Noordzee. Aan de binnenkant van de Brouwersdam ligt, ingepast in de omgeving, een jachthaven met de nieuwste milieuvriendelijke voorzieningen. Aan de Noordzeekant is een toeristische trekpleister voor kitesurfen. Het gebied is tevens 'metropolitaan park': uitloopgebied voor Rotterdam, met een woon- en recreatiefunctie.

Huidige situatie

De Grevelingen is een afgesloten zout meer zonder estuariene dynamiek. Als gevolg hiervan treedt zuurstofloosheid aan de bodem op, wat tot aanzienlijke sterfte van het bodemleven en achteruitgang van de waterkwaliteit leidt. In de MIRT-verkenning Grevelingen zijn het verbeteren van de waterkwaliteit, opwekken van energie uit getijdenbeweging en versterken van de recreatiesector onderwerp van onderzoek. Daarnaast wordt in samenwerking met Ruimte voor de Rivier onderzocht wat een doorlaatmiddel tussen het Volkerak en de Grevelingen toevoegt aan de capaciteit en mogelijkheden voor waterberging. De gebiedsalliantie Grevelingen onder-

zoekt welke kansen dit biedt voor getijdenenergie, visserij, recreatie en wonen. Deze activiteiten bouwen voort op de visie Zicht op de Grevelingen (2008).

Via verschillende samenwerkingsverbanden van publieke en private partijen is de omgeving betrokken bij het uitwerken van de relatie tussen water en omgeving. Voorbeelden zijn de gebiedsprojecten Innovation Island (werken aan een wooneconomie op Schouwen) of Kering 2039 (nadenken over een nieuwe watereconomie door nieuwe vormen van dijken of waterkerende landschapszones, met woonfuncties en zilte bedrijvigheid).

Doelstellingen stuurgroep voor 2015

- Een gekozen voorkeursalternatief en een daaropvolgende planstudie door de 'Alliantie Grevelingen', waarin provincies, Rijk, gemeenten en private partijen samenwerken aan een integrale oplossing voor het verbeteren van de waterkwaliteit, opwekken van duurzame energie en versterken van de recreatiefunctie.
- Een besluit over:
 - wel of niet inzetten van de Grevelingen voor het bergen van rivierwater bij extreem hoge rivierafvoeren;
 - het afvoeren van water naar zee via een getijdencentrale.

Acties stuurgroep 2010-2015

- Bewaken van het uitvoeringstempo van de MIRT-verkenning Grevelingen en de daaropvolgende planstudie in verband met de samenhang met andere

besluiten.

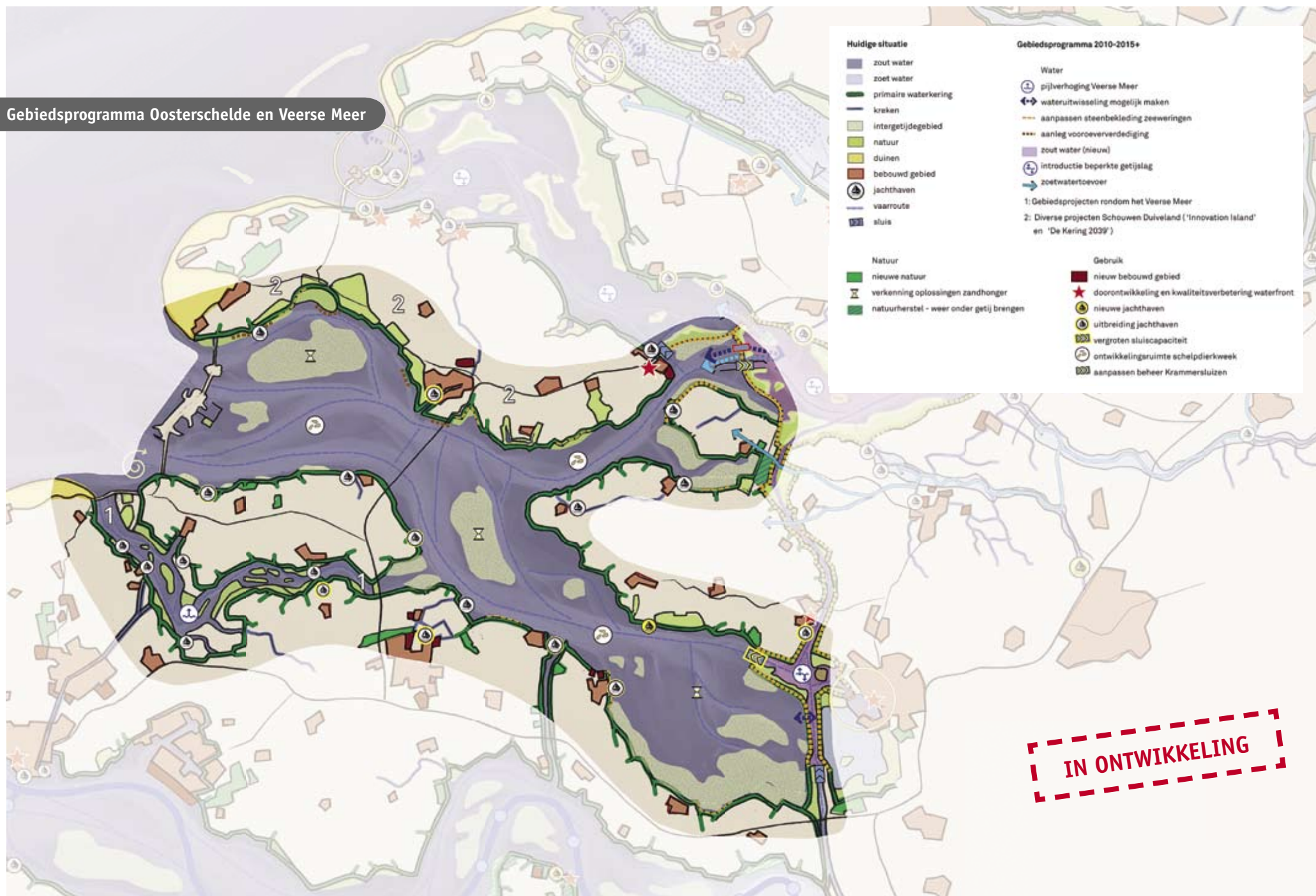
- De besluiten naar aanleiding van de MIRT-verkenning Grevelingen en de besluiten over Volkerak-Zoommeer (zout toelaten en water bergen) als vertrekpunt nemen bij de uitvoering van de planstudie Grevelingen.
- De Alliantie Grevelingen vragen om het op te stellen ontwikkelingsperspectief voor recreatie, natuur en een getijdencentrale:
 - in te brengen in de besluitvorming over Grevelingen in samenhang met Volkerak-Zoommeer;
 - daarin de opgaven voor natuur, duurzaamheid en veiligheid te verbinden met economische impulsen voor schelpdierweek, recreatie en toerisme.

Mijlpalen 2010-2015 en trekkende partijen gebiedsprogramma Grevelingen

Project of activiteit	Trekker	2010	2011	2012	2013	2014	2015
MIRT-verkenning Grevelingen	Natuur- en Recreatieschap de Grevelingen	Plan-MER	Voorkeurs- besluit				
Gevoeligheidsanalyse water- berging zuidwestelijke delta	Ruimte voor de Rivier en Rijkswaterstaat	Advies aan staats- secretaris VenW					
Planstudie Grevelingen	Alliantie Grevelingen			Start besluit →		Uitvoerings- besluit	Start realisatie
Gebiedsvisie Grevelingen en omgeving	Alliantie Grevelingen	Gebiedsvisie →		Inrichtings- maatregelen	Uitvoerings- besluit →		Start realisatie

Gebiedsprogramma Oosterschelde en Veerse Meer

Gebiedsprogramma Oosterschelde en Veerse Meer

Ideaal

De Oosterschelde en het Veerse Meer vormen samen het veilige hart van de delta waarin de kwaliteiten van natuur, weidsheid, transport, visserij en recreatie worden gekoesterd en benut. De Oosterschelde heeft een grote natuurlijke rijkdom en zuiveringscapaciteit. Door enig herstel van de verbinding met de grote rivieren, en daarmee van de toevoer van voedingsstoffen, is de oorspronkelijke estuariene productiviteit weer toegenomen. Het Veerse Meer is door de goede waterkwaliteit, dagelijkse uitwisseling met het water van de Oosterschelde en het beperkte getij een ideale omgeving voor schelpdiervisserij, wonen en recreatie.

Huidige situatie

De Oosterschelde staat in open verbinding met de Noordzee maar kan worden afgesloten met een stormvloedkering. In de Oosterschelde is de afgelopen decennia veel geïnvesteerd. Het bekken wordt beschouwd als de 'parel van de delta' en als grootste onderwaternatuurpark van Europa. Het gebied is van grote economische waarde voor de schelpdiersector, aantrekkelijk voor waterrecreatie, in het bijzonder voor duikers, en als natuurgebied van hoge waarde uitgeroepen tot nationaal park. De natuurwaarde staat echter onder druk. Er loopt een MIRT-verkenning naar de effecten van de 'zandhonger' (geleidelijk verdwijnen van schorren, slikken en platen in de geulen van de zeearm), naar de achteruitgang van estuariene dynamiek en naar maatregelen om

die te vertragen of te stoppen. Het overlegorgaan Nationaal Park Oosterschelde kent veel spelers, maar heeft geen formele besluitvormende bevoegdheden. Er worden vele kleinschalige projecten geïnitieerd en er is behoefte aan een door de partijen gedragen afwegingskader. Tegelijk met het noodzakelijke onderhoud aan de zeeweringen loopt een onderzoek naar vernieuwende ontwerpen daarvoor.

De waterkwaliteit en de ecologie van het Veerse Meer zijn door het herstel van de verbinding met de Oosterschelde sinds 2004 sterk verbeterd. Om de ecologische kwaliteit van het meer verder te verbeteren is een nieuw peilbesluit genomen, dat een natuurlijker peilbeheer mogelijk maakt. Dit versterkt de gebruiksmogelijkheden voor de recreatiesector en er ontstaan ook perspectieven voor schelpdiervisserij. Een groot aantal gebiedsprojecten is in gang gezet of gaat in de periode 2010-2015 van start, zoals het opknappen van het gebied rondom de Veerse Gatdam.

Doelstellingen stuurgroep voor 2015

- Een besluit over een aanpak van de zandhonger die doelmatig en kosteneffectief is, de achteruitgang van de estuariene dynamiek vertraagt, rekening houdt met de huidige gebruiksfuncties en basis is voor een gebiedsvisie.
- Zorgen dat het probleem van de zandhonger en de gevolgen voor natuur en gebruiksfuncties (inter)nationaal op de kaart staan.
- Lopende dijkversterkingen onderzoeken op innovatieve oplossingen die recht doen aan de cultuurhisto-

rische, ecologische en recreatieve waarden van de dijken rond de Oosterschelde en daarvan leren voor volgende dijkversterkingsprojecten.

- Realisatie van de gebiedsvisie 'Rondom het Veerse Meer' (2004) door middel van een groot aantal inrichtingsmaatregelen en gebiedsprojecten. Deze hebben als inzet het versterken van de recreatiefunctie in een aantrekkelijk en gevarieerd landschap, waar is voldaan aan de doelstellingen voor waterkwaliteit en natuur.

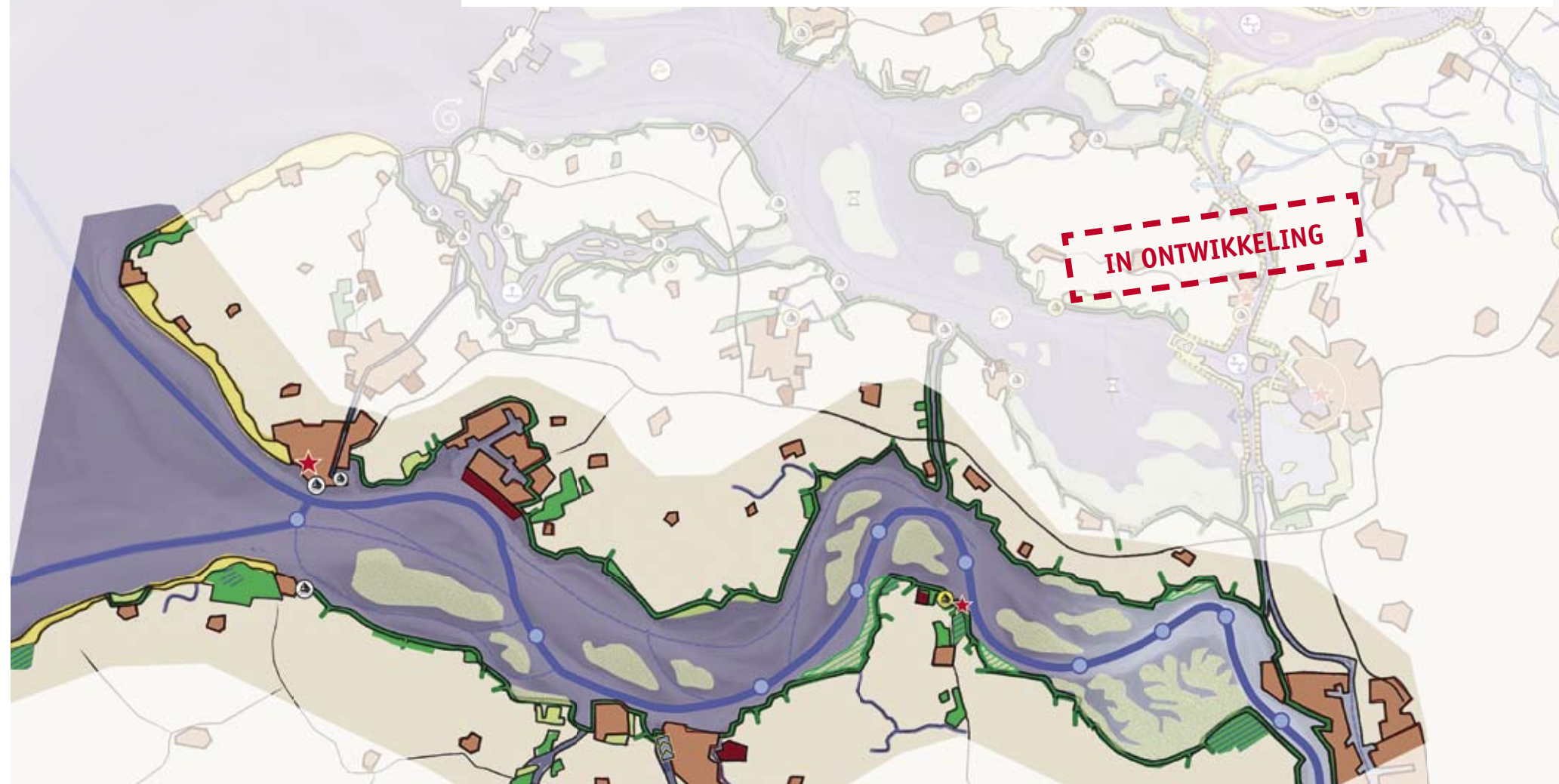
Acties stuurgroep 2010-2015

- Uitnodigen van partijen om in een gebiedsalliantie onder leiding van een gebiedsregisseur een gebiedsvisie te ontwikkelen, met als vertrekpunten:
 - de uniciteit van de Oosterschelde op nationale en internationale schaal;
 - de opties voor het bestrijden van de zandhonger en het tegengaan van de achteruitgang in estuariene dynamiek.
- De gebiedsalliantie vragen om de bestaande visie op de Oosterschelde en de bijbehorende doelen te actualiseren en daarbij rekening te houden met de ecologische achteruitgang en de toename van recreatie, toerisme en visserij.
- Bewaken van een optimale wateruitwisseling tussen Oosterschelde en Veerse Meer voor het verbeteren van de natuur en de condities voor de schelpdiervisserij.
- Bewaken van de samenhang met de gebiedsvisies voor Kust en Voordelta, het Volkerak-Zoommeer en Bergen op Zoom aan zee met de omringende meren.

Mijlpalen 2010-2015 en trekkende partijen gebiedsprogramma Oosterschelde en Veerse Meer

Project of activiteit	Trekker	2010	2011	2012	2013	2014	2015
MIRT-verkenning Zandhonger Oosterschelde (effecten en maatregelen)	VenW	Uitvoeren verkenning en pilots	➔	➔	Advies en besluit vervolg	➔	➔
Gebiedvisie Oosterschelde en omgeving	Provincie of Nationaal Park Oosterschelde	Gebiedsvisie	Beheer- en inrichtings-plan	➔	Deelplannen Inrichtings-maatregelen	➔	Uitvoeringsbesluiten
Versterking steenbekleding	Projectbureau Zeeweringen	Versterken steenbekleding	➔	➔	➔	➔	Gereed
Peilbesluit Veerse Meer	Rijkswaterstaat	➔	In werking				Evaluatie
Gebiedvisie 'Rondom het Veerse Meer'	Provincie of Bestuurlijke programmagroep Veerse Meer	Vervolg uitvoering projecten en inrichtings-maatregelen	➔	➔	➔	➔	Afronding uitvoering gebiedsvisie

Gebiedsprogramma Westerschelde

Ideaal

De Westerschelde is een veilig, gezond en dynamisch estuarien ecosysteem dat optimaal toegang biedt tot de Scheldehavens en tot een aantal kleinere havens die met name van belang zijn voor visserij en recreatie. De fysieke systeemkenmerken van het estuarium zijn intact:

- een open en natuurlijk mondinggebied;
- een systeem van hoofd- en nevengeulen met tussenliggende platen en ondiepwatergebieden in de Westerschelde;
- een riviersysteem met meanderend karakter in de (Vlaamse) Zeeschelde.

De Westerschelde is een van de belangrijkste estuaria in Europa, met een volledig eb- en vloedregime, een complete zoet-zoutgradiënt en een hoge zuiveringscapaciteit. Mede om die reden is het estuariene ecosysteem, met al zijn typische habitats en levensgemeenschappen, behouden en hersteld. Het gebied is een belangrijke kraamkamer voor vis. Er is voldoende ruimte voor natuurlijke dynamische, fysische, chemische en biologische processen. De waterkwaliteit is op orde.

De havens aan de Westerschelde richten zich op werkgelegenheid, het toevoegen van waarde aan goederenstromen en duurzaam gebruik van ruimte. Met goede achterlandverbindingen via weg, spoor, water en pijpleiding en voldoende ruimte voor havengerelateerde

bedrijventerreinen, zijn de Scheldehavens ook op de langere termijn (2030) een belangrijke motor voor de economie. Voor de diepte van de vaarweg is een evenwicht gevonden tussen de sociaal-economische kosten en baten en het in stand houden van de fysieke en natuurlijke systeemkenmerken van het Schelde-estuarium.

Huidige situatie

In de zuidwestelijke delta is de Westerschelde - naast de Nieuwe Waterweg - de enige open verbinding tussen zee en rivieren. Met de Eems-Dollard is de Westerschelde landelijk uniek als estuarium. Het estuarium met zijn meergeulensysteem, hoge zandplaten en brede intergetijdengebieden staat onder druk van menselijk ingrijpen en voldoet niet aan de doelen van Natura 2000. Een natuurherstelprogramma is gestart om het estuarium te behouden en te herstellen. De baggerwerken om de vaargeul binnen deze rivier op voldoende diepte te brengen en te houden, worden zo uitgevoerd dat de natuurkwaliteiten niet worden aangetast.

Doelstellingen stuurgroep voor 2015

- Uitvoeren van de projecten uit de Ontwikkelingschets 2010: de derde verruiming van de vaargeul en projecten voor natuurherstel, waaronder een aantal integrale en innovatieve gebiedsprojecten.
- Evalueren van de Ontwikkelingsschets 2010 en vervolgens betrekken van de Westerschelde in een visie op een duurzame ontwikkeling van de zuidwestelijke delta in het kader van het Nationaal Deltaprogramma.

Acties stuurgroep 2010-2015

- De resultaten van de evaluatie van de Ontwikkelingschets 2010 Schelde-estuarium door de Vlaams-Nederlandse Scheldecommissie betrekken bij het verder ontwikkelen van samenhang met de andere deltawateren in de zuidwestelijke delta.
- Het Bestuurlijk Overleg Westerschelde uitnodigen om een gebiedsalliantie op te richten met als doel het opstellen van een gebiedsvisie met een perspectief voor (de ontwikkelingsruimte van) de diverse gebruiksfuncties van het Schelde-estuarium.

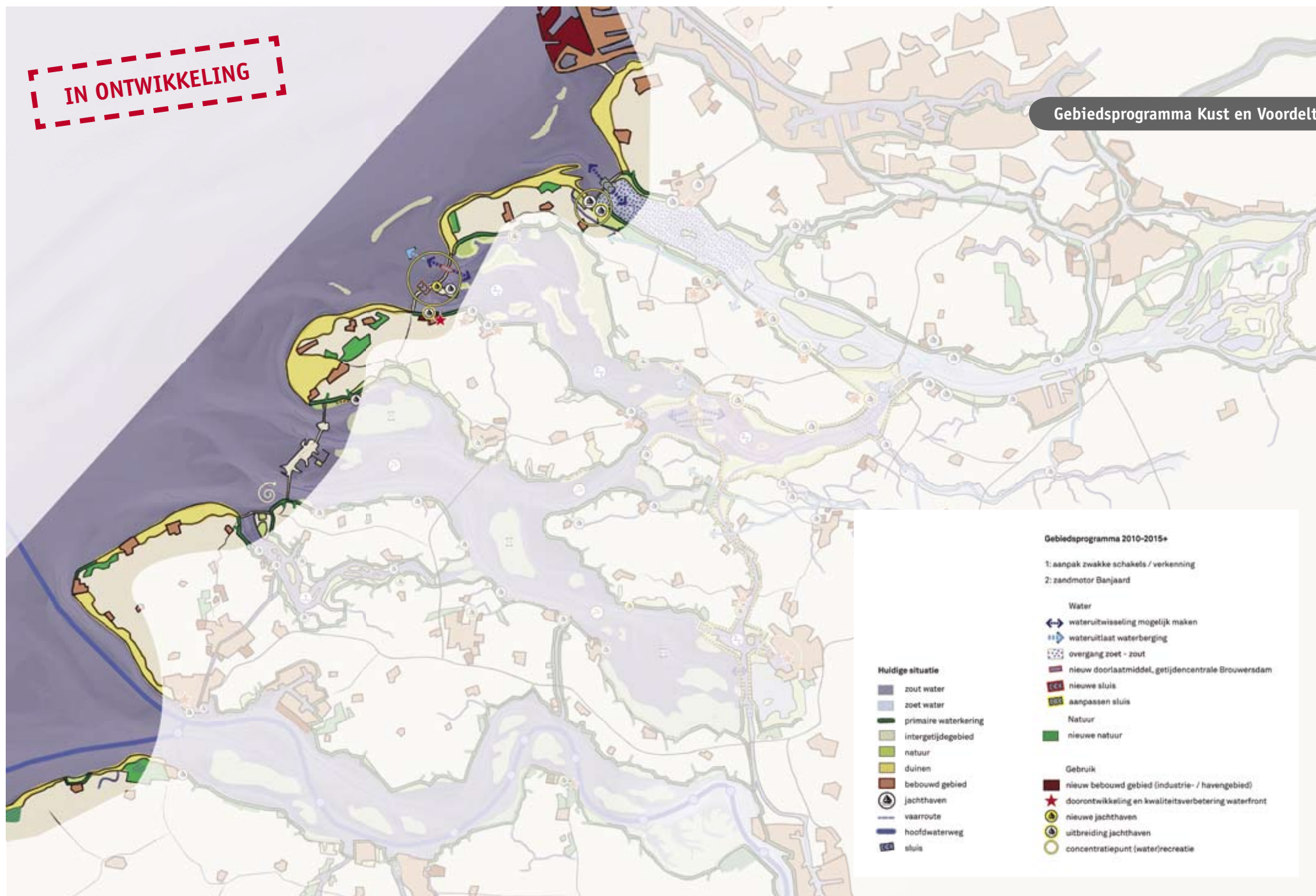

Mijlpalen 2010-2015 en trekkende partijen gebiedsprogramma Westerschelde

Project of activiteit	Trekker	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ontwikkelingsschets 2010, natuurherstel en integrale gebiedsprojecten	Provincie LNV	Inpassingsplan per project	Uitvoeringsbesluiten per project	Start uitvoering →	→		Gereed
Versterking steenbekleding zeeweringen	Projectbureau Zeeweringen	Versterking steenbekleding →	→		Gereed		
Ontwikkelingsschets 2010, verruiming vaargeul	Rijkswaterstaat, Vlaams Gewest	Start verruiming	Gereed				Onderhoud
Evalueren Ontwikkelingsschets 2010 en herijken lange-termijnsenario's	Vlaams-Nederlandse Scheldecommissie				Start evaluatie →		Aanpassen integrale gebiedsvisie 2030
Gebiedsvisie Westerschelde	Provincie i.s.m. Bestuurlijk Overleg Westerschelde	Oprichten gebiedsalliantie →	→	→	→	→	Gebiedsvisie

IN ONTWIKKELING

Gebiedsprogramma Kust en Voordelta

Gebiedsprogramma Kust en Voordelta

Ideaal

Een rijke en gezonde kustzee met hoge natuurwaarden, natuurlijke zand- en voedselstromen, condities voor hersteld zeeleven en natuurlijke vormen van kustbescherming. Van deze kwaliteiten wordt gebruik gemaakt voor gereguleerde (en spannende) kustrecreatie, visserij en duurzame energieopwekking.

Huidige situatie

De Voordelta is een dynamisch gebied met een hoge ecologische productiviteit door de aanvoer van voedingsstoffen via de deltabekkenen. De kust bestaat uit duinen en harde waterkeringen. Momenteel worden de zwakke schakels aan de Delflandse Kust, op Walcheren en Zeeuws-Vlaanderen versterkt. Versterkingen bij het Flauwe Werk zijn afgerond. Door het uitvoeren van zandsuppleties wordt de basiskustlijn gehandhaafd en

groeit het kustfundament mee met de zeespiegelstijging. Ook de Voordelta kent het probleem van 'zandhonger' (geleidelijk verdwijnen van zandplaten). In het gebied wordt Maasvlakte 2 aangelegd. Als compensatie is een aantal gebieden in de Voordelta (delen van het jaar) afgesloten voor visserij en recreatie. De compensatiemaatregelen voor de aanleg van Maasvlakte 2 zijn opgenomen in het beheerplan Voordelta. De Voordelta kan een rol spelen bij het ontwikkelen van duurzame energie (wind, getij), maar hiervoor is onderzoek nodig. Economisch gezien is Zeeuws-Vlaanderen een krimp-regio en de kustzone heeft, net als de kustzones op de andere eilanden, een economische impuls nodig. Waterrecreatie is lokaal sterk ontwikkeld (onder andere op en rond de Brouwersdam), strandrecreatie vindt langs een groot deel van de kust plaats.

Doelstellingen stuurgroep voor 2015

- Verbinden van de oplossingsrichtingen voor de zwak-

ke schakels in de kustbeveiliging met de functies wonen, recreatie en toerisme in integrale gebiedsprojecten (onder andere Waterdunen, Zwin).

- Benutten van natuurlijke processen voor kustbeheer, onder meer met pilots van de 'zandmotor' (verspreiding door wind, golven en stroming van zand voor kustsuppletie).
- Samenwerking tussen de verschillende kustbeheerders bij het opstellen van een gebiedsvisie Kust en Voordelta, met een ruimtelijk-economisch perspectief voor huidige en toekomstige gebruiksfuncties.

Acties stuurgroep 2010-2015

- Partijen uitnodigen tot een gebiedsalliantie Kust en Voordelta om een gebiedsvisie op te stellen met een ruimtelijk-economisch perspectief op de ontwikkelingsruimte die ontstaat met het uitvoeren van het beheerplan Voordelta.

Mijlpalen 2010-2015 en trekkende partijen gebiedsprogramma Kust en Voordelta

Project of activiteit	Trekker	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Zwakke schakels	Waterschappen	→	→	→	→	→	Gereed
Gebiedsvisie Kust en Voordelta	Provincie/gebiedsalliantie	→	Gebiedsvisie + rijksvisie	Deelplannen Inrichtingsmaatregelen	→	→	→

4. Deltathema's: voorbereiden van verdere stappen richting ideaal

Dit uitvoeringsprogramma bestaat naast de besproken gebiedsprogramma's uit activiteiten gericht op de gehele zuidwestelijke delta en de samenhang tussen deelgebieden. Dit gebeurt aan de hand van de gebiedsoverstijgende deltatema's zoet water, ontwikkelingsruimte voor natuur en economie bij herstel van estuariene dynamiek, verkenning van strategische keuzes voor de delta op de langere termijn en kennisontwikkeling. De stuurgroep werkt in de periode 2010-2015 aan deze deltatema's en richt zich daarbij met name op de samenhang tussen de opgaven voor de waterbekkens en de wensen en ambities voor gebiedsontwikkelingen. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van deze acties.

Inzet stuurgroep: voorbereiden besluitvorming en planvorming

Om in de komende jaren besluiten te kunnen nemen over de uitvoering van een aantal projecten op korte termijn en planvorming voor de middellange en lange termijn,

onderneemt de stuurgroep de volgende activiteiten:

- Regelen van de beschikbaarheid van zoetwater om het wegvallen van Volkerak-Zoommeer als zoetwaterbekken te compenseren.
- Visie opstellen op de ontwikkelingsruimte voor gebruiksfuncties en natuur bij vergroten van de estuariene dynamiek, in eerste instantie voor Volkerak-Zoommeer in samenhang met de Grevelingen (fase 1, door gebiedsallianties) en daarna ook voor de gehele zuidwestelijke delta (fase 2, door de stuurgroep).
- Tegelijk met het uitvoeringsprogramma een plan van aanpak maken voor de langetermijnverkenning 2050 zuidwestelijke delta voor het Nationaal Deltaprogramma. Na vaststelling voert de stuurgroep dit plan van aanpak uit.
- Programmeren van strategische kennisvragen en kennisontwikkeling.

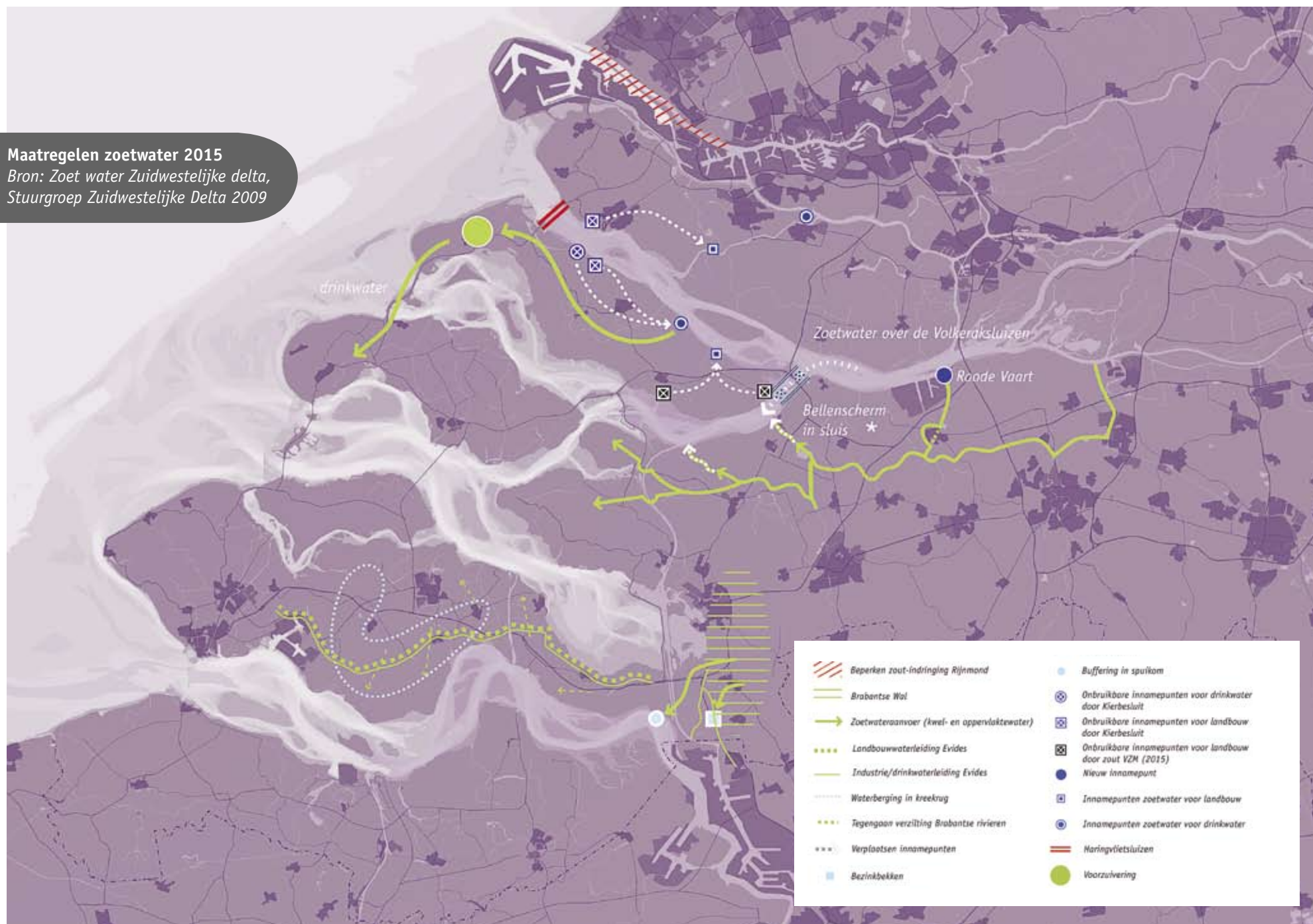
Thema 1. Gebruik en beschikbaarheid zoet water

De zoetwatervoorziening rondom het Volkerak-Zoommeer moet op orde zijn voordat zout water en beperkt getij kan worden toegelaten in het meer. Op 29 juni 2009 heeft de stuurgroep een integraal advies over de zoetwatervoorziening aangeboden aan de staatssecretaris van VenW en de minister van LNV. Het advies bestaat uit een pakket maatregelen dat tegen aanvaardbare kosten de gevolgen van een zout Volkerak-Zoommeer voor alle van zoet water afhankelijke functies zoveel mogelijk beperkt. Deze maatregelen moeten voor 2015 zijn uitgevoerd. Het advies anticipeert tevens op een duurzame zoetwatersituatie in de zuidwestelijke delta op de lange termijn. Het advies van de stuurgroep is door het kabinet overgenomen in het Nationaal Waterplan (2009). De oplossingen uit het zoetwateradvies bestaan uit een combinatie van maatregelen: zoet water aanvoeren van elders, beperken van zoutindringing naar Haringvliet en

Thema 1	Thema 2	Thema 3	Thema 4
Gebruik en beschikbaarheid zoet water	Ontwikkelingsruimte gebruiksfuncties en natuur bij vergroten estuariene dynamiek	Langetermijnverkenning 2050 zuidwestelijke delta/Nationaal Deltaprogramma	Strategische kennisvragen en kennisontwikkeling

Maatregelen zoetwater 2015

Bron: Zoet water Zuidwestelijke delta,
Stuurgroep Zuidwestelijke Delta 2009

Hollandsch Diep en Rijnmond, maar ook het besparen op en efficiënt omgaan met zoet water.

Als reactie op het advies vragen de minister van LNV en de staatssecretaris van VenW de stuurgroep om voor 1 oktober 2010 een voorstel voor een bestuursakkoord te leveren met daarin de vervolgstappen, inclusief tijdpad en verantwoordelijke partijen, voor het regelen van de alternatieve zoetwatervoorziening. Alle werkzaamheden en acties die voortkomen uit het zoetwateradvies zijn samengevat in het 'spoorboek zoet water', dat inzicht geeft in wie wat doet, wie welke bijdrage levert en wanneer welke acties gereed moeten zijn. De stuurgroep ziet toe op het tijdig nemen van besluiten en het tijdig uitvoeren van maatregelen door middel van het bestuursakkoord zoet water. Onderdeel van het bestuursakkoord is een financiële analyse van de kosten en opbrengsten en mogelijk meekoppelende belangen en gebiedsontwikkelingen.

Met uitvoeren van de acties uit het spoorboek zoet water en de maatregelen die daaruit voortkomen is het huidige niveau van zoetwatervoorziening voor landbouw, drinkwater en industrie in de gebieden die door een zout Volkerak-Zoommeer worden beïnvloed voor de komende decennia geregeld.

Acties stuurgroep 2010-2015

- Bestuurlijke coördinatie van de uitvoering van het 'spoorboek zoet water', inclusief de praktijkproef voor het terugdringen van zoutlek door de Volkerak-sluizen.
- Uitvoeren van een financiële analyse van de kosten en opbrengsten en mogelijk meekoppelende belangen en gebiedsontwikkelingen met de zoetwatervoorzieningen. Vervolgens afspraken maken over financiering en kostenverdeling.
- Opstellen van een bestuursovereenkomst met daarin de vervolgstappen voor alle uit te werken zoetwatermaatregelen in samenhang met de besluitvorming

over Volkerak-Zoommeer, inclusief een beoordeling op 'no regret'.

Thema 2. Ontwikkelingsruimte gebruiksfuncties en natuur bij vergroten estuariene dynamiek

Fase 1: voor Volkerak-Zoommeer en Grevelingen

Fase 2: voor de gehele zuidwestelijke delta

Vergroten van de estuariene dynamiek maakt de delta ecologisch veerkrachtiger en economisch vitaler. Diverse gebiedsontwikkelingsprojecten, zoals langs de Westerschelde en het Veerse Meer, maken dat nu al duidelijk. Voor de Grevelingen wordt dat nu ook verder uitgewerkt in de MIRT-verkenning Grevelingen (recreatie, natuur en getijdenenergie). Voor Volkerak-Zoommeer moet de combinatie van meer dynamiek met kansen voor ecologie en economie nog verder worden ingevuld, in dit geval voor visserij, scheepvaart, natuurontwikkeling, toerisme en wonen.

Mijlpalen 2010-2015 Gebruik en beschikbaarheid zoet water

Project of activiteit	Trekker	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Spoorboek zoet water	Stuurgroep	Acties uitwerken		Start uitvoering			Gereed
Financiële analyse zoet water	Stuurgroep	Bestuurs-overeenkomst zoet water	Overeenstemming over financiering	Uitvoeringsovereenkomst	Uitvoeren		Gereed

Wonen en werken

Havens en vaarwegen

Wegen- en spoornet

Agrarisch gebruik

Verblijfs- en waterrecreatie

Beroepsvisserij

Belangrijk punt van aandacht daarbij is de directe relatie tussen ontwikkelingen in het watersysteem en de faciliteiten die de zuidwestelijke delta biedt voor recreatievaart, beroepsvaart en de bereikbaarheid van toeristische centra. De zuidwestelijke delta is de toegangspoort voor de grote Europese mainports Rotterdam en Antwerpen en de havens van Moerdijk, Gent, Terneuzen en Vlissingen. Het Volkerak vormt voor recreatievaart de belangrijkste toegang naar de Zeeuwse deltawateren en is tegelijk onderdeel van de Rijn-Scheldeverbinding. Het scheepvaartverkeer tussen de havens maakt de noord-zuidroute tot de drukste in Europa. De uitvoering van ingrepen uit dit uitvoeringsprogramma aan sluizen, bruggen en dammen kan kansen bieden voor een verdere ontwikkeling van beroepsvaart en recreatievaart en voor het vlot en veilig afwikkelen van groeiende verkeersstromen op het water. Een en ander moet in relatie met de verkenning Antwerpen-Rotterdam (VAR) nader worden uitgewerkt. Onderwerp van die uitwerking zijn zowel verbeteringen op de korte termijn, zoals in de Krammer-sluizen, als het betrekken van de langetermijnkeuzes voor waterveiligheid voor de zuidwestelijke delta van het Nationaal Deltaprogramma bij de perspectieven voor de ontwikkeling van het VAR-gebied.

Fase 1. Volkerak-Zoommeer en Grevelingen

Over verbeteren van de waterkwaliteit van Grevelingen en het Volkerak-Zoommeer zijn milieueffectrapportages opgesteld, met verschillende varianten voor het terugbrengen van getij en de daarbij horende estuariene natuur en verschillende mogelijkheden voor een getijdencentrale. De mogelijkheden voor de waterberging op

beide bekkens worden met diverse opties voor doorlaatmiddelen uitgewerkt. Ook het weer rechtstreeks verbinden van de Grevelingen met het Volkerak is in het onderzoek betrokken. In het kader van dit deltathema vindt een beoordeling plaats van de voor- en nadelen en de effecten van deze opties, afgewogen tegen de belangen voor veiligheid, scheepvaart, natuur en regionale economie. Het eindresultaat is een visie op de ruimte die ontstaat om gebruiksfuncties tot ontwikkeling te laten komen als de doelen voor waterkwaliteit en natuur worden gehaald. Deze visie op de ontwikkelingsruimte maakt besluitvorming in 2012 over de mate van herstel van estuariene dynamiek en daarmee over de grootte van de doorlaatmiddelen mogelijk. Uitvoering kan dan plaatsvinden vanaf 2015 voor het Volkerak-Zoommeer, met een doorkijk naar 2025.

'Joint fact finding' waardevolle bijdrage

Op basis van een gezamenlijk inventariseren, ordenen en beoordelen van feiten ('joint fact finding'), heeft de stuurgroep de elementen van en voorwaarden voor ontwikkelingsruimte voor gebruiksfuncties met betrokken sectoren in beeld gebracht. Eerder was dat al gebeurd in het 'Beeldverhaal van de Zuidwestelijke Delta', dat in 2009 is opgesteld. De uitgebreide verslagen van de gesprekken met de verschillende maatschappelijke sectoren zijn begin 2010 als apart werkdocument van de stuurgroep verschenen.

In die gesprekken formuleerden de sectoren de volgende ambities en wensen:

- Inzicht in de mogelijkheden en wenselijkheden voor

herstel van de estuariene dynamiek in relatie tot het verbeteren van waterkwaliteit en watermilieu en het ontwikkelen van (estuariene) natuur en natuurlijke overgangszones tussen land en water.

- Inzicht in oplossingen voor knelpunten tussen bestaand gebruik en natuurdoelen en in de ontwikkelingsruimte voor toekomstig gebruik.
- Een innovatieve visie op recreatie met aandacht voor:
 - zonering van recreatieve functies in en langs het water;
 - verbeteren van de samenhang en verbindingen van het gehele gebied en van de verschillende waterbekkens (water-land, water-water en water-natuur);
 - verbeteren van de identiteit van jachthavens en achterland en de voorzieningen om deze te ontsluiten voor recreanten;
 - verbeteren van de beleving water-land (toegankelijkheid van dijken);
 - vergroten van het recreatieaanbod voor de jeugd en voor ouderen.
- Een perspectief voor de (schelpdier)visserij gericht op:
 - herstel van estuariene processen en estuariene natuur op een manier die de draagkracht voor de (schelpdier)visserij vergroot;
 - ontstaan van experimenteerruimte.
- Verkennen van de innovatiemogelijkheden in de landbouw in relatie tot schaarser wordend zoet water en toenemende verzilting.
- Verkennen van de mogelijkheden voor groene energie.
- Visie op transportstromen over water, met inzicht in

knelpunten (sluizen en bruggen) en suggesties voor oplossingen.

Fase 2. Zuidwestelijke delta

Uitwerken van deze ambities door de sectoren zelf levert belangrijke input voor de visie op ontwikkelingsruimte voor natuur en gebruiksfuncties voor het Volkerak-Zoommeer en de Grevelingen. Ook is het een belangrijke bijdrage voor de visie op ontwikkelingsruimte voor natuur en gebruiksfuncties voor de gehele delta voor de periode na 2015. Daarbij moeten stappen worden gezet richting uitvoering van de maatregelen van het Nationaal Delta-

programma. De kernvraag is welke ruimte er is voor noodzakelijke economische ontwikkeling en natuur bij een verhoogde inzet op veiligheid en bij het uitwerken van de zoetwatervoorziening voor de lange termijn in de zuidwestelijke delta.

Acties stuurgroep 2010-2015

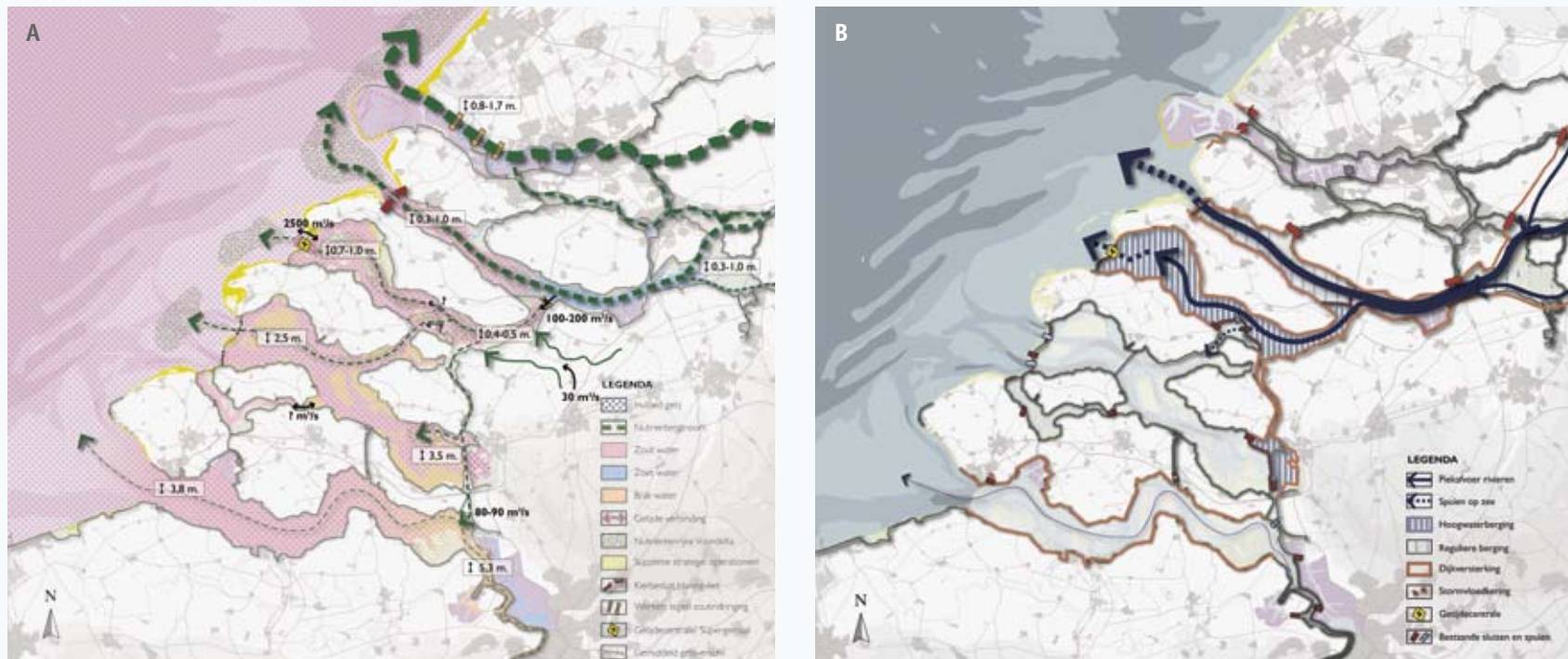
- Verkennen van de ontwikkelingsruimte voor natuur en gebruiksfuncties voor Volkerak-Zoommeer en Grevelingen ten behoeve van de volgende kabinetsbesluiten in 2012:
 - uitvoeringsbesluit zout Volkerak-Zoommeer;

- uitvoeringsbesluit zoetwatermaatregelen
- uitvoeringsbesluit waterberging Volkerak-Zoommeer inclusief de optie van het daarbij betrekken van de Grevelingen.

- De resultaten vastleggen in een visie op of kaders voor ontwikkelingsruimte na het realiseren van de uitvoeringsbesluiten. Deze visie of kaders hebben betrekking op de periode tot 2015, met een doorkijk tot 2025.
- Verkennen van de kansen voor verdere verbetering van estuariene dynamiek in relatie tot gebruik en veiligheid voor de zuidwestelijke delta als geheel.

Mijlpalen 2010-2015 Ontwikkelingsruimte

Project of activiteit	Trekker	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Verkennen gewenste ontwikkelingsruimte in Volkerak-Zoommeer en Grevelingen t.b.v. besluiten in 2012	Stuurgroep/ allianties	Verkenning	Afwegingskader	Uitvoerings- besluit Volkerak- Zoommeer Voorkeursbesluit Grevelingen			
Visie op ontwikkelingsruimte in Volkerak-Zoommeer en Grevelingen vastleggen in provinciaal beleid en voorbereiden uitvoering na 2012	Provincies			Visie vastleggen	Vorbereiden uitvoering	Idem	Uitvoering na realisatie doorlaat- middelen
Deltabrede verkenning kansen verbetering estuariene dynamiek in relatie met gebruik na 2015 met doorkijk 2025	Stuurgroep met sectoren	Formuleren vragen plan van aanpak lange termijn	Verkenning samenhang deltawateren	→ → →			Kaders

Mijlpalen 2010-2015 Langetermijnverkenning zuidwestelijke delta/Nationaal Deltaprogramma

Project of activiteit	Trekker	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Plan van aanpak langetermijn-verkenning zuidwestelijke delta	Stuurgroep	1 juni					
Langetermijnverkenning zuid-westelijke delta	Stuurgroep	Start uitvoering plan van aanpak →		Advies	Input in Nationaal Deltaprogramma	Start vervolg →	
No regret-toets projecten 2010-2015 uitvoeringsprogramma	Stuurgroep	→	→	Advies			
Kabinetsbesluiten Nationaal Deltaprogramma (Deltabeslissingen)	Deltacommissaris Ministeriële stuurgroep		Veiligheids-normen		Rijnmond IJsselmeer zoet water		Vaststellen maat-regelen in volgend Nationaal Waterplan

Thema 3. Langetermijnverkenning 2050 zuidwestelijke delta / Nationaal Deltaprogramma

In het kader van het Nationaal Deltaprogramma (2050-2100) heeft de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit opdracht gegeven een plan van aanpak voor een verkenning van de lange termijn op te stellen. De Stuurgroep Zuidwestelijke Delta functioneert daarbij als dagelijks opdrachtgever. Het plan van aanpak moet voor 1 juni 2010 aan de minister en de Deltacommissaris worden aangeboden. De Deltacommissaris beschouwt het plan van aanpak als onderdeel van het op te stellen Nationaal Deltaprogramma. Na goedkeuring door de ministeriële Stuurgroep Nationaal Deltaprogramma zal de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta met de uitvoering van het plan van aanpak starten.

De zuidwestelijke delta is één van de zes gebiedsgerichte deelprogramma's van het Nationaal Deltaprogramma, naast de drie algemene thema's (zoet water, veiligheid, nieuwbouw en herstructurering). In dit nationale programma worden maatregelen geformuleerd om Nederland ook op de lange termijn, na 2050, afdoende te beveiligen tegen de mogelijke gevolgen van klimaatverandering: overstromingen en periodieke tekorten aan zoet water. De uitkomsten van de langetermijnverkenning voor de zuidwestelijke delta moeten bijdragen aan de besluitvorming van het kabinet in 2015 in het volgende Nationaal Waterplan over deze maatregelen. Het kabinet wil in 2011 een samenhangend principebesluit nemen over nieuwe veiligheidsnormen en in 2013/14 over

landelijke strategische keuzes voor Rijnmond, het IJsselmeer en de landelijke zoetwaterverdeling (de 'deltabeslissingen').

De langetermijnverkenning (mogelijk opgebouwd uit meerdere deelverkenningen) voor de zuidwestelijke delta richt zich op de volgende onderwerpen, in relatie tot klimaatverandering:

- Veiligheid: de keuze tussen een afsluitbaar Haringvliet en waterberging in de zuidwestelijke delta of juist een meer open delta, in samenhang met de oplossingen uit het NDP-deelprogramma Rijnmond/Drechtsteden.
- Zoet water: optimale verdeling van zoet water op de lange termijn, veranderingen in het waterbeheer richting vasthouden en bergen en stimuleren van regionale zelfvoorzienendheid door efficiënt omgaan met zoet water. Ook het onderzoek naar maatregelen om de zoutindringing via de Nieuwe Waterweg te beperken en de samenhang met het op orde houden van de zoetwatervoorziening in de zuidwestelijke delta is hier onderdeel van.
- Natuur: beperkt of volledig herstel van estuariene dynamiek en de mogelijkheden voor ontwikkeling op termijn van estuariene natuur.
- Regionale ontwikkeling: de gevolgen van bovenstaande keuzes voor de ambities voor gebiedsontwikkeling en ruimte voor economische groei en innovaties.

Het integrale karakter van een veilige, veerkrachtige en vitale delta, het ideaal van dit programma, sluit direct

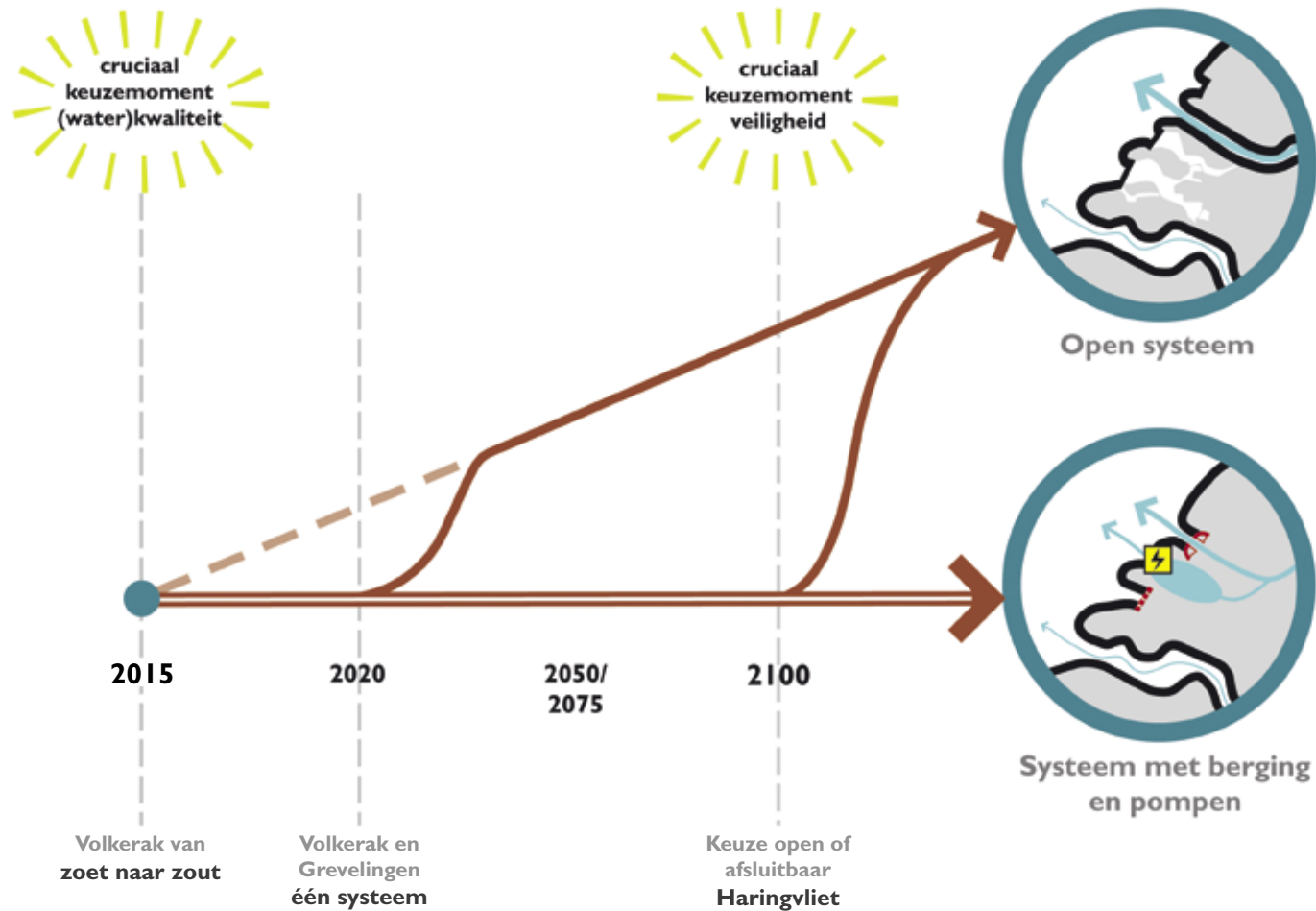
aan bij de opdracht uit het Nationaal Deltaprogramma voor het deelprogramma zuidwestelijke delta. De langetermijnverkenning voor de zuidwestelijke delta is een verdere stap op de weg die met het uitvoeringsprogramma is ingeslagen. Als controle op een juiste afstemming tussen de deelprogramma's van het Nationaal Deltaprogramma en het uitvoeringsprogramma, wordt een 'no regret'-toets opgenomen in het plan van aanpak voor de langetermijnverkenning. Over de wijze van uitvoering van de toets, wordt beslist na overleg met de stuurgroep. De 'no regret' toets wordt als eerste toegepast op de besluitvorming rondom Volkerak-Zoommeer in samenhang met Grevelingen.

Eerdere verkenningen en afstemming

De eerder door de stuurgroep uitgevoerde verkenningen en studies (zie bijlage) naar economische kansen, sociaal-culturele kenmerken en de samenhang tussen verschillende waterprojecten, vormen een goede basis voor de langetermijnverkenning voor de zuidwestelijke delta. Een en ander zal verder worden uitgewerkt in het plan van aanpak deelprogramma zuidwestelijke delta.

Kennisvragen nodig om keuzemomenten waterkwaliteit, waterberging en veiligheid te bepalen

Bron: Toekomstbeeld Zuidwestelijke delta 2050, H+N+S Landschapsarchitecten 2009

Thema 4. Strategische kennisvragen en kennisontwikkeling

Programmering van kennisvragen en kennisontwikkeling is bedoeld om tijdig te kunnen beschikken over de juiste kennis, zodat beslissingen en acties bijdragen aan een veilige, veerkrachtige en vitale delta. Daarnaast fungeert kennis als stimulans voor innovaties bij private partijen en het identificeren van maatschappelijke en technologische ontwikkelingen. Het integrale karakter van de kennisvragen vraagt om het samenbrengen van verschillende disciplines en van private en publieke partijen.

Het programmeren van kennisvragen en het ontwikkelen van kennis, vindt in vier stappen plaats:

- Identificeren van kennisleemten en formuleren van kennisvragen;
- Uitzetten van onderzoek bij interne of externe partijen;
- Tijdig beschikken over en gebruiken van de opgedane kennis.

- Het aanbieden van opgedane kennis aan maatschappelijke sectoren en onderwijsinstellingen om innovatie te stimuleren.

Acties stuurgroep 2010-2015

Opstellen van een kennisagenda en deze jaarlijks actualiseren door:

- Benutten van bestaande kennisnetwerken als klankbord voor de kennisagenda zoals het Kennis Netwerk Delta Water, Delta Academy, andere hogescholen, Kennis voor Klimaat, infocentra, etc.

Resultaten van de volgende, reeds uitgezette kennisvragen, verwerken in acties:

- Zoetwatervoorziening in de zuidwestelijke delta op de langere termijn (uitgezet bij Kennis voor Klimaat, tweede tranche, thema zoet water).
- Organiseren van klimaatadaptatie in de zuidwestelijke delta (uitgezet bij Kennis voor Klimaat, tweede tranche, thema governance).

De volgende, reeds geformuleerde kennisvragen, uitzetten:

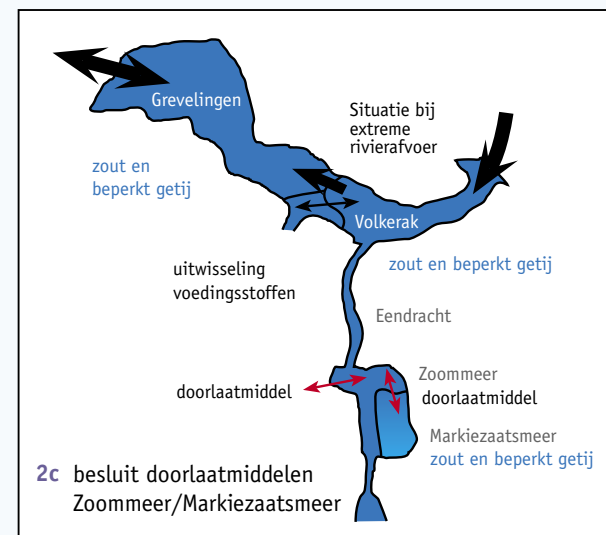
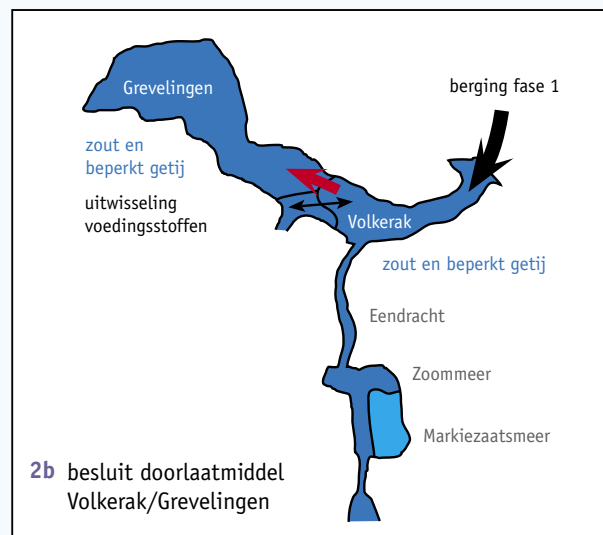
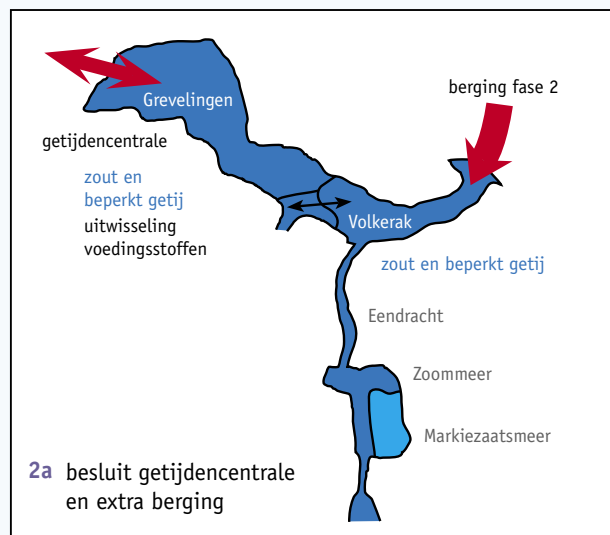
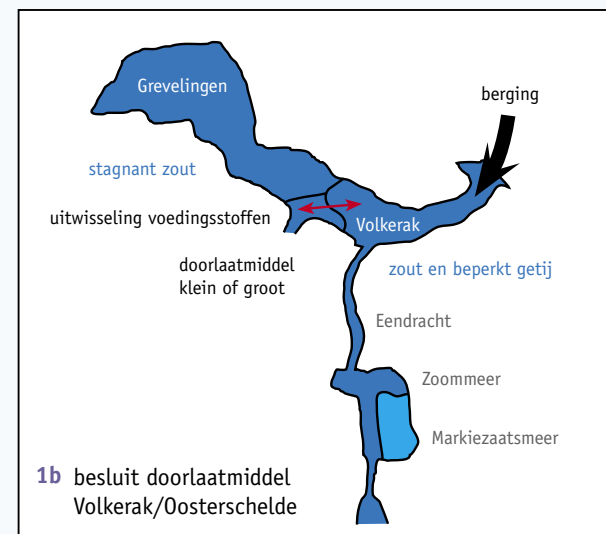
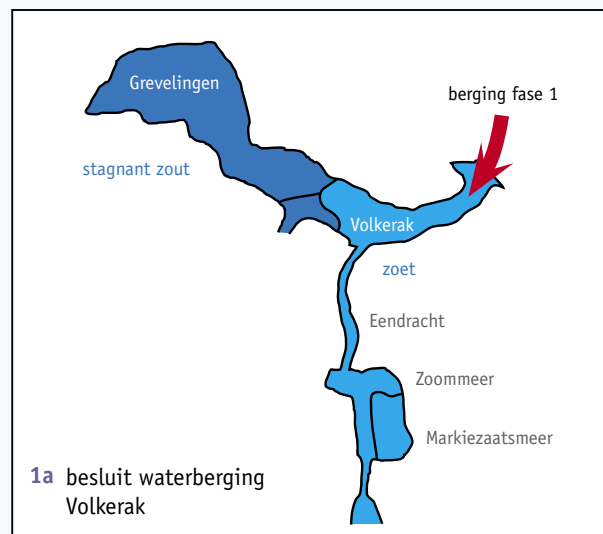
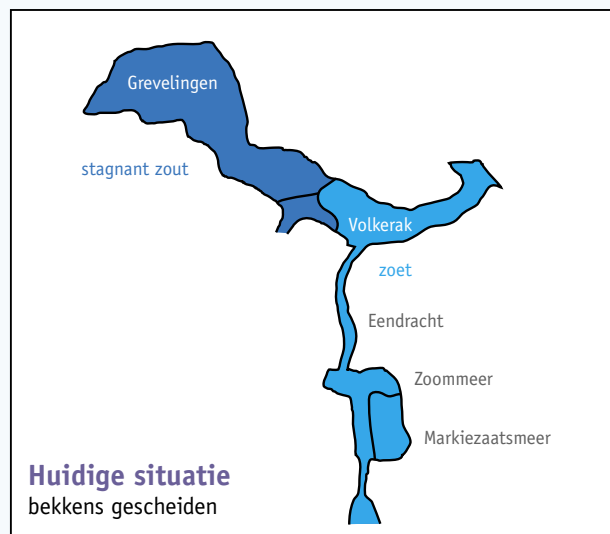
- hoe verwerf je in de regionale culturele context draagvlak voor de ontwikkelingen in de zuidwestelijke delta?
- welke economische innovatiemogelijkheden zijn er voor groene energie, (schelpdier)visserij en landbouw?
- hoe verhoudt de internationale wetgeving zoals de Kaderrichtlijn water, Natura 2000 en de Kaderrichtlijn mariene strategie zich tot de ontwikkelingsruimte?
- in hoeverre kan herstel van de estuariene dynamiek op de middellange termijn (2015-2025) bijdragen aan de doelstellingen veilig, veerkrachtig en vitaal?
- welke kansen zijn er voor de invulling van de overgangszone van land en water?

Nieuwe kennisvragen agenderen en uitzetten.

Mijlpalen 2010-2015 Strategische kennisvragen en kennisontwikkeling

Project of activiteit	Trekker	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Actualiseren kennisagenda	Stuurgroep	Kennisagenda	Update	Update en evaluatie	Update	Update	Update
Kennisnemen resultaten kennisvragen	Stuurgroep	Kennis voor Klimaat 2	Kennis voor Klimaat 2	Kennis voor Klimaat 2	Kennis voor Klimaat 2		
Uitzetten kennisvragen	Stuurgroep	Draagvlak	Regelgeving Economische innovatie	Zone water-land	Estuariene dynamiek		

Samenhang besluiten Volkerak-Zoommeer en Grevelingen

5. Onderlinge relaties, planning en financiering

Met de hiervoor beschreven gebiedsprogramma's en inzet op deltathema's hebben de overheden in de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta de opgaven voor een veilige, veerkrachtige en vitale delta omgezet in acties voor de periode 2010-2015. Een aantal van die acties volgt een eigen traject. De stuurgroep let dan vooral op mogelijkheden voor synergie. Andere zijn onderling verbonden of gebiedsoverstijgend, zoals bijvoorbeeld het regelen van alternatieven voor zoet water en het toelaten van getijden en zout water tot zoete waterbekkens. Deze vragen meer samenwerking. Een programmeringstabel brengt deze onderlinge relaties in kaart en plaatst ze in de landelijke beleidscyclus en planprocessen in 2010-2015. Afspraken voor de financiering van projecten en programma's zijn in dit hoofdstuk kort beschreven, ingedeeld naar de fase waarin de betreffende activiteiten zich bevinden.

Autonome acties en onderlinge relaties

Veel van de acties die in de vorige hoofdstukken zijn gepresenteerd, hebben hun eigen, autonome traject van planvorming en uitvoering. In die gevallen beperkt de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta zich tot het houden van een vinger aan de pols en het signaleren van mogelijkheden voor synergie of versnelling.

Tussen een aantal acties bestaan echter wel inhoudelijke relaties, met consequenties voor management en plan-

ning. Deze relaties en consequenties zijn hierna per periode weergegeven en vervolgens uitgewerkt in een programmeringstabel.

I. Voor de periode 2010-2015

- Alternatieve zoetwatervoorzieningen moeten zijn ontwikkeld en uitgevoerd voordat zout water en getij in Volkerak-Zoommeer kunnen worden toegelaten.
- Een besluit over een zout Volkerak-Zoommeer moet als vertrekpunt worden gezien voor een verkenning naar het toekomstig beheer van de Binnenschelde en het Markiezaatsmeer.
- De waterbergingsbesluiten voor Volkerak-Zoommeer en de opties voor de Grevelingen moeten passen binnen de ambities, financiering en planning van het project Ruimte voor de Rivier.
- De besluiten over waterberging voor Volkerak-Zoommeer moeten passen bij de besluiten over waterkwaliteit voor dit waterbekken.
- De diverse varianten voor ontwikkelingsruimte van gebruiksfuncties en natuur in relatie tot estuariene dynamiek, moeten ontwikkeld en afgewogen zijn voordat een finaal besluit per waterbekken kan worden genomen.
- De benodigde besluiten voor de korte termijn moeten aansluiten bij het perspectief voor de lange termijn.
- De benodigde besluiten voor het realiseren van het

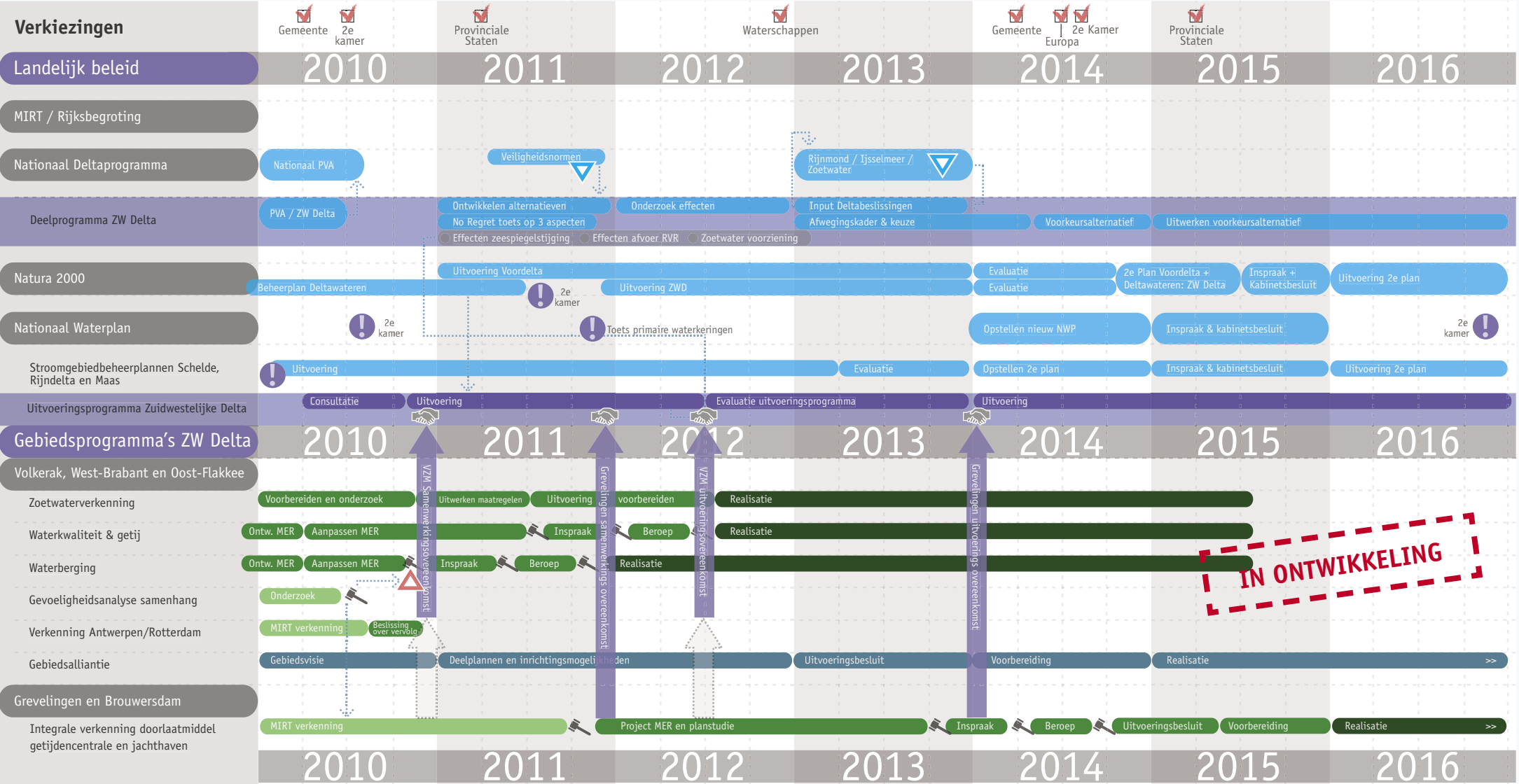
uitvoeringsprogramma moeten zijn afgestemd met de jaarlijks te actualiseren gebiedsagenda's van de provincies Zeeland, Noord-Brabant en Zuid-Holland en met lopende MIRT-verkenningen zoals van de scheepvaartroute Antwerpen-Rotterdam. Nadere afspraken moeten worden gemaakt over het ontsluiten van de zuidwestelijke delta voor toerisme en recreatie.

Om de samenhang te verankeren stelt de stuurgroep eind 2010 een bestuursovereenkomst op. In deze overeenkomst worden afspraken gemaakt over een samenhangende besluitvorming over Ruimte voor de Rivier, de waterkwaliteit in het Volkerak-Zoommeer, de zoetwatervoorziening en de relatie met de Grevelingen. In 2012 moet dit, zoals aangekondigd in het Nationaal Waterplan, uitmonden in een uitvoeringsovereenkomst waarin de maatregelen die nodig zijn voor het zout maken van het Volkerak-Zoommeer zijn vastgelegd. Voor de Grevelingen moet een soortgelijke bestuursovereenkomst in 2011 worden gesloten, met een daarop volgende uitvoeringsovereenkomst in 2014.

II. Voor 2015 en verder: samenhang met Nationaal Deltaprogramma

De Deltabesluiten die het kabinet van plan is om te nemen in 2011 (veiligheid) en 2013 (Rijnmond, IJsselmeer en zoetwaterverdeling) in het kader van het Natio-

Programmering zuidwestelijke delta 2010-2015

zie volgende pagina voor vervolg van de tabel

Legenda

- **Uitvoering landelijk beleid**
Uitvoering Nationaal Deltaprogramma,
Nationaal Waterplan en Natura 2000
- **Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke delta**
- **MIRT Realisatiefase**
- **MIRT Planuitwerkingsfase**
- **MIRT Verkenningfase**
- HR** **Hydraulische randvoorwaarde**
- VNK** **Veiligheid Nederland in kaart**
- **Mijlpaal**
- **Bestuursovereenkomst**
- **Cruciale beslissing**
Besluit over het wel of niet betrekken
van de Grevelingen bij waterberging van
Ruimte voor de rivier
- **Delta beslissing**
Principe besluiten over langetermijnkeuzes
voor het Nationale Deltaprogramma
- **Financieringsafspraken**
Afspraken over investeringen voor
uitvoeren projecten ZW Delta en
plan van aanpak NDP ZW Delta
- **Verkiezing**
- **Besluit**

naal Deltaprogramma zijn de grondslag voor het volgen-
de Nationaal Waterplan, dat het kabinet in december
2015 vast moet stellen. De input voor deze besluiten
moet eind 2013 beschikbaar zijn. Daarvoor moeten voor
de zuidwestelijke delta in elk geval de volgende acties
zijn uitgevoerd:

- De besluiten in de zuidwestelijke delta in 2012 zijn
getoetst op de perspectieven voor de lange termijn
(‘no regret’-toets).
- Er is een visie op de ontwikkelingsruimte voor de
lange termijn (estuarium, ontwikkelingsruimte
gebruiksfuncties en natuur) en de veiligheid voor de
zuidwestelijke delta in samenhang met Rijnmond/
Drechtsteden en Ruimte voor de Rivier.
- De scenario’s voor de keuzes over gebruik en beschik-
baarheid van zoet water op de lange termijn in
samenhang met de landelijke keuzes daarover zijn
doordacht.

In bijgaande programmeringstabel zijn deze onderlinge
relaties en een daarop gebaseerde planning bijeen-
gebracht.

Financiering naar projectfase

Wie welke projecten en programma’s gaat financieren en
in hoeverre daarover al afspraken vastliggen, verschilt
per fase waarin de betreffende acties zich bevinden.
Hierna volgt een beknopt overzicht, ingedeeld naar de
fases onderzoek, planvorming en (voorbereiden van de)
uitvoering. Daar waar de financiering nog niet geregeld
is, voelt de stuurgroep zich mede verantwoordelijk voor
het beschikbaar komen van de vereiste middelen.

Projecten en programma’s met accent op onderzoek

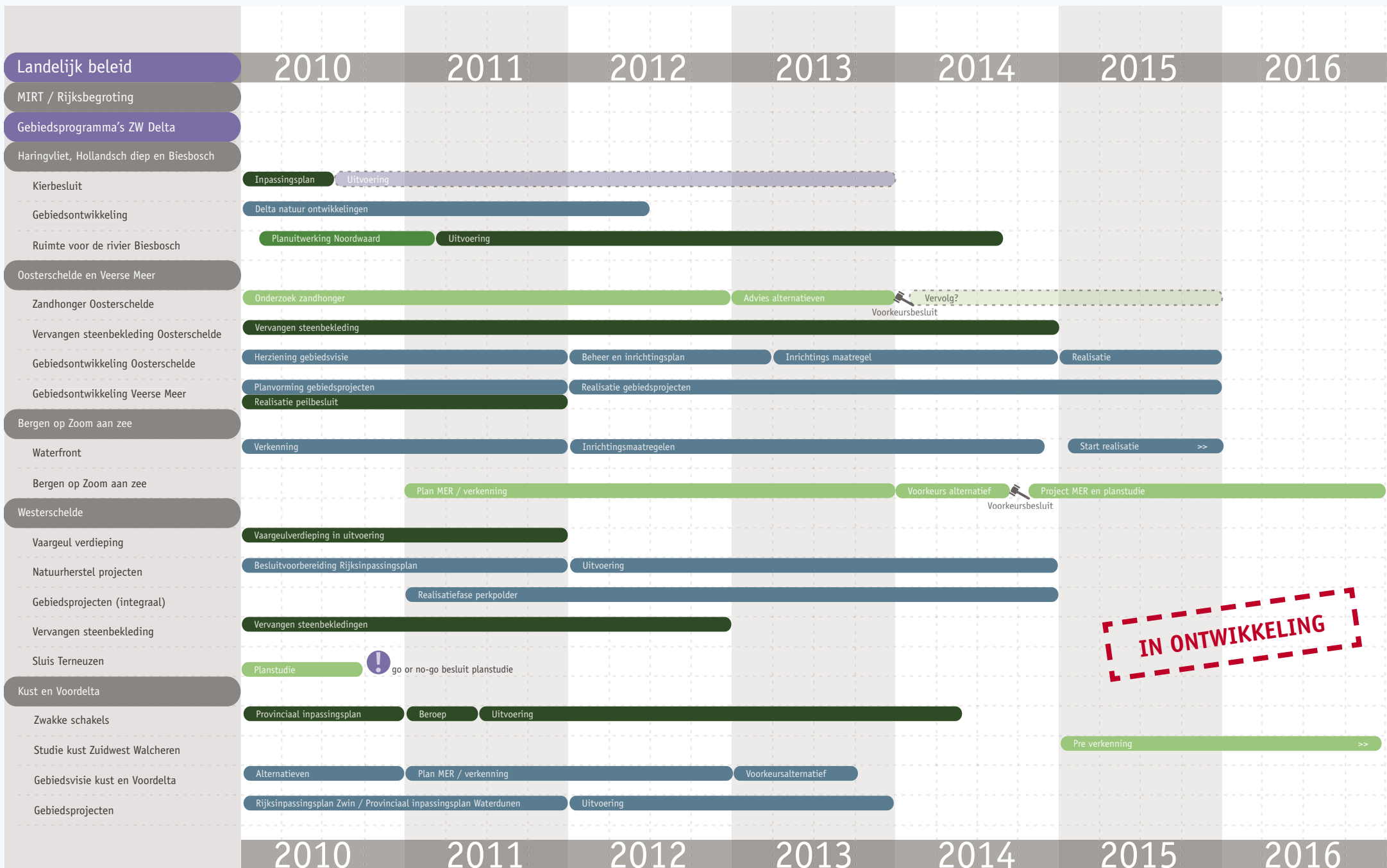
Gebiedsprogramma’s Bergen op Zoom aan zee en Ooster-
schelde

- In de Oosterschelde loopt een MIRT-verkenning met
praktijkproeven naar de problematiek van zandhonger.
Deze verkenning is opgenomen in de meerjarenfinan-
ciering van het Rijk.
- Voor de financiering van het ontwikkelen van een
beheerplan Oosterschelde moeten nog afspraken
worden gemaakt.
- Over de kosten van het visietraject Bergen op Zoom-
Binnenschelde/Markiezaatsmeer-Zoommeer en de
daaropvolgende planstudie moeten afspraken worden
gemaakt.

Projecten en programma’s met accent op planvorming, besluitvorming en financiering

Gebiedsprogramma’s Volkerak en Bergen op Zoom aan
zee (Zoommeer)

- Voor de waterkwaliteitsopgave Volkerak-Zoommeer is
een bedrag van ongeveer 70 miljoen euro nodig voor
de aanleg van een doorlaatmiddel (300 m³/s). In dit
bedrag zijn ook de kosten opgenomen van de maatre-
gelen tegen zoutdoordringing in de Volkeraksluizen
en de sluizen in West-Brabant en van de ontmanteling
van het scheidingssysteem tussen zoet en zout in de
Krammersluis en de Bergsche Diepsluis. Het meest
milieuvriendelijke alternatief (MMA) uit de milieuef-
fectrapportage is een doorlaatmiddel met een capaci-
teit van 700 m³/s. De kosten daarvoor zijn hoger. De

IN ONTWIKKELING

middelen zijn nodig in de periode 2012-2015, maar kunnen pas worden vastgelegd in de rijksbegroting als de Tweede Kamer heeft ingestemd met het Nationaal Waterplan.

- Voor het geschikt maken van Volkerak-Zoommeer voor waterberging is 70 miljoen euro reeds gedekt in het programma Ruimte voor de Rivier. Dit bedrag is nodig voor het aanpassen van de Volkeraksluizen en de dijken. Er loopt onderzoek waaruit moet blijken of dit bedrag voldoende is voor de aanpassingen om het meer geschikt en veilig te maken voor waterberging. De financiering is vastgelegd in de Planologische Kernbeslissing (PKB) Ruimte voor de Rivier.
- Voor het regelen van de alternatieve zoetwatervoorziening is in de periode 2012-2015 een bedrag van 120 miljoen euro nodig. Hiervoor moet nog financiering worden gevonden bij het Rijk, met bijdragen van partijen die een (meekoppelend) belang hebben bij de alternatieve zoetwatervoorzieningen zoals provincies, waterschappen, gemeenten en private partijen. Als de proef voor het tegengaan van het zoutlek van de Volkeraksluizen niet het gewenste resultaat oplevert is minimaal 300 miljoen euro extra nodig voor het aanvoeren van zoet water naar Zuid-Holland-Zuid via de Hoeksche Waard. Deze middelen zijn dan nodig in de periode 2016-2020.
- De nog te starten publiek-private Alliantie Volkerak en de gebiedsalliantie Bergen op Zoom aan zee bepalen de agenda voor publiek-private investeringen in gebiedsontwikkeling rondom het toekomstig zoute Volkerak-Zoommeer.

Gebiedsprogramma Grevelingen

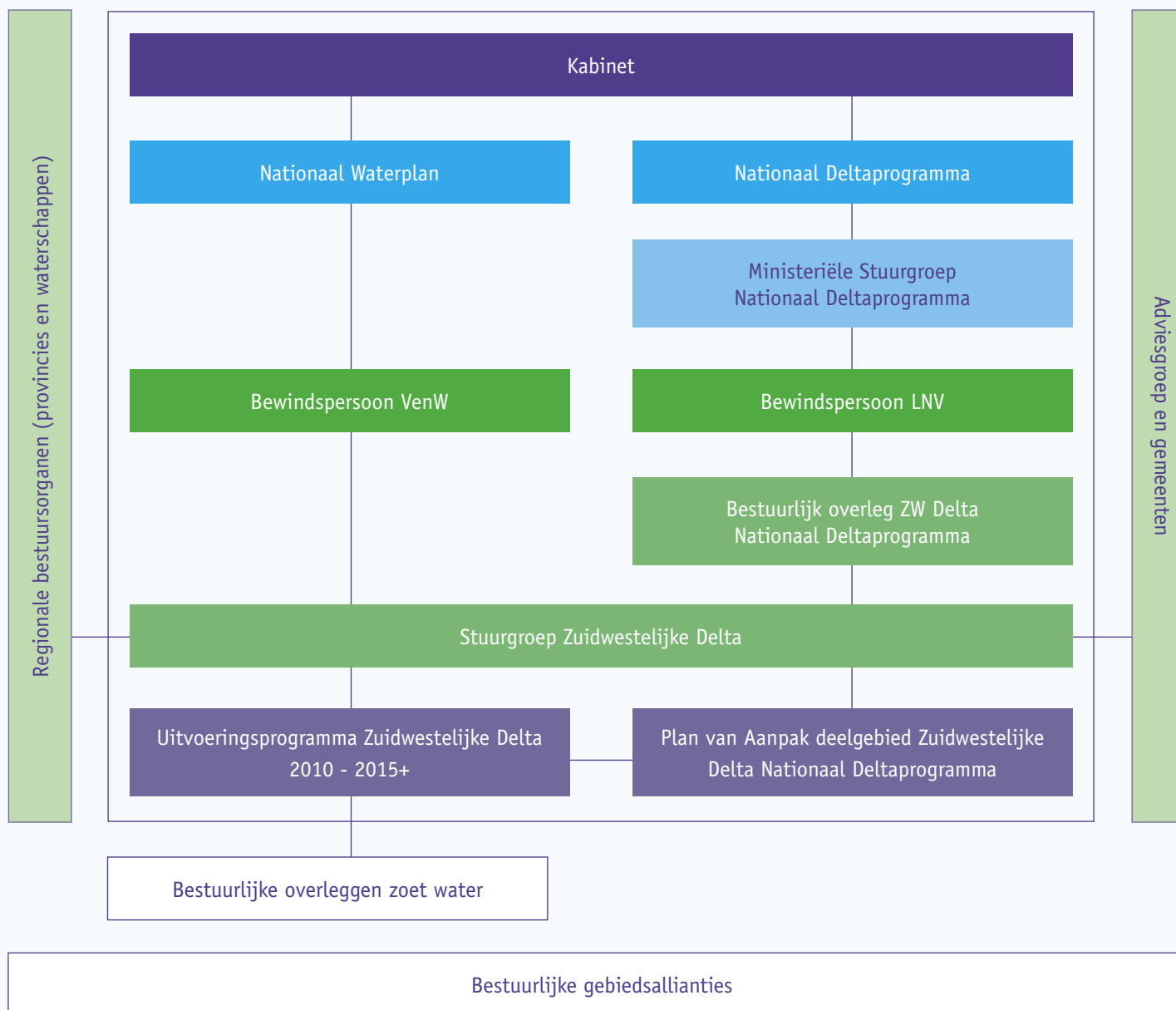
- Voor de Grevelingen is, afhankelijk van de te kiezen oplossing in de Brouwersdam, een bedrag van ongeveer 210 miljoen euro nodig (getijdenslag 30 centimeter). Bij een grotere getijdenslag (50 of 70 centimeter) is een getijdencentrale rendabel. De extra aanlegkosten hiervan bedragen 190-300 miljoen euro. Voor de aanleg van een schutsluis is 70 miljoen euro nodig en private investeringen in uitbreiding en aanleg van een jachthaven.
- Verbinden van Grevelingen en Volkerak met een doorlaatmiddel of geheel open, overspannen door een brug, worden als optie onderzocht in samenhang met waterberging in Volkerak-Zoommeer en vraagt extra investeringen die nog niet zijn geraamd.
- De financiële middelen voor de Grevelingen moeten in de periode 2015-2020 beschikbaar zijn.

Voor investeringen kan onder andere gedacht worden aan groenfondsfinanciering. Voor investeringen in langetermijnmaatregelen voor het vergroten van de veiligheid van Rijnmond en Drechtsteden is voorfinanciering vooruitlopend op financiering uit het op te richten Deltafonds in 2020 een optie.

Projecten en programma's met het accent op voorbereiding van de uitvoering

Gebiedsprogramma's Haringvliet, Hollandsch Diep en Biesbosch, Veerse Meer, Westerschelde en Kust en Voordelta

- Voor alle projecten in deze categorie geldt dat de financiering in beginsel geregeld is. Dat geldt zowel voor de kosten van planvorming en vergunningverlening als voor de uitvoering zelf.
- Financiering van de Westerscheldeprojecten is gekoppeld aan de uitvoering van internationale Scheldeverdragen. De gebiedsontwikkelingsprojecten uit dit programma worden gefinancierd door provincie, waterschap, de ministeries van LNV, VROM en VenW, het Vlaams Gewest en private partijen.
- Het ministerie van VenW financiert samen met de waterschappen het Hoogwaterbeschermingsprogramma, waarvan de uitvoering bij de Oosterschelde en de kust en Voordelta loopt. De provincies Zeeland en Zuid-Holland financieren samen met het Rijk het op orde brengen van de zwakke schakels aan de kust, in combinatie met integrale gebiedsontwikkeling.
- De projecten in het kader van Ruimte voor de Rivier komen uit het budget voor dit programma, aangevuld met bijdragen van provincies, waterschappen en private partijen.
- De uitvoering van het peilbesluit in het Veerse Meer is het sluitstuk van het op orde brengen van de waterkwaliteit en natuur en wordt gefinancierd door het ministerie van VenW, de provincie Zeeland en het waterschap Scheldestromen i.o.

6. Management en organisatie: stuurgroep integreert en coördineert

Voor een veilige, veerkrachtige en vitale delta, werken de betrokken overheden samen in de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta. Rol van de stuurgroep is combineren van regionale en nationale plannen en ambities tot aansprekende projecten en mobiliseren van bestuurlijke daadkracht en maatschappelijke betrokkenheid voor de realisatie daarvan. Destuurgroep voert het programmamanagement van de gebiedsprogramma's en deltathema's en is verantwoordelijk voor communicatie, participatie en omgevingsmanagement op het niveau van de delta als geheel. Voor de uitvoering van het programma benoemt de stuurgroep portefeuillehouders of contactpersonen per gebiedsprogramma en per deltathema. Er is regulier overleg tussen de gedeputeerden en de gemeenten in de betreffende provincie. Voor overleg over het uitvoeringsprogramma als geheel, is de Adviesgroep Zuidwestelijke Delta ingesteld, waar maatschappelijke organisaties en gemeenten aan deelnemen. De adviesgroep heeft een onafhankelijk voorzitter, die tevens adviserend lid is van de stuurgroep.

Deelnemende overheden: van platform naar coördinatie

Het water maakt de zuidwestelijke delta tot een onderling samenhangend geheel. Het watersysteem van zee, rivieren en meren, de bescherming van duinen, dijken en dammen, de kwaliteit van natuur en leefomgeving, de vitaliteit van de regionale economie: wie aan het een komt, beïnvloedt het ander. Om die onderlinge samen-

hang te benutten voor bijdragen aan het ideaal van een veilige, veerkrachtige en vitale delta, vormden de provincies en betrokken ministeries in 2004 de Deltaraad. De aard van deze samenwerking is vastgelegd in het Deltamemorandum. De rol van de Deltaraad heeft zich gaandeweg ontwikkeld van een platform voor afstemming en coördinatie tot een stuurgroep die besluitvorming verder brengt, de samenhang tussen projecten concreet maakt en daarmee de uitvoering op gang brengt. In 2008 is deze ontwikkeling vastgelegd in het plan van aanpak Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta en in een nieuwe naam: de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta.

Stuurgroep Zuidwestelijke Delta: mobiliseren van daadkracht

Het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta verbindt regionale en nationale plannen en ambities, met als doel het combineren van belangen en daardoor meer bereiken dan de som der delen. Rol van de stuurgroep daarbij is het sturen op de uitvoering van het programma en op het nemen van cruciale besluiten: afstemmen tussen de verschillende partners, integreren van opgaven en ambities, coördineren van de activiteiten om daar vorm aan te geven en het mobiliseren van daadkracht voor de uitvoering van maatregelen en projecten. De stuurgroep neemt deze rol alleen op zich wanneer integratie van initiatieven de uitvoering versnelt en er een aantoonbare meerwaarde is.

De Stuurgroep Zuidwestelijke Delta onderneemt deze activiteiten als een bestuurlijk samenwerkingsverband van provincies, Rijk en waterschappen. De vertegenwoordigers van de vier betrokken ministeries nemen als adviseur deel aan de stuurgroep en zijn belangrijke partners vanwege de directe relatie tussen het uitvoeringsprogramma, het Nationaal Waterplan, de Nota Ruimte en het Nationaal Deltaprogramma. Het mandaat van de leden van de stuurgroep is vastgelegd in het Deltamemorandum. Voor ieder lid van de stuurgroep geldt dat de eigen verantwoordelijkheden en bevoegdheden onverkort van kracht blijven.

De staatssecretaris van VenW is verantwoordelijk voor de uitvoering van het Nationaal Waterplan. De uitvoering van de wateropgaven in de waterbekkens van de zuidwestelijke delta maakt deel uit van dit plan. De verantwoordelijkheid voor een bijdrage vanuit het deelprogramma Zuidwestelijke Delta van het Nationaal Deltaprogramma ligt bij de minister van LNV, namens de ministeriële stuurgroep Nationaal Deltaprogramma. Beide bewindspersonen zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het zoetwatervraagstuk in de zuidwestelijke delta. De provincies zijn verantwoordelijk voor andere regionale gebiedsontwikkeling, de ruimtelijke inrichting en kwaliteit, het voldoen aan de doelen voor waterkwaliteit en natuur en het verbinden daarvan met sociaal-economische ontwikkeling. De waterschappen

Gebiedsprogramma	Bestuurlijk gremium	Alliantie
Haringvliet, Hollandsch Diep en Biesbosch	Natuur- en recreatieschap Haringvliet Overlegorgaan Nationaal Park De Biesbosch Stuurgroep Kierbesluit Stuurgroep Deltanatuur	In oprichting
Grevelingen en Brouwersdam	Natuur- en Recreatieschap de Grevelingen, Zeeuws Overleg Waterkeringen	Zicht op de Grevelingen
Volkerak, West-Brabant en Oostflakkee	Bestuurlijk Overleg Krammer-Volkerak Bestuurlijk Overlegorgaan Water uit de Wal	In oprichting
Bergen op Zoom aan zee	Bestuurlijk Overleg Volkerak	In oprichting
Oosterschelde en Veerse Meer	Nationaal Park Oosterschelde Stuurgroep Veerse Meer Zeeuws Overleg Waterkeringen	Nationaal Park Oosterschelde Stuurgroep Veerse Meer
Westerschelde	Bestuurlijk Overleg Westerschelde Zeeuws Overleg Waterkeringen Vlaams-Nederlandse Scheldec commissie	Nog op te richten
Kust en Voordelta	Stuurgroep Voordelta Provinciaal Overleg Kust Zeeuws Overleg Waterkeringen	Nog op te richten

Deltathema	Bestuurlijk gremium	Alliantie
Gebruik en beschikbaarheid van zoet water	• Bestuurlijk Overleg Krammer-Volkerak • Stuurgroep Zoet water Zuid-Holland Zuid • Stuurgroep Water uit de Wal	• Alliantie Volkerak (in oprichting) • Brede stuurgroep Zuid-Holland Zuid

zijn verantwoordelijk voor het op orde houden van de waterkeringen, zoetwatervoorziening, en waterkwaliteit en natuur.

Programmabureau

Voor het uitvoeren van haar activiteiten heeft de stuurgroep een programmabureau ter beschikking. De programmadirecteur is bestuurlijk secretaris van de stuurgroep en van de Adviesgroep Zuidwestelijke Delta. De organisaties die aan de stuurgroep deelnemen, leveren de benodigde menskracht en middelen voor het programmabureau.

Programmamanagement gebiedsprogramma's en deltathema's

Het programmamanagement van de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta richt zich zowel op de gebiedsprogramma's als op de deltathema's. De stuurgroep onderneemt daarvoor in de periode 2010-2015 de hierna vermelde acties.

Gebiedsprogramma's

- Aanstellen van een portefeuillehouder of contactpersoon per gebiedsprogramma. Deze rapporteert in de stuurgroep over de voortgang, signaleert kansen en knelpunten, borgt in de stuurgroep de samenhang met de andere gebieden en thema's en doet waar nodig voorstellen voor acties. De portefeuilleverdeling wordt in overleg met de stuurgroepleden voor vaststelling van het uitvoeringsprogramma bepaald.
- Afspraken maken met bestuurlijke gremia en allianties in de gebieden (zie bijgaande tabel) over taken,

rollen, aanpak, uitvoering en monitoring.

- Besluitvorming in de afzonderlijke organisaties ondersteunen in de vorm van:
 - samenwerking in het MIRT-traject: zorgen voor opname van projecten uit de gebiedsprogramma's in de MIRT-gebiedsagenda's⁶ voor Zeeland, Noord-Brabant en Zuid-Holland Zuidvleugel en inbreng en agendering daarvan afstemmen in de MIRT-overleggen tussen Rijk en regio;
 - als regio gezamenlijk optrekken richting het Rijk;
 - regelen van afspraken over de financiering.

Deltathema's

- Per deltathema een portefeuillehouder of contactpersoon aanstellen. Deze rapporteert in de stuurgroep over de voortgang, signaleert kansen en knelpunten, borgt in de stuurgroep de samenhang met gebiedsprogramma's en thema's en doet waar nodig voorstellen tot acties.
- Plan van aanpak voor de deltathema's schrijven. Op basis daarvan stellen de partijen uit de stuurgroep de benodigde menskracht en middelen beschikbaar.
- Afstemmen van de gebiedsprogramma's naar inhoud en tijd met het deltathema 'Visie op ontwikkelingsruimte gebruiksfuncties en natuur bij vergroten estuariene dynamiek'. In fase 1 voor de gebiedsprogramma's Volkerak, West-Brabant en Oostflakkee, Bergen op Zoom aan zee, en Grevelingen en Brouwersdam. In fase 2 op het schaalniveau van de zuidwestelijke delta in het kader van het Nationaal Deltaprogramma.

Adviesgroep: omgeving betrokken

Inventariseren en realiseren van de ambities voor de zuidwestelijke delta is niet alleen een zaak van overheden, maar ook van maatschappelijke partijen. Vertegenwoordigers van deze groepen zijn verenigd in de Adviesgroep Zuidwestelijke Delta en vormen daarmee de schakel tussen het programma en de maatschappelijke omgeving. Naast de betrokkenheid in de adviesgroep, is het nodig maatschappelijke partijen op lokaal niveau actief te betrekken bij de ontwikkeling en uitvoering van de gebiedsprogramma's. In de adviesgroep zijn ook vertegenwoordigers van de gemeenten opgenomen.

Nieuwe fase met nieuwe functies

Met dit uitvoeringsprogramma gaat de adviesgroep een nieuwe fase in. In deze fase heeft de adviesgroep de volgende functies:

- gevraagd en ongevraagd adviseren over en bijdragen aan de activiteiten van de stuurgroep;
- de stuurgroep vragen naar de voortgang en resultaten van het uitvoeringsprogramma;
- vormen van een maatschappelijke coalitie voor dialoog met Rijk en regionale overheden;
- gevraagd en ongevraagd adviseren over de aanpak voor het Nationaal Deltaprogramma, deelgebied zuidwestelijke delta.

De onafhankelijk voorzitter van de adviesgroep is met ingang van 2010 adviserend lid van de stuurgroep. In de consultatieronde van het uitvoeringsprogramma is de samenstelling en werkwijze van de adviesgroep onderwerp van gesprek, om te inventariseren hoe en op welke

⁶ MIRT-gebiedsagenda's beschrijven regionale gebiedsopgaven en vormen de basis voor de jaarlijkse bestuurlijke MIRT-overleggen om integrale gebiedsprojecten te verkennen en besluiten te nemen over investeringen.

wijze de partijen zich willen verbinden met het programma. Uit deze dialoog ontstaat medio 2010 een beeld over de toekomstige rol en werkwijze van de adviesgroep die passen bij het uitvoeren van het programma, inclusief de langetermijnverkenning in het kader van het Nationaal Deltaprogramma.

Positie gemeenten verstevigd

De gemeenten zijn verantwoordelijk voor het ontwikkelen en uitwerken van de plannen op lokaal niveau. Zonder hun betrokkenheid komen gebiedsontwikkelingen en de uitvoering van gebiedsprojecten of inrichtingsmaatregelen niet van de grond. De stuurgroep wil de positie en de inbreng van de gemeenten in het programma verstevigen. De gemeenten zijn en blijven vertegenwoordigd in de adviesgroep, maar hun positie wordt met ingang van 2010 op de volgende manier versterkt:

- De gedeputeerden organiseren per provincie regulier overleg met de gemeenten over het uitvoeringsprogramma.
- De gemeenten worden (voor zover ze dat al niet zijn) intensief betrokken op het niveau van de gebiedsprogramma's. Zij nemen daarvoor deel aan stuurgroepen en/of gebiedsallianties.

Deze opzet zal begin 2011 worden geëvalueerd.

Communicatie, participatie en omgevingsmanagement

De communicatie van de stuurgroep richt zich op het uitdragen van het toekomstperspectief van de delta en het creëren van maatschappelijk draagvlak. Veel mensen, ook de inwoners van het gebied zelf, zijn er niet van

op de hoogte dat de zuidwestelijke delta onder druk staat: dat het klimaat verandert en dat de Deltawerken hun schaduwkanten blijken te hebben. Het idee leeft dat de Deltawerken niets dan goeds hebben gebracht en dat het werk gedaan is. De stuurgroep vindt het daarom noodzakelijk om bewoners en belangenbehartigers mee te nemen in het denken over de toekomst van de zuidwestelijke delta en samen te werken aan de 'nieuwe delta'. Uitgangspunt hierbij is dat belanghebbenden en belangstellenden in een vroeg stadium betrokken worden en er een constructieve dialoog ontstaat.

Acties stuurgroep 2010-2015

- Jaarlijks actualiseren van het strategisch communicatieplan. Dit plan bevat per doelgroep de communicatiedoelstellingen voor kennis, houding en gedrag. Deze doelstellingen worden in 2010 aangescherpt op basis van een nulmeting.
- Communicatie op het niveau van de gehele delta. Naast de huidige activiteiten (nieuwsbrief, website, lezingen, werkconferenties) onderneemt de stuurgroep daarvoor de volgende activiteiten:
 - Vertellen van het beeldverhaal van de zuidwestelijke delta in de regio (regiotour) en op werkconferenties.
 - Gebruikmaken van bestaande communicatiekanalen, zoals bibliotheken, musea, educatieve activiteiten, maatschappelijke initiatieven en de netwerken van provincies, gemeenten en waterschappen voor het uitdragen van het beeldverhaal.
 - Investeren in een sterk imago van de zuidwestelijke delta als een icoon voor het samengaan van veilig-

heid, veerkracht en vitaliteit.

- De toekomstbeelden van de delta voor de lange termijn communiceren.
- Participatie van belanghebbenden door middel van:
 - Voortzetten van de 'werkplaats'.
 - Participatietraject in het kader van het ontwikkelen van scenario's voor de lange termijn.
 - Versterken van de rol van de adviesgroep (zie vorige paragraaf).
- Omgevingsmanagement: in kaart brengen van de partijen en belangen rond het uitvoeringsprogramma en deze verbinden. Daarvoor geldt per periode de volgende focus:
 - Omgevingsmanagement voor de deltathema's, met onder andere uitleg over het traject naar de bestuursovereenkomst zoet water (2010) en de uitvoeringsovereenkomst Volkerak-Zoommeer in samenhang met waterberging en Grevelingen (2012).
 - Omgevingsmanagement voor gebiedsprogramma's in samenwerking met de projectcommunicatie van die gebieden.
 - Omgevingsmanagement samen met het Nationaal Deltaprogramma, in 2010 over het plan van aanpak en vanaf 2013 over de uitvoering ervan.

Bijlagen en bronnen

• Bijlage 1: Aanbevolen acties reflectiecommissie in uitvoeringsprogramma	74
• Bijlage 2: Beleidskader: regionale en nationale plannen	76
• Bijlage 3: Afgeronde verkenningen en studies	83
• Bijlage 4: Deelnemers stuurgroep	85
• Bijlage 5: Deelnemers adviesgroep	87

Bijlage 1: Aanbevolen acties reflectiecommissie in uitvoeringsprogramma

Eind 2008 verdiepten elf deskundigen op het gebied van ruimtelijke ontwikkeling, economie, landbouw, ecologie, bestuurskunde en klimaat zich in de zuidwestelijke delta. Hoe stond het gebied ervoor, waar lagen de kansen. Ze bezochten waterbekkens, waterkeringen en steden en verdiepten zich in veiligheid, waterkwaliteit, natuur en kansen voor de regionale economie. Maar nog belangrijker: ze spraken uitvoerig met de mensen om wie het ging.

Als resultaat formuleerde deze 'reflectiecommissie' in haar verslag 'Een delta vol kansen' de volgende zeven principes voor de zuidwestelijke delta:

- Beschouw de delta als één geheel: samenhangend in context en verscheidenheid.
- Verbind de mensen in de delta, en de delta met de rest van Nederland en met Vlaanderen.
- Benut de potenties van de delta door het toelaten van getij en het bevorderen van overgangen tussen zoet en zout en land en water.
- Problemen met de zoetwatervoorziening zijn oplosbaar: benut de kansen.
- Verbind grote economische belangen met lokale economische kracht.
- Verbind lokale oplossingen en grootschalige opgaven met elkaar.
- Maak stakeholders kanseigenaar en overbrug sectorale belangen.

De commissie vertaalde deze kansen naar enkele concrete acties voor de korte termijn. In bijgaand schema zijn ze vermeld, met de manier waarop ze hun plek hebben gevonden in het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta.

Aanbevelingen reflectiecommissie	In uitvoeringsprogramma opgenomen als
Behoud het momentum door verbreding van het bestuurlijk en maatschappelijk probleemeigenaarschap.	• Portefeuillehouders stuurgroep gebiedsprogramma's en deltathema's. • Versteving positie adviesgroep. • Consultatieronde over het programma. • Inzet op publiek-private gebiedsallianties.
Start een meerjarig bewustwordings- en communicatietraject.	• Regiotour. • Joint fact finding maatschappelijke sectoren.
Geef voor de korte termijn garanties, en zoek voor de lange termijn een duurzame manier om de zoetwatervoorziening te organiseren.	• Gebiedsprogramma's - o Haringvliet, Hollandsch Diep en Biesbosch - o Volkerak, West-Brabant en Oostflakkee - o Bergen op Zoom aan zee. • Deltathema zoet water korte termijn. • Verkenning zoetwatervoorziening lange termijn Nationaal Deltaprogramma.
Realiseer de verzouting van het Volkerak-Zoommeer en gebruik dat met het Kierbesluit Haringvlietssluisen als stappen richting de ambities.	• Gebiedsprogramma's - o Haringvliet, Hollandsch Diep en Biesbosch - o Volkerak, West-Brabant en Oostflakkee - o Bergen op Zoom aan zee. • Deltathema's zoet water en ontwikkelingsruimte gebruiksfuncties en natuur bij vergroten estuariene dynamiek.
Ontwikkel een flexibel afwegingskader voor natuurdoelstellingen, waarin met Natura 2000-wetgeving wordt omgegaan op een manier die recht doet aan de dynamische natuur.	• Deltathema ontwikkelingsruimte gebruiksfuncties en natuur bij vergroten estuariene dynamiek. • Deltathema kennisontwikkeling.
Vervolg de verkenningen en planstudies voor afzonderlijke bekkens in relatie tot elkaar en verbind ze met de kansen voor alle sectoren en voor gebiedsontwikkelingen.	• Programmamanagement stuurgroep. • Deltathema ontwikkelingsruimte gebruiksfuncties en natuur bij vergroten estuariene dynamiek.
Versterk krachtig het toeristisch-recreatief perspectief en het ondernemerschap in de gehele zuidwestelijke delta met een samenhangende strategie voor de delta als geheel.	• Gebiedsprogramma's - o Haringvliet, Hollandsch Diep en Biesbosch - o Volkerak, West-Brabant en Oostflakkee - o Bergen op Zoom aan zee - o Grevelingen en Brouwersdam - o Oosterschelde en Veerse Meer. • Deltathema ontwikkelingsruimte gebruiksfuncties en natuur bij vergroten estuariene dynamiek.

Bijlage 2. Beleidskader: regionale en nationale plannen

Voor het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta zijn diverse regionale en nationale beleidsstukken en plannen kaderstellend en richtinggevend, met als belangrijkste de regionale beleidsagenda 'Kracht van de Delta', het Nationaal Waterplan en de Nota Ruimte. Ambities, opgaven en doelstellingen die daarin zijn geformuleerd, zijn in dit programma samengebracht in bijdragen aan het ideaal van een veilige, veerkrachtige en vitale delta. Bij de operationalisering van dat ideaal in projecten en andere activiteiten, volgt de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta eerder geformuleerd regionaal en nationaal beleid voor het waarborgen van de veiligheid en zoetwatervoorziening, herstel van de dynamiek in het delta-estuarium en versterken van de regionale economie en de kwaliteit van de leefomgeving.

Relevante beleidsplannen: nationaal en regionaal

- De volgende nationale plannen en wet- en regelgeving bevatten voor het uitvoeringsprogramma beleidskaders en opgaven:
- Regionale plannen
- Nota Ruimte
- Nationaal Waterplan
- Nationaal Deltaprogramma
- Natuurbeschermingswet en Natura 2000
- Kaderrichtlijn water.

Regionale plannen: wateropgaven en gebiedsambities

De regionale ambities voor de zuidwestelijke delta zijn verwoord in de visie 'Delta in Zicht' en de uitwerkingen daarvan in de bestuurlijke afspraken in het 'Deltamemorandum', de beleidsagenda 'Kracht van de Delta' en provinciale structuurvisies. Hieronder een korte weergave van de belangrijkste beleidsdoelstellingen per provincie en waterschap voor water en gebiedsontwikkeling.

Provincie Zeeland

- Faciliteren van de noodzakelijke en gewenste economische dynamiek.
- Bevorderen van de sociaal-culturele dynamiek en vasthouden aan een gematigde bevolkingsgroei.
- Versterken van de bijzondere Zeeuwse omgevingskwaliteiten.
- Verbeteren van de waterkwaliteit volgens de eisen van de Kaderrichtlijn water.
- Bestrijden van vervuiling door (diffuse) lozingen en verbeteren van de waterbodempkwaliteit.
- Zwemwater dat voldoet aan de geldende wettelijke kwaliteitsnormen.
- Het watersysteem volgens de gestelde normen op orde brengen.
- Een duurzame en natuurlijke zoetwatervoorziening voor de landbouw.
- Signaleren en bestrijden van verziltingsproblemen.

- Peilen grondwater en oppervlaktewater optimaal afstemmen op het watersysteem.
- Tegengaan van verdroging en herstel van verdroogde gebieden.
- Waarborgen van de bescherming tegen overstromingen met behoud van ruimtelijke waarden en gebiedsspecifieke identiteit.
- Ontwikkelen van een veilige en gezonde delta en herstel van de estuariene dynamiek.

Waterschap Scheldestromen (i.o.)

- Klimaatbestendig maken van de polderwateren: niet te veel en niet te weinig water.
- Maatregelen ten behoeve van een goede watersysteemkwaliteit (Kaderrichtlijn water), de 'Natte As' en ecologische verbindingzones.
- Gebiedsgerichte aanpak: maatregelen worden per deelgebied integraal voorbereid en uitgevoerd, waarbij belanghebbenden worden betrokken.
- De watersystemen in het beheergebied moeten uiterlijk in 2027 op orde zijn.
- Samen met de gemeenten de afvalwaterketen inrichten en beheren als ware er sprake van één systeem en één verantwoordelijke partij.
- Klimaatbestendig maken van de afvalwaterketen waaronder een klimaatbestendige inrichting van bebouwd gebied.
- Alternatieve zoetwatervoorziening voor Tholen, Sint

Philipsland en de Reigersbergsche Polder, als besloten wordt om het Volkerak-Zoommeer te verzilten.

- Voorbereiden en uitvoeren van projecten voor de zwakke schakels: versterken van alle zwakke plekken in de primaire waterkeringen langs de Deltawateren in het beheergebied.

Provincie Zuid-Holland

- Vitaal, divers en aantrekkelijk landschap: ontwikkeling en behoud van vitale en waardevolle landschappen, minder verrommeling, betere belevingswaarde en realiseren van de Ecologische Hoofdstructuur.
- Stad en land verbinden: versterken recreatieve en landschappelijke kwaliteit in onder andere IJsselmonde.
- Waarborgen van veiligheid tegen overstromingen, ook op lange termijn (verkennen opgave Deltacommissie).
- Realiseren van een duurzaam en zo natuurlijk mogelijk ecosysteem, waarbij rekening wordt gehouden met de zoetwatervoorziening.
- Ontwikkelen van een strategie voor 2015-2040, gericht op een duurzame zoetwatervoorziening.
- Benoemen, bieden en grijpen van kansen voor ruimtelijke, economische en maatschappelijke ontwikkeling van het de delta.
- Opstellen van beheerplannen voor alle Natura 2000-gebieden, conform de afspraken die daarover met het Rijk zijn gemaakt. Uitvoeren van de voorgenomen maatregelen voor inrichting en beheer van waterparels en tegen verdroging van TOP-gebieden.
- Opstellen van een visie op waterrecreatie.

- Oplossen van de knelpunten in het recreatievaar-net.
- Zwemwateren voldoen aan de wettelijke kwaliteits-normen.
- Kansen benutten om de wateropgave te koppelen aan uitvoering van maatregelen voortkomend uit de Kaderrichtlijn water en andere beleidsopgaven (natuur, recreatie, ruimtelijke ordening).
- Het regionale watersysteem voldoet aan de normen voor wateroverlast.

Waterschap Hollandse Delta

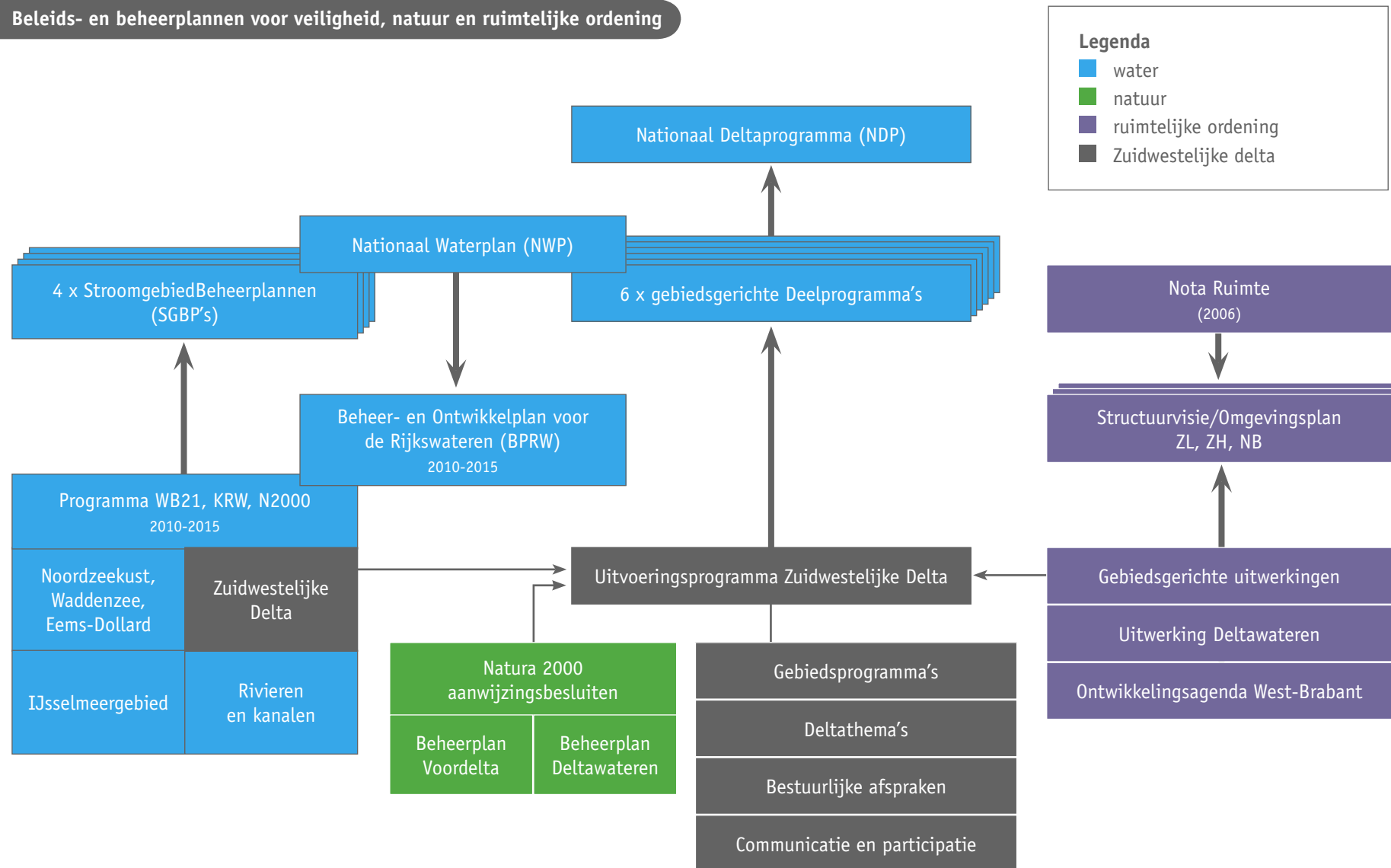
- De provinciale doelstellingen, aangevuld met:
- Water en waterveiligheid een sturende rol geven in de ruimtelijke ordening en inrichting.
- Sluiten van afvalwaterakkoorden met alle gemeen-ten.
- Realiseren van een basisniveau van de ecologische waterkwaliteit en waterkwaliteit behorend bij de gebruiksfuncties (van landbouw tot natuur).
- Terughoudend met inlaten van gebiedsvreemd water. Daar waar nodig doorspoelen ter bestrijding van de verzilting.
- Doelstellingen oevers en ecologische infrastructuur: natuurvriendelijke inrichting en onderhoud, belem-meringen voor de (provinciale) Ecologische Hoofd-structuur opheffen en versnippering voorkomen.
- Waarborgen tegen overstromingen door veilige water-keringen die aan de (toekomstige) normen voldoen en passen in een dynamische omgeving.

Provincie Noord-Brabant

- Duurzaamheid door gelijktijdige ontwikkeling van

economische, ecologische en sociaal-culturele aspecten.

- Water draagt bij aan een gezonde omgeving voor mens, dier en plant, waarin we veilig kunnen wonen en waar ruimte is voor economische, ecologische en maatschappelijke ontwikkelingen.
- Voldoende schoon grond- en oppervlaktewater voor iedereen.
- Adequate bescherming tegen overstromingen.
- De juiste hoeveelheden water voor de verschillende aspecten (niet teveel en niet te weinig).
- Voor nitraat en bestrijdingsmiddelen voldoet het grondwater aan de relevante Europese richtlijnen.
- Voor chloride, nikkel, cadmium, lood en fosfaat voldoet het grondwater aan de drempelwaarden uit het Besluit Kwaliteitseisen en Monitoring Water.
- De kwaliteit van het oppervlaktewater voldoet bij voorkeur in 2015, maar uiterlijk in 2027, aan de drempelwaarden uit het Besluit Kwaliteitseisen en Monitoring Water.
- Waterbodems dienen geen belemmering te vormen voor het behalen van de doelen van de Kaderrichtlijn water.
- Voor de waterlichamen dient in 2027 tenminste het Goed Ecologisch Potentieel (GEP) als doel te zijn behaald.
- Voor de Zuidwestelijke Delta wordt gekozen voor verbetering van de waterkwaliteit, ruimtelijke- en ecologische kwaliteit door herstel van de estuariene dynamiek.
- Bij herstel van het Volkerak-Zoommeer d.m.v. verzilting gelden het waarborgen van de veiligheid, het

voorkomen van wateroverlast en het borgen van een adequate zoetwatervoorziening als randvoorwaarde.

Waterschap Brabantse Delta

- De watersystemen in hun onderlinge samenhang moeten robuuster worden: veilig, minder kwetsbaar voor regenval en droogte, schoner, natuurlijker en beter toegankelijk voor recreanten.
- Het waterschap wil tenminste het huidige veiligheidsniveau van waterkeringen behouden.
- Het waterschap wil het beheergebied minder kwetsbaar maken voor wateroverlast door te voldoen aan de afspraken uit het Nationaal Bestuursakkoord Water: watersystemen voor 2015 op orde brengen en houden.
- In 2015 hebben waterschap en provincie de verdroging in natte natuurplek hersteld.
- Zoetwatervoorziening minder kwetsbaar maken: bij watertekorten verdeelt het waterschap volgens de landelijke verdringingsreeks voor gebruikers. Het waterschap gaat zuiniger om met water (door water waar mogelijk te bufferen en te verkennen of hergebruik van effluentwater mogelijk is).
- Zuinig met grondwater: het waterschap actualiseert het huidige grondwaterbeleid in 2009/2010.
- Rivieren bevaarbaar houden: als het Volkerak-Zoommeer zout wordt, gaan de schutsluizen in de monding van Mark en Vliet weer continu in bedrijf.
- Gefaseerd voldoen aan de eisen van de Kaderrichtlijn water (uiterlijk in 2027) waarbij een zichtbare verbetering van de ecologie en watersysteemkwaliteit wordt bereikt.

- In de planperiode (2010-2015) verkent het waterschap samen met andere partners kansrijke oplossingsrichtingen voor een structurele verbetering van de watersysteemkwaliteit van Markiezaatsmeer en Binnenschelde.
- In de planperiode (2010-2015) verkent het waterschap met andere partners hoe de (voormalige) krekensystemen van de delta (langs Volkerak en Hollandsch Diep) kunnen worden ingezet voor zoetwatervoorziening in combinatie met waterberging en ecologisch herstel.

Nota Ruimte: integraal ontwikkelingsplan

De Nota Ruimte pleit voor een grensoverschrijdende aanpak van de zuidwestelijke delta met een combinatie van ontwikkelingen die de nationale concurrentiepositie versterken, de veiligheid tegen overstromingen waarborgen en die natuur, landschap en cultuurhistorie versterken. In de Uitvoeringsagenda Nota Ruimte worden herstel en behoud van de waterkwaliteit en de natuurlijke dynamiek genoemd. In de nota is aan de provincies gevraagd om een integraal ontwikkelingsplan op te stellen.

Dat heeft geresulteerd in 'Kracht van de Delta', in 2006 opgesteld door de toenmalige Deltaraad, nu Stuurgroep Zuidwestelijke Delta, en vastgesteld door de drie provincies. Daarin wordt het gebied als volgt getypeerd: "We zien de zuidwestelijke delta als een blauwgroene oase tussen de omringende stedelijke gebieden. Een verademing voor mensen en natuur. Een kwaliteit om te

koesteren en te versterken van zoet-zoutovergangen en getijwerking. De recreatief-toeristische waarde van het gebied is al groot en kan worden versterkt. Via de oase verplaatst zich een karavaan: de beroepsvaart. Scheepvaart kan mits goed (be)geleid, de kwaliteiten juist versterken."

In hun visie benadrukken de provincies de noodzaak van een integrale en samenhangende benadering om daarmee een groter bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak te verkrijgen voor de noodzakelijk geachte veranderingen.

Nationaal Waterplan: delta duurzaam en klimaatbestendig

Het Nationaal Waterplan (2009) vertaalt de nationale thema's waterveiligheid, zoetwatervoorziening en herstel estuariene dynamiek en natuurlijke processen in projecten en maatregelen, onder meer voor de zuidwestelijke delta. Het plan bevat tevens een eerste uitwerking van de conclusies van de Deltacommissie ('Commissie Veerman') die in 2008 de gevolgen voor Nederland van de verwachte klimaatverandering in kaart bracht. Concrete projecten die daaruit voortvloeien, worden geleidelijk ingevoegd in het Nationaal Waterplan dat elke vijf jaar wordt geactualiseerd.

Voor de zuidwestelijke delta beschrijft het Nationaal Waterplan het volgende streefbeeld:

"De zuidwestelijke delta is een duurzame en klimaatbestendige delta. De veiligheid tegen overstroming is gegarandeerd. Er is voldoende capaciteit voor berging en

afvoer van rivierwater in het kader van meer ruimte voor de rivier. Maatregelen voor herstel van de estuariene dynamiek en het bereiken van een goede waterkwaliteit worden waar mogelijk gecombineerd met waterveiligheid. De zuidwestelijke delta is een zo compleet mogelijk estuarien systeem, met meer uitwisseling van water tussen de verschillende waterwaterbekkens. De harde scheiding tussen zoet en zout is zoveel mogelijk opgeheven en de natuurlijke processen zijn grotendeels hersteld. Het proces van opbouw en afbraak van slikken, platen en schorren vindt weer meer van nature plaats. Cultuurhistorische waarden als verdrinken landschappen, oesterputten en scheepswrakken worden binnen die natuurlijke dynamiek gewaardeerd als getuigen van onze cultuurgeschiedenis. Havenontwikkeling, scheepvaart en waterrecreatie krijgen de ruimte binnen een duurzaam evenwicht tussen economie en ecologie. Logistieke verbindingen over water zijn geoptimaliseerd. Er zijn oplossingen gevonden voor de zoetwatervoorziening voor landbouw, drinkwater en industrie voor de korte termijn. De toenemende autonome verzilting van het water noopt tot nieuwe oplossingen voor de regionale zoetwatervoorziening en het daarvan afhankelijke landgebruik op de lange termijn en biedt kansen voor een nieuwe, duurzame zoutwatereconomie.

Experimenten met innovatieve oplossingen op het gebied van waterkeringen, energieopwekking, zoetwatervoorziening, zilte landbouw en natuurontwikkeling hebben een goede aanpak opgeleverd, waarmee we beter zijn voorbereid op toekomstige ontwikkelingen. Er is duurzame visserij en aquacultuur aanwezig. De zuidwestelijke

delta is een proeftuin en etalage van innovatieve kustveiligheid, die internationaal als voorbeeld wordt erkend en bezocht. Wonen, werken, recreëren, natuur- en landschapsontwikkeling, cultuurhistorie en water worden gecombineerd. In de regio én daarbuiten leeft het bewustzijn dat mensen in een delta kunnen leven met water, nu én in de toekomst.”

Ideaal stuurgroep verenigt regionale en nationale ambities

In het ideaal van een veilige, veerkrachtige en vitale delta verenigt de stuurgroep de regionale ambities voor een integrale verdere ontwikkeling van de kwaliteiten van de zuidwestelijke delta met de nationale thema's waterveiligheid, zoetwatervoorziening en herstel van estuariene dynamiek en natuurlijke processen.

Het ideaal 'veilig, veerkrachtig en vitaal' heeft de stuurgroep daarvoor op basis van nationaal en regionaal beleid als volgt geoperationaliseerd:

Klimaatbestendig en veilig

- Bijdragen aan dit ideaal zijn uitwerkingen van de volgende nationale doelstellingen:
 - Bescherming tegen overstromingen door:
 - waterkeringen die voldoen aan de normen;
 - handhaven van de kustlijn en het 'kustfundament';
 - ruimte in het rivierbed behouden en waar mogelijk vergroten;
 - zorgvuldige ruimtelijke inrichting zodat slachtoffers en schade bij overstromingen worden beperkt.
- Veiligstelling van de zoetwatervoorziening door:

- grotere regionale zelfvoorzienendheid en een optimalisatie van de zoetwaterverdeling in het hoofdwatersysteem en de regionale systemen;
- hanteren van de bestaande methodiek van waterakkoorden over aan- en afvoer van water en de nationale verdringingsreeks in tijden van watertekort;
- zoeken naar oplossingen op de lange termijn voor de zoetwatervoorziening voor landbouw, drinkwater en industrie in de zuidwestelijke delta.
- Voorkomen van wateroverlast door:
 - in 2015 op orde hebben van het watersysteem met maatregelen als vasthouden, bergen en afvoeren.

Ecologisch veerkrachtig

Voor een ecologisch veerkrachtige delta heeft de stuurgroep als doel herstel van de deltawateren door de estuariene dynamiek in het systeem terug te brengen en verbetering van de ecologische en landschappelijke kwaliteit op het land. In deze doelstelling zijn de volgende nationale en regionale opgaven verenigd:

- een goede ecologische en chemische toestand van oppervlaktewater en een goede chemische en kwantitatieve toestand voor grondwater in 2015, op basis van de Kaderrichtlijn water;
- beschermen en ontwikkelen van Natura 2000-gebieden, beschermde natuurmonumenten en wetlands;
- beschermen en ontwikkelen van de Ecologische Hoofdstructuur;
- versterken van de ecologische verbinding als stap in de ontwikkeling van een groenblauwe delta;
- beschermen en ontwikkelen van de nationale land-

- schappen Zuidwest-Zeeland en de Hoekse Waard;
- beschermen en ontwikkelen van (overige) vitale en waardevolle landschappen.

Economisch vitaal

De stuurgroep hanteert voor het versterken van de economische vitaliteit van de zuidwestelijke delta de volgende vier sporen uit nationaal en regionaal beleid:

- Versterken van de haven- en industriegebieden met een strategische ligging tussen de mainports Rotterdam en Antwerpen:
 - garanderen van de toegankelijkheid van de haven van Antwerpen;
 - verbeteren van de internationale concurrentiekracht van de Nederlandse zeehavens;
 - ontwikkelen van de economische kerngebieden;
 - herstructureren en aanleggen van nieuwe bedrijventerreinen.
- Economische waarde van het toerisme vergroten:
 - versterken van de omgevingskwaliteiten, zoals natuur en landschap en verbeteren van de toegankelijkheid van het platteland;
 - ontwikkeling en kwaliteitsverbetering van de sector verblijfsrecreatie;
 - de toegankelijkheid en veiligheid van wateren en oevers voor pleziervaart en oeverrecreanten verbeteren en het zwemmen in oppervlaktewater mogelijk maken.
- Transitie naar een vitale en duurzame landbouw, visserij, zoutwatereconomie en energieproductie:
 - verbeteren van de ruimtelijke structuur voor de landbouw ten behoeve van de internationale concurrentiepositie;
 - bevorderen van een duurzaam en veilig producerende landbouw en nieuwe economische dragers voor het platteland;
 - ontwikkelen van een (nieuwe) duurzame zoutwatereconomie/aquacultuur;
 - stimuleren van duurzame energieproductie.
- Bevorderen van de wooneconomie en dienstverlenende sector.

Bijlage 3. Afgeronde verkenningen en studies

Om het ideaal van een veilige, veerkrachtige en vitale delta nader te concretiseren en te kunnen vertalen in acties en projecten, heeft de stuurgroep de afgelopen jaren de volgende verkenningen en studies uitgevoerd:

1. Provincie Zeeland (2006) Verslag en resultaten van de brede discussie zoetwatersituatie voor de landbouw in de Delta; Pilot Tholen/St. Philipsland.
2. Provincie Brabant (2008) Duurzame zoetwatervoorziening in West-Brabant; advies aan de Deltaraad.
3. Provincie Zeeland en provincie Brabant (2009) Verslag 2e bijeenkomst brede discussie Zuidwest-Brabant, Reigersbergsche Polder en Zuid-Beveland.
4. Reflectiecommissie Zuidwestelijke Delta (2009) Een delta vol kansen; aanbevelingen van de reflectiecommissie voor het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta en individuele adviezen van de commissieleden, Programmabureau Zuidwestelijke Delta.
5. Stuurgroep Zuidwestelijke Delta (2009) Deltaverbanden; waterhuishoudkundige samenhang en interacties in de Zuidwestelijke Delta; kansen voor synergie, Programmabureau Zuidwestelijke Delta.
6. Provincie Zuid-Holland en Nederland Leeft met Water (2009) Advies zoetwaterverkenning Zuid-Holland-Zuid.
7. Stuurgroep Zuidwestelijke Delta (2009) Zoetwater Zuidwestelijke Delta; een voorstel voor een regionale zoetwatervoorziening, Programmabureau Zuidwestelijke Delta.
8. A. de Vries, J.A. Veraart, I. de Vries, G.H.P. Oude Essink, G.J. Zwolsman, R. Creusen en H.S. Buijtenhek (2009) Vraag en aanbod van zoetwater in de Zuidwestelijke Delta; een verkenning, Kennis voor Klimaat en Programmabureau Zuidwestelijke Delta.
9. Stuurgroep Zuidwestelijke Delta (2009) Spoorboekje zoetwater Zuidwestelijke Delta, Programmabureau Zuidwestelijke Delta.
10. A. Hofland, L. van Nieuwenhuijze, P. Schengenga (H+N+S Landschapsarchitecten) en A. Nolte (Deltares) (2009) Toekomstbeeld Zuidwestelijke Delta 2050, Stuurgroep Zuidwestelijke Delta.
11. Louisse, J. (2009) Economische kansen in de Zuidwestelijke Delta; de economische vitaliteit van een klimaatbestendige en ecologisch veerkrachtige Zuidwestelijke Delta, Programmabureau Zuidwestelijke Delta.
12. SCOOP (2009) De kracht van water; de sociaal-culturele ruimte voor samenwerking binnen de Zuidwestelijke Delta, Programmabureau Zuidwestelijke Delta.
13. J.D. Hoekstra (Werkplaats Zuidwestelijke Delta) (2010) Deltadrieluik: een beeldverhaal en tentoonstelling van verleden, heden en toekomst van de Zuidwestelijke Delta. In opdracht van het Programmabureau Zuidwestelijke Delta uitgevoerd door H+N+S Landschapsarchitecten.
14. W. de Zeeuw, L. de Jong (2010) Verslag van gesprekken met maatschappelijke sectoren in de zuidwestelijke delta, november 2009. Programmabureau Zuidwestelijke Delta.
15. R. Blesgraaf, J. Coosen, O. van Eijk en E. de Koning (2010). Werkdocument Gebiedsontwikkeling Zuidwestelijke Delta. Programmabureau Zuidwestelijke Delta.

Deze documenten zijn in te zien op www.zwdelta.nl

Bijlage 4. Deelnemers stuurgroep

- Ministerie van Verkeer en Waterstaat
Mevrouw J.C.Huizinga-Heringa, staatssecretaris
(1 à 2x per jaar)
 - Provincie Zuid-Holland
Mevrouw H.M.C. Dwarshuis-van de Beek,
gedeputeerde, h.t. voorzitter stuurgroep
 - Provincie Zeeland
De heer F.K. Hamelink, gedeputeerde
 - Provincie Noord-Brabant
De heer O. Hoes, gedeputeerde
 - Waterschap Scheldestromen i.o.
Dhr. A.J.G. Poppelaars, dijkgraaf
 - Waterschap Hollandse Delta, namens de
waterschappen in Zuid-Holland
Dhr. J.M. Geluk, dijkgraaf
 - Waterschap Brabantse Delta
Dhr. J.A.M. Vos, dijkgraaf
- Adviserende leden
- Ministerie van Verkeer en Waterstaat, directoraat-
generaal Water
Mevrouw R. Peters, directeur Water
 - Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Rijkswaterstaat
Zeeland, mede namens Rijkswaterstaat Zuid-Holland
en Ruimte voor de Rivier
Dhr. R.J. van der Kluit, hoofdingenieur-directeur
Rijkswaterstaat Zeeland
 - Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedsel-
kwaliteit, ambtelijk opdrachtgever Nationaal
Deltaprogramma
Dhr. C. Lever, directeur Regionale Zaken
 - Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Dhr. J. Gosse, directeur Regionale Zaken Zuid
 - Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke
Ordening en Milieu, agendalid
Mevrouw E. Alwayn, directeur Gebiedsontwikkeling
 - Ministerie van Economische Zaken, agendalid
Dhr. W.J. Boersma, clusterleider regio Zuidwest
 - Onafhankelijk voorzitter Adviesgroep
Zuidwestelijke Delta
Dhr. Th.A.G.M. van der Weijden

Bijlage 5. Deelnemers adviesgroep

- Onafhankelijk voorzitter
Dhr. Th.A.G.M. van der Weijden
- Namens de gemeenten in het Brabantse deel van de delta
Dhr. J.J. Hoogendoorn, burgemeester van Steenbergen
- Namens de gemeenten in het Zuid-Hollandse deel van de delta
Mevrouw G. J. van de Velde-de Wilde, burgemeester van Goedereede
Dhr. W.F. Reijnierse, burgemeester van Korendijk
- Namens de gemeenten in de regio Oosterschelde
Dhr. H. van Kooten, burgemeester van Noord-Beveland
- Namens de gemeenten in de regio Zeeuws-Vlaanderen
Mevrouw C. Bolijn-Hertzberger, wethouder van Sluis
- Namens de gemeenten in de regio Walcheren
Dhr. J. Bostelaar, wethouder Veere
- Land- en tuinbouworganisaties LTO-Noord
Dhr. S. Breure
- Land- en tuinbouworganisatie ZLTO
Dhr. P. de Koeijer
- Zeeuwse Milieufederatie
Dhr. G. van Zonneveld
- Brabantse Milieufederatie
Dhr. H. Baptist
- Delta Overleg
Mevrouw A. Luteijn
- Staatsbosbeheer, regio Zuidwest
Dhr. A. van Haperen
- Natuurmonumenten, regio Zuid
Dhr. Q. Smeele
- ANWB
Mevrouw J. Huijbregts
- Koninklijke Schuttevaer
Dhr. J.C.J. de Vries
- Kamer van Koophandel Zuidwest-Nederland
Dhr. J.J.A.M. Bruurs
- Kamer van Koophandel Rotterdam
Dhr. K. Buiting
- HISWA Vereniging
Dhr. L. Ezinga
- Evides
Dhr. H.A.M. Ketelaar

Zuidwestelijke Delta

Colofon

Dit is een uitgave van de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta in samenwerking met de Adviesgroep Zuidwestelijke Delta.

Samenstelling

Programmabureau Zuidwestelijke Delta

Eindredactie

Jos Lammers, Delft

Vormgeving en opmaak

men@work, Middelburg

Kaartmateriaal

H+N+S Landschapsarchitecten,
Posad Spatial Strategies

Fotografie

Loes de Jong

Foto cover: Westerschelde, gemaal en
haventje bij Waarde

Druk

Labor Grafimedia BV, Utrecht

Middelburg, april 2010